

tv-15 naš TOVARIS

Št. 47
8. decembra 1988
Leto XXVI
Cena izvida 700 din

Glasilo borcev narodnoosvobodilnega boja in rezervnih vojaških starešin Slovenije

Obdajale so utrjene jih skale

Ustavna dopolnila veljajo

V zveznem zboru Skupščine SFRJ so sprejeli in razglasili dopolnila k jugoslovanski ustavi. Devetintrideset jih je in pomenijo približno eno tretjino celotnega ustavnega besedila. Na njihovi podlagi bodo v naslednjih tednih nastajali novi zakoni, ki bodo, kot je napovedano, omogočali in sprožali začetek nujne gospodarske in politične reforme v naši državi. Odločilnega pomena bo prehajanje iz do-

sedanje administrativno usmerjene dogovorne ekonomije, ki je v mnogočem kriva za krizni zastoj, v kakršnem smo, v svobodno tržno gospodarstvo.

Desetletnica evropskega mostu

V Benetkah so se na slavnostnem zasedanju zbrali najvišji predstavniki dežel oziroma držav, vključenih v takomenovano delovno skupnost

Alpe-Jadran (med njimi tudi predsednika slovenskega in hrvaškega izvršnega sveta ter jugoslovanski zunanji minister) ter ob deseti obletnici delovanja tega »mostu sodelovanja v srednji Evropi« pretehtali doseženo in razmišljali o vsem, kar naj bi sledilo.

V skupnosti sodeluje štiri-najst dežel-članic iz petih evropskih držav z različno družbeno-politično ureditvijo, kar že samo po sebi pomeni neke vrste »poskusni laboratorij« za integracijske procese v Evropi kot celoti.

Dan republike 1988

Letos, iz razumljivih razlogov, ni bilo velikih slavic in tudi ne posebej slavnostih besed. Kar smo jih slišali, pa so seveda vredne premisleka. Pripadnike slovenskega naroda je ob tej priložnosti nagovoril Janez Stanovnik. Kratko in nedvoumno: »Premagati moramo krizo, ki je gospodarska, družbena in politična, v katero smo zabredli. Mi pa lahko to krizo premagamo samo, če nadaljujemo najboljše tradicije v našem narodnem življenju; to pa pomeni, da se moramo predvsem nasloniti na svoje lastne sile in jim zapati. To pomeni, da moramo biti drug do drugega predvsem solidarni; to pomeni, da moramo biti nacionalno enotni, če hočemo dosežati svoje nacionalne cilje. In to končno pomeni, da moramo gojiti strpnost; to pomeni več, to pomeni, da moramo ponovno zbuditi tisto slovensko trmasto vztrajnost. In to končno pomeni, da moramo biti zvesti resnici.«

Nagrade AVNOJ

Nagrada AVNOJ šteje za najvišje državno priznanje, ki ga v Jugoslaviji podeljujemo posameznikom in delovnim kolektivom. Med letošnjimi nagrajenci (prav je, da jih naštejemo: pisatelj Danilo Kiš, slikar Milan Konjović, filmski avtor Petar Lalović, filmski igralec Ljubiša Samardžić, nekdanji športnik Ratko Rudić, znanstveniki dr. Drago Grdenić, dr. Nikola Peršić, dr. Dančo Zografski – ter SOZD Elektronska industrija Niš, Univerza v Beogradu, Narodni muzej Bosne in Hercegovine v Sarajevu in Inštitut za oplemenjevanje in proizvodnjo rastlin pri fakulteti kmetijskih znanosti zagrebske univerze) so tudi: Slovenska filharmonija, delovna organizacija Smelt in akademik prof. dr. Anton Trstenjak iz Slovenije.

Sedemdeset let Jugoslavije

1. december 1918 je bil in ostaja pomemben mejnik v zgodovini narodov in narodnosti, združenih v Jugoslaviji. Tedanja razglasitev enotne kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev sicer ni prinesla tolikanj zaželeno nacionalne svobode in demokratičnih odnosov, že zlasti ne narodom, ki so v tej novi državi živeli nepriznani, bila pa je kljub vsemu korak na zgodovinski poti od tistega prej k tistemu, kar je sledilo kasneje in je temeljna sestavina jugoslovanske sedanjosti. Ob sedemdesetletnici Jugoslavije je Raif Dizdarević kot predsednik predsedstva SFRJ dejal: »Teško si je predstavljati, kakšna bi bila usoda naših narodov med obema vojnama in kako bi pričakali leto 1941, ali bi bila sploh možna narodnoosvobodilni boj in revolucija, če ne bi skupaj ustvarili pogojev za njun zmagoviti pohod. Preprosto, ni si mogoče zamisliti začetka in zgodovinskega poteka našega boja, če ne bi bilo Jugoslavije.«

Iz vsebine današnje številke:

O tem, kaj sta na seji zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije povedala Stane Vrhovec in dr. Franc Hočevar... v rubriki Naš pogled

na 2. strani

»Spreglejmo! Zadnja ura je odbila! Rešimo cvet umetnosti pogina, ki nam, ker majhni smo, je več kot mina in strojnica in tank in zračna sila!« Tako je leta 1940 v Blaznem Kronosu izpovedal sebe in vse nas Boris Fakin – Igor Torkar, naš tokratni sobesednik v Našem pogovoru

na 4. strani

Med našimi – mladimi – ljudmi na Koroškem, v deželi onstran Karavank se pomudimo v družbi z Živo Drole

na 5. strani

Tudi tokrat: Ne smemo pozabiti

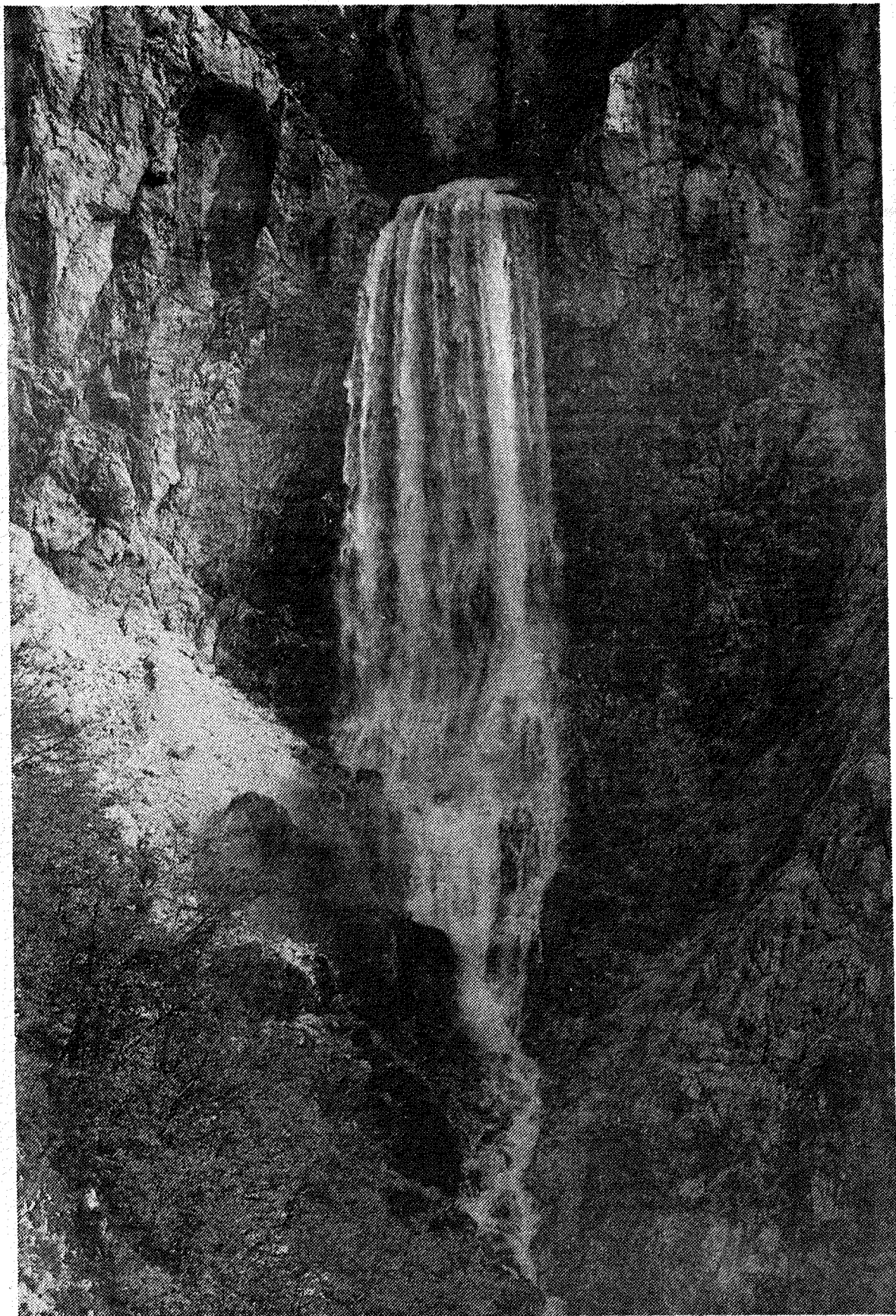
na 14. strani

Madeži na jugoslovanski podobi

V avstralskem Sydneyu so zaprli jugoslovanski konzulat in naše diplomatske delavce izgnali kot »nezaželene«. Avstralska vlada je ta strogi ukrep izvedla zato, ker naša stran ni bila pripravljena izpolniti njenih ultimativnih zahtev. Izročili naj bi jim bili v sojenje varnostnika v našem konzulatu, ki je v nedavnem spopadu z ustaškimi nasilniki branil premalo varovano poslopje, pri tem uporabil strelno orožje in domnevno ranil enega izmed demonstrantov. Jugoslavije je izpolnitev te avstralske zahteve zavrnila, zatrjujoč, da avstralske oblasti niso izpolnile svojih obveznosti, zdi pa se, da smo ostali v očeh svetovne javnosti po tem neljubem incidentu omadeževani vendarle mi.

Potrebne so jasne besede

»Vsi, ki mislijo, da je ljudem v Sloveniji vse manj mar Jugoslavije, se hudo motijo,« je poudarila Sonja Lokar na nedavni seji centralnega komiteja ZKS. »Ta država je tudi naša, soustvarjali smo jo in nikomur ne bomo dovolili, da bi nas metal iz hiše ali nas odrinil v kot... Mislim, da na nadaljnji razvoj protislovenskega razpoloženja ponekod v Jugoslaviji ne moremo in ne smemo odgovarjati z enako mero in načini, še manj pa z užaljenim zapiranjem vaze. Zavedati se moramo, da brez našega izrecnega prizadevanja nikoli ne bodo postavljena, kaj šele, da bi tudi naši resne odgovore na prava vprašanja.«

Seja zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije

To bitko moramo izbojevat

Zvezni odbor ZZB NOV Jugoslavije je na svoji nedavni seji izrekel podporo vseh borcev sklepom in stališčem 17. seje CK ZKJ, ker meni, da pomenijo najboljšo pot za akcije, ki nas bodo popeljale iz krize. Hkrati pa so borci nezadovoljni zavoljo počasnega razpletanja problemov, celo tistih, za katere že imamo natančne odgovore in konkretno določene naloge. Čaka nas torej še veliko dela, predvsem kar zadeva družbeno prenovo in vnovično vzpostavitev zaupanja.

Slovensko borčevsko organizacijo sta v razpravi na seji zastopala s svojima nastopoma Stane Vrbovec in dr. France Hočevcar.

Rekla sta:

STANE VRBOVEC:

Krizna stanja v naši družbi se zapletajo in rušijo temeljne vrednote našega narodnoosvobodilnega boja in socialistične revolucije.

17. seja CK ZKJ je bila vzvod za premagovanje tega stanja. Toda vse, kar se dogaja po njej, ni v oporo uresničevanju njenih sklepov. Čas naglo teče, mi pa še vedno poslušamo referate o tem, kako naj bi razpleтали obstoječe probleme, medtem ko se nezadovoljstvo ljudi razrašča in prihaja na dan prek različnih oblik samoorganiziranja, prek obračanja hrbta legitimnim organom oblasti in podobnega.

V Sloveniji že dalj časa sledimo procesu demokratične prenove, ki jih nekateri v Jugoslaviji nemara ne razumejo, a so objektivna stvarnost in v svojem bistvu odsev avtentičnih interesov ter izročil narodnoosvobodilnega boja slovenskega naroda. Ne moremo pristati na razmere, v katerih smo, smo pa prepričani, da so posamezne oblike iskanja novega v prid demokratičnim odnosom v naši družbi v interesu vseh jugoslovanskih narodov in narodnosti. Docela jasno je, da brez nagle in odločne demokratizacije odnosov, kar pomeni hkrati tudi decentralizacijo oblasti, partijsko prenovo in krepitev družbeno-ekonomskega položaja delavcev – samoupravljalcev, ne more uspeti nobena izmed treh reform. Brez korenitih sprememb delavec še ne bo imel možnosti, da bi dejansko odločal.

Zveza borcev Slovenije podpira temeljno usmeritev demokratične prenove naše družbe, saj smo prepričani, da bomo na ta način spodbudili delavce, da se bodo odločno postavili po robu vsem poskusom, ki vnašajo v javno življenje namesto ustvarjalnega dialoga metode pritiskov nestrpnosti, izzivanja, pa celo nasilja nad ljudmi.

V boju za uresničevanje

treh reform – potrebna bi bila nemara celo četrta, namreč reforma morale in poštenosti – imajo pomembno vlogo družbenopolitične organizacije, posebej socialistična fronta kot fronta organiziranih socialističnih sil, kot široka fronta vseh pozitivno mislečih občanov, pri čemer so odločilnega pomena predvsem mladi. Edinole v socialistični zvezi lahko pridejo do veljave vsi interesi, ki se izražajo v samoupravnem socializmu. Če želi socialistična zveza izpolniti to svoje poslanstvo, mora premagati pretežno forumske metode dela ter prevzeti ustvarjalno vlogo znotraj družbenopolitičnih organizacij, društev ter drugih organizacij in gibanj, ki jim je do družbenega napredka.

Danes nam je bolj kot kdajkoli jasno, da sleherni poskus centraliziranja oblasti in homogenizacije javnega mnenja v Jugoslaviji na podlagi centralistično-birokratskih koncepcij sproža zelo resne odpore s strani posameznikov jugoslovanskih narodov in narodnosti. Zato moramo prav mi, borci, graditi svojo enotnost na avtorskih načelih ter na enakopravnosti vseh jugoslovanskih narodov in narodnosti.

Gospodarska gibanja in družbeno podnebje še ne izpričujejo znamenj izhoda iz gospodarske krize. Majski gospodarski ukrepi so prinesli delni uspeh, vendar so zdajšnje razmere že terjale določene spremembe. Samoumevno je, da zahteva sedanje stanje temeljitejših sprememb, zapisane predvsem v tistih ustavnih dopolnilih, ki določajo položaj in organiziranost združenega dela ter omogočijo pluralizem lastninskih razmerij. Reforma gospodarskega sistema v okviru treh reform more omogočiti preboj ustvarjalnih sil ter sprožiti procese, ki bodo zagotovili izhod iz sedanjega položaja. Za takšne spremembe siste-

ma pa so potrebne temeljite priprave. Zato ni pomembno, ali bomo zakone sprejeli do 1. januarja 1989, pomembno je, da bodo vsebovali določila, ki bodo omogočila gospodarstvu, da bo poslovalo v skladu z novimi ustavnimi opredelitvami in ne bo blokiralo pozitivnega procesa baze na podlagi novih zakonov. Ni dvoma, da mora biti naša temeljna naloga v letu 1989 določna akcija proti žariščem inflacije. Prenehati moramo s prakso sklicevanja na druge, namesto da bi se odločno, odprto in pošteno obrnili k sebi, vsak v svojem okolju, saj prihaja do pojavov neodgovornosti, do erozije morale in drugih ekscesov v vseh porah in na vseh ravneh naše družbene skupnosti. Uspešnost te aktivnosti je odvisna od izvajanja gospodarske reforme v naslednjih letih in ne od administrativnega vpletanja v gospodarske tokove.

Zveza borcev, ki je bila do nedavnega najbolj enotna organizacija v Jugoslaviji, je iz dneva v dan manj složna. Razlog je predvsem v različnih, pa včasih tudi nesodobnih pogledih borčevskih organizacij naše jugoslovanske skupnosti.

Nekatere borčevske organizacije neprenehoma sprožajo nove neutemeljene politične hajke zoper druga okolišja in organizacije, ne da bi v zadovoljivi meri poznale dejstva. Takšna in podobna stališča naših organizacij nato nekritično in poenostavljeno, pogostokrat pa tudi izkrivljeno, povzemajo sredstva javnega obveščanja, kar sodi k napihovanju sporov in k poglobljanju delitev med nami. Vsaj mi borci moramo biti oprti na argumente in resnico – resnica pa je samo ena.

Predmet takih novinarskih dezinformacij je, žal, najpogostejše Slovenije, ki jo prizadeva tudi poudarjeni enostranski protokol informacij v njeno škodo. Nav-

zočnost slovenskega tiska v drugih republikah in pokrajinah je namreč zanemarljiva, medtem ko prejme slovenski bralec, poslušalec in gledalec vsaj polovico vseh informacij iz jugoslovanskega in tujega tiska. Sodimo, da se moramo postaviti po robu nadaljnjemu širjenju polresnic, žalitev in klevet v vsem našem tisku, posebej borčevskem. Opustiti moramo razpravljanja, ki nas ločujejo, in dati prednost tistim, ki nas povezujejo. O vseh spornih vprašanjih razpravljajmo odgovorno, tolerantno in argumentirano.

DR. FRANCE HOČEVAR:

Pomembno je dejstvo, da so na 17. seji CK ZKJ komunisti iz vse države našli skupen jezik glede bistvenih vprašanj o izhodu iz krize in o razvoju države. S tem so postavili temelje in odprli možnosti za razvoj države, samoupravne, socialistične in federativne Jugoslavije. Tega dejstva so se razveselili delovni ljudje iz vse države. Popolnoma depasirano je v tej zvezi govoriti o zmagovalcih in premaganih. To je bilo dejanje zgodovinskega pomena, ki se samo po sebi dviguje nad političanske poskuse, da bi ga umazali z blatom. Seveda je sedaj vse odvisno od nas, Jugoslovancev, in posebno od komunistov, kako se bodo stvari uresničevale. Krize, v kateri se nahajajo naša družba, gospodarstvo, pa tudi sama Zveza komunistov, je globoka in dolgotrajna. Izhod iz krize nikakor ni pri roki in tudi pota iz nje niti malo niso jasna in enostavna. Vendar je pri tem bistveno, da se vsi združimo v uresničevanju dogovorjene politike in iz nje izhajajočih nalog. Visoka troštevila inflacija, v kateri se nahajamo, nikakor ni samo stvar gospodarstva – je kompleksni izraz družbene krize, nestabilnosti in razcepljenosti družbe, erozije morale in zaupanja, nesposobnosti politike, da najde ustrezne rešitve, erozije avtoritete družbenih institucij in podobnega. Človek, delavec in občan te dežele so prvi dejavniki, pri katerih je potrebno začeti reševati krizo. Ponovno moramo pridobiti njihovo zaupanje in jih aktivirati v reševanju družbenih vprašanj. Danes težko živijo, toda prepričani morajo biti, da njihova žrtev ni zaman, da ni brez smisla, da je to njihov prispevek za izhod iz krize in

da bodo jutri živeli boljše in lepše.

Toda delavec se bo v to prepričal samo, če bo videl, da vse organizirane socialistične sile te družbe složno in združeno rešujejo krizo, če bo videl, da so te sile sposobne preseči delitve, sume, podtikanja in celo vrsto drugih grdih navad v javnem življenju in še posebej v od-

Novi predsednik predsedstva ZZB NOV Jugoslavije: Milan Pribić-Đokica

nosih med socialističnimi republikami in socialističnimi avtonomnimi pokrajinama. Najvišji organi v deželi (Predsedstvo SFRJ, Predsedstvo ZKJ) nas že precej časa opominjajo in pozivajo, da prenehamo s škodljivimi metodami, ki so se vtihotapile v javno življenje, da prenehamo s škodljivimi gonjmi enega proti drugemu ali z blatenjem odgovornih zveznih in republiških funkcionarjev, pogosto na podlagi dezinformacij, nepreverjenih podatkov ali celo zlonamerno skonstruiranih laži in klevet. Odpravljanje takšnih pojavov je največjega pomena za moralno ozdravitev naše družbe, za enotnost države in za enotnost organiziranih socialističnih sil, ki morajo složno in enotno nastopati glede vseh najbistvenejših vprašanj. Brez tega ni in ne more biti izhoda iz krize. Borci in njihove organizacije v SR Sloveniji brez pridržkov podpirajo stališča v referatu tovariša predsednika, da morajo borci graditi enotnost in medsebojno zaupanje in da morajo njihove organizacije ter vodstva napraviti pomembne napore, da se rešujejo sporna vprašanja med posameznimi socialističnimi republikami in socialističnimi avtonomnimi pokrajinama, pa tudi med posameznimi borčevskimi organizacijami. Borci so dolžni, da na odgovoren, tolerant in argumentiran način razpravljajo o vseh spornih vprašanjih.

Menimo, da moramo prav na tako podlago postaviti medsebojne odnose in prakso v Jugoslaviji in se upreti vsemu, kar ni na tej liniji.

Nimam namena govoriti o konkretnih negativnih pojavih. Toda, imam izrecen mandat borcev in borčevskih organizacij SR Slovenije, da postavim vprašanje odgovornosti tov. Švabića. Borci v SR Sloveniji je zelo začudilo in ogorčilo, kako je tov. Mihajlo Švabić govoril na velikem zboru v Beogradu o vodstvu republike Slovenije. On je to vodstvo obtožil, da dela na razbijanju Jugoslovanske ljudske armade, na ustvarjanju republiške vojske in na razbijanju Jugoslavije. Takšnih težkih obtožb ni doslej podal še nihče. To je velika predrznost in neodgovornost. Ni mi znano, od kje Švabiću takšne težke in z ničemer podprte obtožbe. To se namreč dela tako: jaz vržem na tebe blato na zboru pred drugim milijonom ljudi in še pred tolikšnim številom bralcev Politike, ti pa si operi to blato, kakor veš in znaš. To, kar je naredil Švabić, v resnici pomeni to, kar on želi drugim naprtiti: njegov nastop ima vse razbijaške značilnosti. Ne more biti Jugoslavije brez enakopravnosti narodov in narodnosti, ne more samo en narod imeti pravico na čast in ponos, drugi narod pa je lahko klevetan po mili volji, ne more en narod imeti zaupanja, drugega pa neprestano sumijo glede lojalnosti državi! Če bi na takšnih temeljih sloveli odnosi med narodi in narodnostmi v naši državi, kakšna bi bila potem ta Jugoslavija, kjer bi se vse to končalo? Takšna praksa nam resnično ni potrebna!

Skraini čas je, da se borci in borčevske organizacije dvignejo nad takšne metode in prakso. Borci smo bili vselej za zgled glede patriotizma, zvestobe in pripravljenosti, da pomagamo tej deželi in partiji. Danes jima lahko največ pomagamo z zgledom v medsebojnih odnosih, s prizadevanjem, da odpravimo grde navade v javnem življenju, z gojenjem medsebojnega zaupanja in spoštovanja, z gojenjem bratstva in enotnosti, z zvestobo najboljšim tradicijam NOB.

Borci naj se predvsem zavzamemo za bratstvo in enotnost naših narodov in narodnosti – to je bilo najpomembnejše izročilo NOB in socialistične revolucije in je danes tej državi najbolj potrebno.

Svet, v katerem živimo

Žrtve že končanih sovražnosti

Še 11. novembra letos sta se Irak in Iran s posredovanjem Mednarodnega Rdečega križa dogovorila, da bosta letos izmenjala 1526 bolnih vojaških ujetnikov in invalidov. Domov naj bi se vrnilo 1115 Irčanov in 411 Irancev. Pred tem je bila zadnja izmenjava ujetnikov 30. oktobra, ko se je vrnilo domov po 25 iranskih in iraških vojaških ujetnikov. Mednarodni Rdeči križ je posredoval tudi že prej. Po njegovih podatkih se je od leta 1981 do konca oktobra letos vrnilo iz ujetništva 765 Irčanov in 613 Irancev. Nacionalni organizaciji Rdečega križa sta registrirali 50.182 Irčanov v iranskem ujetništvu in 19.284 Irancev, ujetih na drugi strani.

V letalu DC-9, ki ga je najel Mednarodni Rdeči križ, se je 24. novembra letos vkrcalo le 52 namesto predvidenih 115 izpuščenih iraških ujetnikov. Ko so dopotovali v Ba-

gdad, je Irak dovolil odpotovati v Teheran le 19 od predvidenih 41 iranskih vojaških ujetnikov. V Teheranu so se izgovarjali, da so jih poslali domov toliko manj, ker je 36 Irčanov zaprosilo za politični azil, 26 pa jih je ta čas ozdravelo. Nekaj dni kasneje, natančneje, 27. novembra, je Teheran sporočil, da ustavlja izmenjavo ujetnikov, ker Irak ne izpolnjuje dogovorjenega.

Nadaljuje se torej nenavadno zapletanje pri reševanju temeljnega humanitarnega epiloga iraško-iranske vojne: izmenjavi vojaških ujetnikov. V skladu s 3. ženevsko konvencijo so vse prej vojskujoče se strani dolžne, da takoj po prenehanju sovražnosti in brez vsakega odlašanja osvobodijo in repatriirajo vse vojaške ujetnike. Temeljno načelo konvencije je, da je treba repatriacijo izvesti neodvisno od tega, kdo je zmagoval in kdo premaganec in koliko nasprotnikovih vojakov je ujela kakšna stran. Vojaški ujetniki ne smejo biti v nobenem primeru sredstvo v mirovnih pogajanjih ali predmet trgovanja za kritje med vojno neporavnanih računov.

Usoda ujetnikov v zalivski vojni se je spremenila v velik humanitarnopolitični problem, ki ne sodi več izključno v okviru sprtnih strani, temveč tudi v pristojnost mednarodne skupnosti, ki s posredovanjem ZN in Mednarodnega komiteja Rdečega križa poskuša najti rešitev, ki bi ustre-

zala večini prizadetih. Res je, da je ni rešitve, ki bi ustrezala vsem. Iran zahteva, da mu Irak vrne vse ujete državljane brez vsakega odlašanja, ker to zahteva ustrezna resolucija ZN, Irak pa trdi, da izmenjava ujetnikov nima nobene zveze s sprejemom mirovnega načrta generalnega sekretarja ZN ter da je treba problem ujetnikov obravnavati posebej.

V nasprotju s podatki, ki jih navajata sprti strani, je po mnenju strokovnjakov ZN v iranskem ujetništvu vsaj 70.000, ne pa 50.182 Irčanov in okoli 30.000 (ne pa 19.182 Irancev) v iraških ujetniških taboriščih. Med tistimi, ki so jih dozdej izpustili iz ujetništva, je bilo tudi več deset dečkov, ki so dopolnili komaj 13 let.

Poleg svojega humanitarnega in povsem računarskega vidika ima problem ujetnikov iz osemletne vojne tudi svojo ideološko-politično ozadje. Kar precej ujetnikov ene in druge strani res noče domov. Po podatkih Rdečega križa, organizacije, ki posreduje samo pri izmenjavi tistih, ki se vračajo po svoji volji, se najmanj 20 odstotkov teh ujetnikov ne namerava vrniti v svojo domovino. Iranci obtožujejo Iran, delno po zaslugi informacij, ki so jih zbrali predstavniki ZN, da je z metodo »izpiranja možganov« dobil na svojo stran velik del njihovih ujetih vojakov. Odposlanci Rdečega križa in ZN so res poročali o množičnih

demonstracijah ujetih Irčanov v prid iranskemu voditelju Homeiniju ter njegovi politiki. Položaj je tako naelektriziran, opozarjajo komisije Mednarodnega Rdečega križa, da pri neizogibnem popisovanju tistih, ki se želijo vrniti domov, hitro izbruhnejo krvavi spopadi med povratniki in med tistimi, ki so jih zavrnilo.

Oborožene sile nasprotnikov v ustavljeni zalivski vojni so ponekod na fronti oddaljele druge od druge komaj deset metrov. Pritožbe ene in druge strani zaradi kršitve premirja se kopičijo na mizi generala Jovića, vojaški ujetniki pa še nadalje ostajajo mogočna utež pri reševanju sovražnosti, ki so še vedno aktualne, čeprav je vojne konec. Ti nesrečniki ostajajo neke vrste vojaški talci, za katere je vojna že zdavnaj končana, za posameznike celo pred osmimi leti, zdaj pa morajo čakati na razplet tistega dejanja v zalivski drami, v katerem so sicer le statisti, trpijo pa prav toliko, kakor če bi bili na fronti.

Očitno je, da je tudi najnovejša blokada komaj začete repatriacije vojaških ujetnikov groba kršitev mednarodnih konvencij in humanitarnih načel vse od splošnih človekovih pravic do posebnih pravic žrtev. Tega pa mednarodna skupnost in njene ustanove ne bi smele neprizadeto opazovati.

Florjan Lajmiš

Da prihodnost Jugoslavije ne bo zgolj nadaljevanje zgodbe o cesarjevih novih oblačilih

Kakšen scenarij?

Poročali smo že, kaj ugotavljajo o našem kriznem gospodarskem in družbenem stanju in o našem že kar preplah vzbujajočem zaostajanju za razvitim svetom naši znanstveniki iz vrst sociologov, ekonomistov in politologov. O čem razmišljajo in kaj predlagajo...

Povzetek iz referatov, pripravljenih za nedavno razpravo na to temo, nadaljujemo z navajanjem ugotovitev Zivka Pregla, diplomiranega ekonomista, ki je svoje poglede, med drugim, razgrnil tudi pred predsedniki občinskih odborov slovenske borčevske organizacije nekaj dni pred novembrskimi prazniki.

Pot iz krize

Pregl ugotavlja:

Od leta 1965 do leta 1985 se je družbeni proizvod Jugoslavije povečal manj kot 4-krat, v skupini držav zgornjesrednjega dohodkovnega razreda (tu so še Brazilija, Urugvaj, Madžarska, Portugalska, Malezija, Južna Afrika, Poljska, Mehika, Panama, Argentina, Republika Koreja, Alžirija, Venezuela, Grčija, Izrael, Trinidad, in Tobago, Hongkong, Oman in Singapur) pa malo manj kot 8-krat.

Ob tem ni nobenega dvoma: Jugoslavija je v krizi.

Izhod iz krize iščemo v treh reformah. Ekonomska reforma terja prehod na tržne odnose, uveljavitev samostojnosti ekonomskih subjektov (podjetij in bank), lastninski pluralizem, večjo mobilnost, akumulacije, odpiranje v svet z jasno težnjo približevanja k razvitim – in politična reforma širitev človekovih pravic, javno kontrolo nad oblastjo in vsemi institucijami, umik države iz operativnega gospodar-

skega odločanja, sprostitev interesnega in političnega programskega pluralizma...

Kaj storiti najprej? – se sprašuje Pregl.

In pravi: Materialni in socialni pritiski krize, politične in spolitizirane konfrontacije, odhod karizmatičnih voditeljev, številne korupcijske afele, elementi ogrožanja narodne suverenosti in človekove svobode – vse to povzroča, da imamo opravka s krizo zaupanja... Očitno pa je, da brez zaupanja ne bo mogoče začeti z množičnimi aktivnostmi za izhod iz krize... Nezaupanje se izraža v občutku, da pravzaprav nič ne funkcioniira in da se sploh ne ve, kako bo jutri.

Nujno je torej zagotoviti ljudem osebno svobodo, utrditi pravno varnost in družbeno urejenost, udejaniti subjektivno in objektivno odgovornost – z eno besedo: kodificirati vzpodbudne demokratične razmere, ki bodo uveljavile različnost v idejah, navadah, nazorih, poudarja Pregl, tudi občutek za tolerantnost, pa seveda še posebej tržna varnost.

Trg kot perspektiva

Dr. Davorin Kračun ugotavlja:

Razpoložljivi proizvodni dejavniki Jugoslavije še zdaleč niso izkoriščeni. Dejanski produkt Jugoslavije znaša le nekaj manj od polovice potencialnega produkta. Deblokada potencialov, ki je mogoča le pri v tržno gospodarstvo konsekventno izvedenih reformah, bi lahko dejanski produkt bistveno povečala. Te blokade, ki jih vsebuje jugoslovanski ekonomski sistem, so postavljene povsem v nasprotju z elementarno ekonomsko logiko. Zelo očitna neracionalnost je, da dežela, v kateri vlada rekordna nezaposlenost, striktno omejuje zaposlovanje v obrti ali pa da dežela z velikimi

kadre odstavljali sami, ne pa pod pritiski od drugod. Ko jih danes novinar sprašuje, kako se je vse skupaj začelo, kdo je predlagal, da se gre v Prištino, govorijo o spontanosti, nič določnega nečejo povedati, kdo je razbil šipo, zanikujejo vsako organiziranost, kajti, ko prvič pade beseda »organizirano,« ni daleč od očitka, da gre za manipulacijo – in od tod do obtožbe, da gre za kontrarevolucionarno dejanje, ni prav daleč. Zato najprej povedo, da so leta 1981 ostali znotraj rudniških plotov, da so na sestankih obsodili divjanje množice po kosovskih mestih – da pa ta množica zdaj brani Jugoslavijo, razum v medsebojnih odnosih in ustvarja odpor pritiskom od zunaj.

Zdaj morajo biti rudarji močno razočarani

Seja Pokrajinske konference Zveze komunistov Kosova, ki naj bi ohladila pekoče rane, je zaman iskala pravo zdravilo. Tik pred njo je v televizijskem poročilu iz Prištine na koncu v kadru obstala podoba krokarjev čakajočih na tisti klic notranjosti, ki jih na večer požene v nebo vreščati nase, na sosedo v jati in na vse nas tam globoko doli na pločnikih

Prištine. Kako pomenljivo sporočilo pred tem, kar se je potem dogajalo na izredni seji Pokrajinske konference! Kot da bi ti, ki so prišli zdraviti, na rane raje prilivali pekočih kislin kot zdravilnega mazila... Bolj ko so albanski delegati na konferenci skušali dopovedati, da zadnja dogajanja niso imela kontrarevolucionarnih prvin, bolj so delegati iz srbske in črnogorske narodnosti vztrajali pri krivdi pohodnikov in zborovalcev. Demonstracije ali množična zborovanja (pri čemer demonstracije pomenijo ponovitve leta 1981)?

Okoli tega se je vnel srdit boj, pri čemer je imel srbski del za sabo že sklepe obeh predsedstev svoje republike, katerih so zborovanja protisrbska in s tem protijugoslovanskega partijskega predsedstva, ki bolj ali manj ugotavlja, da so se ljudje pač zbirali. Obe izjavi imata le eno skupno točko – da taka zborovanja škodijo mednacionalnim odnosom. Zakaj se zvezno predsedstvo ni zanjo odločilo že ob prejšnjih zborovanjih, ki so se, prav tako skrivaje za velikimi gesli in Titovimi podobami zaganjali proti predstavnikom drugih narodnosti, posebej albanske? Da so škodila mednacionalnim odnosom, je potem pokazal tudi množičen iz-

možnostmi kmetijske proizvodnje in ob naraščajočih površinah neobdelane zemlje vztraja pri agrarnem maksimumu.

V tem trenutku Jugoslavija nima druge izbire, kot da sprejme takšen ali drugačen koncept reform v smeri tržnega gospodarstva. Tržno gospodarstvo mora postati – način njene gajenja.

V tem trenutku je jugoslovanska družba pred rešitvijo problema dveh med seboj nerazdružljivih ciljev. Na eni strani je namreč vzpostavljen ideološki sistem, na katerem temelji legitimnost oblasti. Toda ta ideološki sistem vsebuje gospodarske blokade, zaradi katerih ni mogoče izrabiti gospodarskih potencialov. Na drugi strani je dejstvo, da je Jugoslavija velik dolžnik, ki se mora podrežati zahtevam upnikov. Spoštovanje tovrstnih dogovorov je osnovni pogoj za kakršnokoli gospodarsko integracijo s svetom. Da pa bi Jugoslavija lahko še naprej servisirala dolgove, mora bodisi povečati gospodarsko učinkovitost (to je možno le ob deblokadi) bodisi drastično znižati že tako nizko raven potrošnje.

Deblokada je nujni pogoj, brez katerega nosi trg s seboj le perspektivo revščine in pomanjkanja. To je deblokada, ki naj omogoči, da izkoristimo razpoložljive vire v ljudeh, njihovih podjetniških sposobnostih in prihrankih v tej ali oni obliki.

Deblokada pomeni opustitev vseh tistih zakonskih in političnih omejitev, ki preprečujejo produktivno tržno obnašanje ljudi, pa tudi samoupravnih podjetij. Pomeni pa tudi vzpostavitev ustrezne gospodarske in družbene klime. Najpomembnejši element takšnega ugodnega vzdušja je zaupanje v državo in v dobronamernost njene politike. To pa je možno, sklene dr. Kračun, le v pravni državi, ki dopušča civilno družbo in ki je podvržena demokratični kontroli javnosti.

Krokarji, vedro z vodo in vulkan

(Kosovo v zadnjih dneh)

Ko pade prvi mrak, se nad Prištino dvignejo v zrak nepregledne jate krokarjev – s svojim zlovesčim vreščanjem naključnega popotnika spomnijo na prizore iz znanega Hitchcockovega filma Ptici. Pri kosteh ga zmrazi, kajti ves čas ima občutek, da se bo jata, ki brez razumljivega reda drvi zdaj sem zdaj tja, naslednji hip spustila nanj. Ponoči se njihov nebesni dir umiri, znova se oglasijo malo pred jutranjim svitom – spet se zapodijo med visokimi stolpniciami v kosovskem glavnem mestu in opozarjajo, da se je začel nov dan.

Kaj bo prinesel?

Tega na Kosovem dandanes ne ve nihče. Lahko, da bo minil mirno, kot so po zlivanju ljudi na prištinske ulice minili nedavni prazniki, lahko, da bo neka nova spodbuda med ljudi vnesla nov nemir, ki utegne v že tako napetem položaju, preprosto sprožiti nov družbeni tektonski premik nepredvidljivih posledic.

Česa je prebivalstvo Kosova sposobno, smo lahko opazovali na televizijskih posnetkih iz sredine meseca, ko je nezadovoljstvo albanskega prebivalstva preprosto preliło bregove (tudi umetno vzdrževane) tolerance do dogajanj na mitingih v Srbiji. Dvesto tisoč, kdo bi vedel, morda celo štiristo tisoč ljudi, je preprosto izbruhnilo v množično poplavo in tako se je tudi na Kosovu »zganilo

ljudstvo» – to pot albansko.

Ker je prvo sprejelo ocene dogajanj srbsko politično vodstvo, je seveda najprej pod drobnogledom pregledalo vse ekscesne pojave (te, ki jih je sicer na »svojih« mitingih prezrlo ali vsaj minimiziralo), zato se je temeljiteje lotilo predvsem tretjega, četrtega in petega dneva Kosovskih dogodkov, ko se je struktura demonstrantov zamenjala. Prvima dnevoma je res le zlonamernež lahko pritaknil kakršnekoli nelepe namene. To sta bila dneva, ki sta spodbudila rudarje starega trga – Trepčinega rudnika, da so se podali na šestdeset kilometrov dolgo pot proti Prištini. Zavračali so avtobuse, kajti bali so se, da bi jih z njimi ne vrnilo domov, odvrnili od namere, da pred Pokrajinskim komitejem povedo, da bodo svoje

bruh nezadovoljstva na prištinskih ulicah.

Albanci verjamejo, da so bili edini, ki so doslej popuščali

Verjamemo tudi, da je bilo umikanja zadosti, da preprosto ne nameravajo več prevzemati kolektivne krivde za dogodke leta 1981 in da je nastopil čas za odločen dialog. Zato jim je nova seja Pokrajinske konference prinesla novo razočaranje. Bolj, ko se je 16-urni sestanek blizal koncu, popustljivejši so bili albanski delegati – na koncu so sprejeli predloženo besedilo informacije o dogajanjih, tudi tisti del, ki govori o tem, da so v zadnjih dneh dobili besedo tudi kontrarevolucionarni elementi, ki so se mu isti delegati do tretje tretjine sestanka (do polnoči) še upirali. Utrujenost je storila svoje in dokument so sprejeli s tremi glasovi proti.

Modrovanje o tem, ali bi lahko naredili kaj drugega, ne sodi niti v okvire tistega rekla o generalih, ki da so po bitki lahko pametni. Kajti ne pred to bitko ne po njej ni mogoče reči, katera poteza bi bila primernejša in uspešnejša. Da se pokrajinsko vodstvo, ki mu zdaj načeljuje Remzi Kolgeci v dveh funkcijah – kot predsednik Pokrajinske konference – sa-

mo giblje izredno previdno med čermi, kaže tudi dejstvo, da so do konca sestanka zavračali možnost razprave o nedavnih kadrovskih spustih Kaqusha Jashari in Azema Vilasija in kadrovskih zadevah sploh. Še oena dogajanj bi lahko bila zadostna za eksplozijo kosovskega lonca.

Zdaj moramo biti Albanci močno razočarani: nič od tega, kar so zahtevali na prištinskih ulicah, ni izpolnjeno, pritisk srbskih sredstev javnega obveščanja, ki je bil tudi eden povodov za zborovanja, ni nič manjši; vrnili so se na delo za bedno plačilo.

Tudi Srbi in Črnogorci ne morejo biti zadovoljni, kajti tudi njihova zahteva po kadrovskih odstrelkih je bila uslišana le deloma – z nekatereimi odstopi v pokrajinskem vodstvu. Popolni kadrovski udar je torej za zdaj še spodletel.

Kosovski jutri je torej še manj gotov, kot je bil kosovski danes. Izredna seja Pokrajinske konference, ki mu je poskušala dati jasnejše obrise, je žal izpadla kot poskus človeka, ki stoji z vedrom vode na robu vulkanskega kraterja in skuša preprečiti izbruh. Pa je tako, da včasih ravno tako vedro vode poruši notranje ravnotežje v vulkanu in izbruh še pospeši.

Gojko Bervar

Preberi in ohrani mirno kri

Kdor na Slovenskem prebira Politiko, NIN, Politiko ekspres in podobna beograjska glasila, mora znati krotiti živce. Ljudem s srčno napako ali tistim, ki so nagle jeze, se branje pogostih protislovenskih komentarjev ne priporoča. In kako na te spise reagirati? Z molkom ali vračanjem udarcev? Odgovora, ki bi bil pravičen in optimalen, ne vemo. Zatorej premislimo, preden karkoli storimo. K premisleku naj nam pomore ena izmed »provokacij«, povzeta iz Nina prejšnjega tedna – iz pisem bralcev.

Podpisani inž. Rade Račić z Reke je takole oblikoval svoje misli:

»Ko sem prebral članke in razmišljanja na temo ankete o močnem bojkotiranju slovenskega blaga, moram ugotoviti, da ne gre ne za novo ne za neznano misel na tem našem tržišču. Ni se porodila na »jugu« v Srbiji ali Bosni, temveč veliko prej, in sicer prav tam, od koder prihaja največ hrupa: tam na skrajnem severozahodu. Osebnost (pa ne samo jaz) sem bil priča takim početjem na ozemlju te republike.

Že skoraj trideset let prebivam v bližini ozemlja »dežele« in sem pogostokrat odhajal po nakupih v Gorico, Ilirsko Bistrico, Ljubljano in drugam. Priznati moram, da so se njihovi prodajalci vedno obnašali skrajno zavzeto, ko so priporočali slovensko blago, ki je bilo vedno delež-

no najvišjih ocen, medtem ko si blago, proizvedeno na »jugu« (če ga je po naključju kaj bilo), ni zaslužilo niti besede ali pa zgolj prezirljiv nasmeš. Ob takšnih priložnostih sem pogosto doživel neprijetnosti, žalitve, pa skorajda tudi fizične obračune.

Res je, to moram poudariti, da imam med Slovenci in Slovenkami prijatelje ter celo sorodnike.

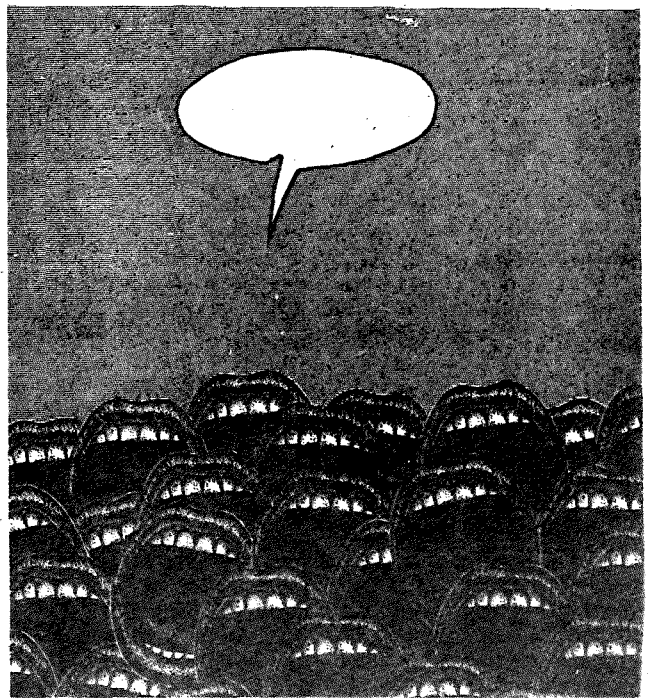
Toda ravnanje, ki ga mnogi »uradni«, pa tudi »neuradni« Slovenci uveljavljajo do drugih, še posebej do Srbov, je neodpušljivo in ne sme ostati brez odgovora. Ni mogoče odpustiti vzkliku, povzetem od ustašev, teh najbolj ogabnih zločincev v zgodovini: »Srbe na vrbe!« In ne ti stega: »Bosance na verige!« Na ponujeni kruh so odgovorili s kamenjem. Čas je, da tudi Balkanec pokaže, da se

je naučil, kako se vedejo »civilizirani« ljudje, namesto da se samo primitivno žrtvuje in deli zadnji grizljaj s preganci. Zato je civilizirano, da zavrremo, kar nam ti drugi vsiljujejo ob zelo visoki ceni, nato pa se nam rogajo.

Balkanec mora sam narediti red v svoji hiši po vzoru »Evropejcev«, ki jim ne pride na misel, da bi prenašali že sam jezik »južnjakov« na svojih tleh, kaj šele posilstva, umore, požige, pohabljanje živine, udarce z razbitimi steklenicami, ogrožanje otrok, razkopavanje grobov in cerkva...

Takega in podobnega zmerjanja je v našem tisku iz tedna v teden več, vsem pozivom k treznemu, razumnemu in spoštljivemu medsebojnemu razumevanju navkljub.

Kako dolgo še!?

Petinsedemdeset Torkarjevih let

Svoboda na obroke, trdoživost pa ne

Kdor te dni meni, da je bilo o Dachauskih procesih povedano že vse in da se tema prepogosto ponavlja v času, ko nas tare toliko in toliko drugih sodobnih tem, utegne zamahniti z roko češ, spet Umiranje na obroke... So tudi takšni, ki še danes, po dolgih letih pregledovanj in poglobljenega sodelovanja pravnikov ter ob njihovih ugotovitvah, znajo reči v intimni družbi, takole mimogrede: ampak, nekaj je pa le bilo, čisto brez krivde pa le niso bili. Kako so se vendar vrnili živi iz taborišč smrti...?

Igor Torkar (ali v prvem originalu Boris Fakin) je takšnih besed že vaje. Ne razburjajo ga več, kajti v teh dolgih letih življenja in dela med ljudmi ga je poučilo, da za resnico dela zgodovina. On ji je s svojo knjigo le pomagal, da je hitreje prišla v širšo slovensko zavest.

Sicer pa danes ne bomo toliko govorili o teh stvareh. Jubileju na rob se spodobijo pogledati k človekovim začetnim korakom v javno življenje in delo. Tako je pač treba pri Torkarju začeti s - Kosovelom. Študent kemije na ljubljanski fakulteti, nemirni in levo usmerjen mladi duh, si je za prva pojavljanja v predvojni literarnih revijah izbral psevdonim, ki ga je našel v Kosovelovih verzih in se takrat še zavedal ni, da bo ostal Torkar vse življenje. To se lepo povezuje z njegovim kraševskim poreklom, saj je bil rojen (leta 1913) v Kostanjevici na Krasu. Od teh korenin so mu morda ostali tudi trdoživost, malo rezkosti in tudi kanček zajedljivosti.

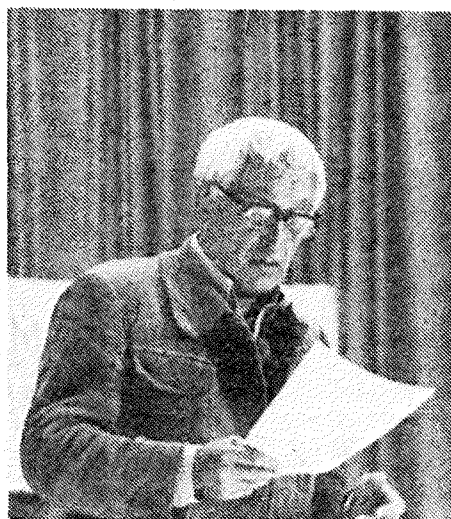
Biografski podatki o Torkarjevih predvojni dejavnostih v času ljubljanskega študija nam kažejo tega moza predvsem kot občutljivega kritika socialnih krivic, kot pobornika za študentske pravice in predvsem za znošnejše materialne razmere študentov. Tako že leta 1936 opozarja na socialno strukturo študentov tehnike in navaja podatke, da je v tistem času le 12,5 odstotkov študijarjev na ljubljanski tehniški fakulteti kmečkega in delavskega porekla. Istega leta ga skupina Neodvisnih predstavlja kot prvega na svojem seznamu kandidatov med pobudniki Akademске akcije za izpopolnitev slovenske univerze. Po rezultatih volitev je postal podpredsednik te akcije in je kasneje tudi zasadi prvo lopato v znamenje slovesnega začetka gradnje Narodne in univerzitetne knjižnice. Zgodovinski spomin beleži tudi njegov govor na javnem zborovanju v dvorani Trgovskega doma februarja 1936, kjer je ostro ošibal diskriminacijsko višje solnine in laboratorijske takse na ljubljanski univerzi - v primerjavi z beograjsko... O teh problemih je pisal tudi v Sodobnosti, kasneje, leta 1938 pa je deloval v levičarskem študentskem listu »151« kot glavni urednik, vendar s kritičnimi pogledi na sovjetski model socializma. Pritegnile so ga tudi konkretne socialne teme slovenskega vinarstva in

problem njihovega odhajanja za delom v tujino.

V tistih letih se je torej pojavil Igor Torkar tudi v literarnih revijah: s pesmimi v Sodobnosti, s črticami v Ponedeljskem jutru ter v Modri ptici.

Njegovo in Nikolaja Pirnata samozaloženo knjigo Blazni kronos je dal ban Natlačen (leta 1940) po treh tednih zapleniti, vendar so knjigo, pravočasno obveščeni, avtorji in njihovi prijatelji rešili in preostanek naklade uspešno prodali »izpod pulta« v gostilni pri Ladu Kosaku.

Njegova umetniška družina Kiauta, Bartol, Mrzel, Pirnat in Kranjec je prečesala

»...Zasadi oreh stari Torkar...«

Kosovelov verz, iz katerega si je Boris Fakin izbral psevdonim.

Igor Torkar

la s svojimi literarnimi večeri Slovenijo po dolgem in počez.

Potem pa je prišla vojna, z njo ječa in taborišče. Doma pa sta ostala mlada žena in majhna, triletna Mojčka. In potem je prišla svoboda. Z njo se je sprva tudi slovensko tehnično inteligenco odprlo vse tisto, o čemer so, vsaj levo usmerjeni, pred vojno sanjali. Igor Torkar je prilezel celo na zelo pomembno mesto generalnega direktorja Direkcije za kemično industrijo LR Slovenije. Aprila 1948 pa je bil obsojen na dvanajst let zapor in na zaplenbo vse imovine...

Odsedel je štiri leta, dve od teh v samici.

Njegov današnji spomin na tisti prvi povojni čas slovenske kemijske industrije ohranja predvsem splošni pogled in ocene; te nam pripovedujejo o zaostalosti, neukosti, nezaupanju do šolanih ljudi... Preprosti kemijski procesi so izzvali zaradi malomarnosti in neznanja vrsto nesreč, ki so v hipu dobile oznako sabotaž...

Tukaj prekinjamo sprehod po življenjepis in prehajamo k pogovoru z Igorjem Torkarjem.

Tovariš Torkar, ste kemik in pisatelj; kako je prišlo do tega in kako gre to dvojje v vašem življenju skupaj?

Moja mama je precej pripomogla k temu, da sem končal kemijo. Bila je praktična ženska in je bila prepričana, da moram končati kakšen uporaben študij. Tako sem tudi diplomiral in ji prinesel domov diplomu. Seveda pa sem ves študentski čas že pisal in se tudi družil z drugimi umetniki.

Lahko v hitrem pogledu na vaše pisateljsko-dramsko delo rečete, katero delo

je bilo za vas posebej pomembno?

Zame je zelo pomembna drama Pisana žoga. Bila je eno prvih dramskih del pri nas, ki je nehalo biti le agitka. To je drama o treh sošolcih in vojni, pa o dekletu in o njihovih odnosih po končani vojni...

To je bilo eno prvih povojnih del, ki se je globlje vsebinsko spuščalo na področje etike in humanizma, ki se je spraševalo o ubogljivosti... Vsa slovenska kritika me je tisti čas psovala, moji prijatelji na jugu pa so dramo prevedli in jo uprizorili v več kot petintridesetih gledališčih ob različnih pomembnih praznikih in z najjavami kot:

»...Zasadi oreh stari Torkar...«

Kosovelov verz, iz katerega si je Boris Fakin izbral psevdonim.

»Ob rojstnem dnevu tovariša Tita...«.

Na nek način ste bili človek, ki je hodil po dveh tirihi, kot literat in kot kemik, kot gospodarstvenik in kot kulturnik.

Bil sem poleg, ko so odpirali prvo veliko halo Lito stroja. Tam je bil takrat tudi tovariš Tito, pa Jakac s tovarišico Tatjano in drugi.

V zraku je bilo polno evforije in zagnanosti...

Ko pa sem dvainpetdesetega prišel iz zapor, tako rekoč naravnost iz samice, sem si na začetku večkrat zaželel nazaj med štiri stene. Človek naenkrat preprosto ne prenese svobode. Potem se je še kakšni dve leti dogajalo, da so ljudje raje šli po drugi strani ulice, kot da bi se morali srečati z mano. V tistem in v vseh mojih najtežjih časih me je reševalo le delo! To je edina zvesta romarska palica skozi življenje. Navsezadnje bi se bil lahko tudi do konca zapil... Potem sem dobil delo na likovni akademiji kot profesor tehnologije slikarstva in grafičnih materialov. Enaindesedemdesetega sem bil pravno rehabilitiran in sem kot nekdanji borec lahko leta 1974. odšel predčasno v pokoj.

Torej ste si pokojnino prislužili vendarle s kemijo in ne z literaturo. Se pravi, da je imela mati na nek način prav?

(Na to vprašanje mi ni odgovoril naravnost, le zarežal se je na široko.)

Rekli ste mi, da kljub rehabilitacijam še niste povsem zadovoljni s stanjem te zadeve. Zakaj?

Bil sem med prvimi, ki sem prediral ta tabu in se oglašam tudi zdaj. V eni izmed Dnevnikovih sobotnih prilog bo priobčen moj članek o zamegljevanju resnice okrog lagerskih procesov.

Blazni Kronos

Tri pesmi

Naš vrt

V domači zemlji vedno več je peska, ki vanjo so ga plačanci vmešali, da kmalu bodo brez sadov ostali celo robidnica in dren in leska.

Cvetove rožmarina rožnolisti pogrizla sta zahrbtni mraz in slana. Rdeča vrtnica je negovana, a v temi jo sesajo čudne gliste.

V lažeh in zlu slovenski nagelj gine, vse rože v strahopetstvu so segnile, kopicijo se mežnarstva krtine,

da so ograje vrta se zvrnile. Skrit bramor grize naše korenine, a ni jih rok, da bi mrčes pobile...

Fanatik

Gara le za idejo in smehlja se, pri tem pa svojo glavo zanemarija, kot kuža zvest je volji gospodarja, ki ni še dal mu niti pol klobase.

Ko kdaj pa kdaj ostrizejo mu lase in sam v zaporu s puntom se ukvarja, fanatično sam sebe pregovarja: Ta moj zapor rodil bo boljše čase!

Pohvalno! Vendar - kdor se slep udinja, je kot lakaj, ki le ukaze ljubi, z njim gospodar ravna, kot z mehomo svinja!

Na cestah v boljše čase se ne zgubi, naj ti ne bo fanatičnost boginja, naj kominterne tvoj razum ne ljubi!

Živčna bomba

Sonet o mladem človeku

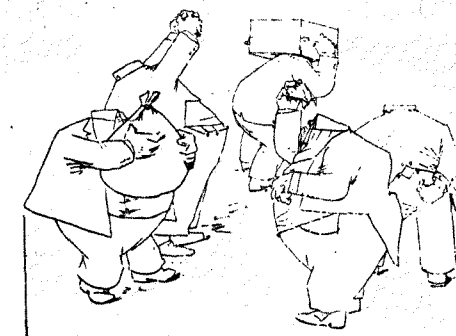
Ob tračnicah v jesen negibno ždijo breze, le nage bele veje tiho vztrepetajo, ko vetri se z lasmi človeka poigrava, ki sam se je ubil, spodobno brez odveze.

Starikav policaj leno v dve gubi zleze, za lase dvigne od masine strto glavo, čuvaj solzo otare v službeno zastavo, ob tračnicah v jesen negibno ždijo breze...

Razumem te, o, Človek, redki, zlahtni znanec, vem, slavec res ne more z jastrebi živeti, omaga ob dirkalnem avtu iskri vranec,

v strupenem plinu mak ne more zacveteti, v svinjaku poživali božji se izbranec, zares je boljše mrtev kakor živ trohneti...

(Izbor iz zbirke Blazni Kronos, ki je izšla leta 1940 in bo v kratkem ponatisnjena pri Partizanski knjigi. Tudi ilustracije Nikolaja Pirnata so iz te pesniške zbirke)

Kam-kavci

S tem v zvezi je bil zanimiv intervju Ivana Križnarja v Borbi. Tam govori o iniciatorjih in izvajalcih Dachauskih procesov.

Kako pa je ta vaša grenka življenjska izkušnja vplivala na vaše literarno ustvarjanje?

Gotovo mi je škodovala, tudi moji literaturi. Kar naprej sem se vračal k temi o krivdi in obrambi. Vedno sem v podzavesti silil v dokazovanje nedolžnosti. Zapor pusti neizbrisne sledi. Tam je bil en sam večer boj s časom, ki je tekel tako zelo počasi...

Mi lahko na koncu tega pogovora pokomentirate tudi pred kratkim preklicane izključitve iz ZK vseh »dachaucev«?

Pred vojno, v bojih na univerzi in v lagerjih, sem bil le zelo aktiven sopotnik Partije. Kmalu po vojni sem postal generalni direktor kemične industrije za Slovenijo in ob takratni družbenopolitični (stalinistični) liniji je bil tako visok položaj brez razpravljanja povezan s članstvom v partiji. Tako sem bil seveda tudi jaz v času »generalnega direktorovanja« v partiji (približno dve leti). Ker sem tudi v tem času ostro kritiziral »otroške bolezn« našega socializma

v industriji, mi je pozneje moje takratno partijstvo zbledelo v pozabljenost. To moje pozabljenost je še podprlo dejstvo, da so me osemindesetdesetega aretirali in - tudi izključili iz Partije.

Ko sem torej zvedel, da so lagerašem preklicali izključitve, sem šel na kadrovske oddele ZKS, kjer so še kar z razumevanjem sprejeli na znanje moja naslednja stališča: ne morem biti član ZKS skupaj z nekaterimi še živimi in iz partije še ne izključenimi krivci za zaslisevalske in sodne zločine v lagerskih procesih, zaradi katerih sem bil po štiriletnem krivičnem zaporu še dve leti brezposeln!

Po pogodnem izpustu iz zapore sem zahteval, naj mi vrnejo članstvo v zvezi borcev, kar so takoj storili. Kljub temu pa ne morem biti član ZKS skupaj z nekaterimi starimi borci, ki so še po uradni rehabilitaciji trdili: »ja, nekateri so pa le krivi«. Eden izmed zaslužnikov je celo govoril, da bi morali justificirati še več lagerašev, kot so jih! Ne morem biti član ZKS, saj vdove, sinovi in hčere enajstih žrtve sodnega uboja še po štiridesetih letih ne vedo, kdaj so njihove najdražje pokončali in kje so pokopani, da bi jim na

dan mrtvih lahko prižgali spominske sveče. Kljub temu, da ne morem biti član ZKS, pa bom tako kot doslej, kot pisatelj in državljani, odločen borec za humano, demokratično, dialoško družbo. Kakšno ime bomo tej družbi dali, ne vem. Enega številnih iz diskreditiranih socializmov zagotovo ne. Hkrati bom tudi borec za izključitev iz ZKS vseh krivcev za zaslisevalske in sodne zločine v lagerskih procesih ter starih krivcev za našo današnjo gospodarsko, moralno in politično krizo!

*

Umetniška bera Igorja Torkarja pa nam do današnjih dni vendarle kaže, da je dobro izkoristil svojo popotno palico skozi življenje in čas, skozi to dolgo, vegasto pot: pet pesniških zbirk je izdal, šestnajst gledaliških del, devet televizijskih iger, dva romana, opravil dve dramatisaciji in zapisal vrsto publicističnih spisov, polemik, satir, če epigramov niti ne omenjamo. Med smehom in bolečino se je zavrtal v satiro in prenekaterikrat pokazal na temnejšo plat človeške nature - včasih tudi nagajivo »žleht«, vendar nikoli hudobno.

Bojana Žokalj-Jesih

Kako živijo in se učijo na Zvezni gimnaziji za Slovence v Celovcu

Setev v mlada srca

Po pogovoru z gospodom ravnateljem dr. Reginaldom Vospernikom

Bilo bi preveč vse v eni sapi povedati, kar človek vidi, sliši in doživi, ko prestopi na ono stran Alp med naše koroške Slovence v Avstriji. Zato bomo o njih pisali v nekaj zaporednih številkah našega TV-15. Ustavimo se najprej pred zgradbo, ki nima ravno najbolj bogate in častitljive pedagoške tradicije kot vrsta drugih šol na Koroškem in v ostali Avstriji, a je za tamkajšnje Slovence vendarle največ – ognjišče vere, upanja in ljubezni. Zvezna gimnazija za Slovence v Celovcu. Njen pomen se ne da izmeriti s časovno razsežnostjo, kajti vanjo je slovenska skupnost vlagala svoje najboljše moči, iz nje je črpala intelektualni naraščaj in v njej živi up prihodnosti.

»Na Slovensko gimnazijo boš šel!« so bile in tudi še bodo nedvoumne besede staršev, ko se je po 4. razredu ljudske (osnovne) šole treba odločiti: Kam? Za temi jasni mi besedami je čutiti moč in odločnost, vera v slovensko gimnazijo, iz katere bo zrasel nov rod slovenskih akademikov, samozavestnih in zavernih Slovencev. Za njimi je čutiti veliko ljubezen do te šolske ustanove, v kateri naj bi se mladina od Podjune do Zile, od Šmohorja do Pliberka (v razsežnosti 150 kilometrov) počutila kot v rodnem gnezdu.

Gimnazija je bila ustanovljena leta 1957 in takrat so jo poimenovali Slovenska realna gimnazija. Leta 1963 je dosegla svoj prvi cilj – prvo maturo, prihodnje leto pa bo šolo zapustil že tisoč maturant. Seveda se je v vseh teh letih razvijala, dopolnjevala in raslo je število dijakov. Več kot polovica teh, ki so si v njej še pred nekaj leti nabirali znanje, sedaj kot profesorji med istimi zidovi poučujejo rod za seboj. Sicer pa je setev v mlada srca v teku osmih gimnazijskih let obrodila že veliko sadov. V prvih letih gimnazije so se dijaki po maturi odločali največ za nadaljnji študij na filozofski fakulteti, kjer so poglobljali znanje jezikov, potem pa je panorama poklicev, za katere so se odločali, postajala vse bolj pestra; tako najdete nekdanje maturante slovenske gimnazije, ki zasedajo pomembna mesta na Koroškem in v druge. Povzpeli so se do mesta kulturnega

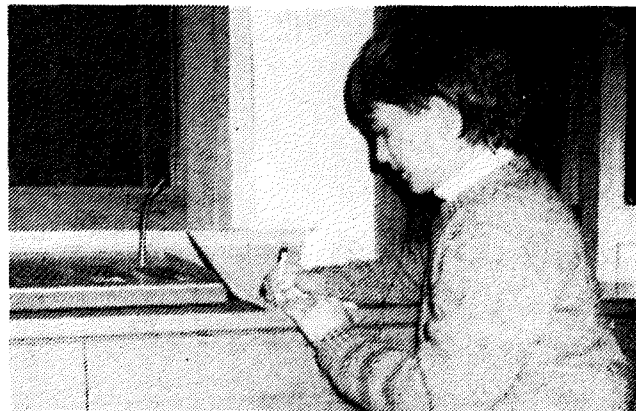

Ravnatelj dr. Reginald Vospernik

atašeja in delovnega položaja v ženevskih centrih za atomsko fiziko, v finančne in poštne urade, v ljudske in glavne šole pa tja do celovskega letališča; med njimi so zdravniki, juristi, duhovniki, profesorji, učitelji (dvojezičnih je še vedno premalo!) pa še kje bi jih našli. Pravijo, da zaenkrat z zaposlovanjem ni bilo težav in tistemu, ki se je izkazal s trdnim znanjem ter pridnostjo, tudi slovenščina ni ovira.

Pač pa se začnejo težave s slovenskim učnim jezikom v gimnaziji. Šola, ki se sicer popolnoma vključuje v avstrijski šolski sistem, se od sorodnih nemških šol razlikuje v tem, da ima slovenski učni jezik. Od 1. (našega 5. razreda osnovne šole) do 8. (našega 4. letnika srednje šole) razreda gimnazije morajo učenci obvladovati dva materina jezika: nemški in slovenski v enakem obsegu. To pa ni vedno lahko, kajti dijaki prihajajo iz različnih šol. Nekateri na primer iz Celovca, kjer sploh ni dvojezične

ljudske šole (prizadevanja zanje so v teku!), drugi iz krajev, kjer je slovenščina pod pritiskom nemškega jezika zelo šibka, približno dvajset je otrok iz mešanih zakonov z nemškim materinim jezikom, nekaj jih je iz popolnoma nemških družin; so pa tudi nasprotni primeri, da kdo ne obvlada nemškega jezika (npr. otroci jugoslovanskih državljanov, zaposlenih na avstrijskem Koroškem). Morda velja ob tem povedati, da je Zvezna gimnazija za Slovence v Celovcu edina avstrijska šola, ki po zakonu ne sme sprejemati otrok tujih državljanov. Starši morajo za to posebej zaprositi, da deželna šolska

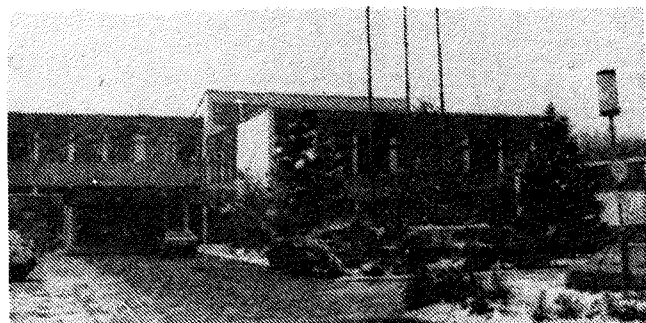

Šolski uspeh? Ja, se je pač treba učiti, ugotavlja drugošolec Igor iz Sel, ki se mu trenutno motajo po glavi grami, kilogrami, tone, metri in druge mere. Verjamem, da bi bilo marsikateremu našemu učencu kar všeč, če bi se tu učil, ocenjevali pa bi ga na avstrijskem Koroškem, kajti v njihovi šoli je najboljša ocena enka, pet pa pomeni nezadostno (in petic je pri nas vedno premalo, kot bi skoparili z njimi!) Verjetno si avstrijski dijaki želijo nasprotno. Če ima nekdo eno ali dve nezadostni oceni, lahko jeseni opravi popravn izpit in napreduje v višji razred, če pa mu spodleti, mora razred ponavljati, vendar le dvakrat – skozi osemletko, (gimnazijo) mora največ v desetih letih.

oblast izda dovoljenje. Ta ukrep je hotel že ob ustanovitvi šolo ograditi od infiltracije, če lahko tako rečemo, jugoslovanskih državljanov in ideološke infiltracije.

Pa otroci dokazujejo, da so brihtne glave, saj jim že po dobrem letu gimnazijskih težav čez ustnice kar lepo tečejo tako nemške kot slovenske besede. Pri tem so v veliko pomoč domovi, v katerih si približno polovica dijakov (vseh je letos 435) poišče svoj drugi dom za šolski teden (pouk je tudi ob sobotah!). Mohorjeva družba ima v Celovcu Slomškov dom za dekleta, Modestov dom za fante, Slovensko šolsko društvo pa skrbi za fantovski in dekliški Mladinski dom. Toda, domovi postajajo vse večja finančna obremenitev za starše. Zato je med dijaki vedno več vozačev, saj so celoletne vozovnice brezplačne, prometne zveze pa vedno boljše.

Tudi učbeniki so brezplačni. Učenci jih dobijo s posebnimi boni v knjigarnah. A kaj, ko so nemški! Moram priznati, da si težko predstavljam učiti se iz nemškega učbenika v slovenskem učnem jeziku. Precej priza-

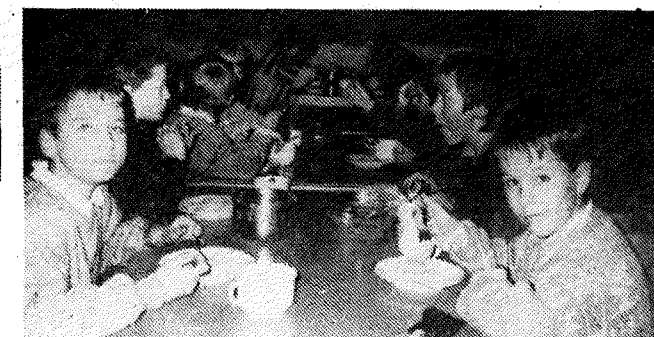
Vsaka šola je šola življenja. Semle prihajajo iz vseh stanov, iz zaselkov in vasi, trgov in mest Koroške, predvsem južne. Družijo jih ljubezen do slovenskega naroda, spoštovanje do izročila staršev in davnih prednikov ter globoka in neomajna vera v prihodnost svojega naroda.

devan je bilo že vloženih v to, da bi slovenska učna beseda zagledala dan na papirju. Slavisti so poskrbeli za slovenska berila in vadnice. Pri tem so se naslonili na matično Slovenijo, vendar knjige ne morejo biti enake. Pridelane so lahko le na lastnem zelniku, da jih potrdi slovensko ministrstvo. Naklade so nizke (kakih 100) in cokla jim je gotovo tudi njihovo desetletno neprestano prelistavanje, ki jih naredi zastarele, medtem ko se drugi učbeniki menjajo vsako leto. Poleg pesmarice za glasbeni pouk in slovenskih učbenikov za verouk je v slovenščini še učbenik za Zgodovino Slovencev (v dveh delih: do 1918 in od 1918 do danes), ki so ga profesorji sami priredili. Obenem je isti učbenik izšel tudi v nemščini za sorodne nemške šole, ki si ga lahko nabavijo, seveda če njihove učitelje to zani-

ma; zanimati pa bi jih moralo, saj iz njega izvedo marsikaj o zgodovini manjšin, marsikaj, kar bi pomagalo premostiti številne nesporazume in neutemeljena nasprotja na avstrijskem Koroškem.

Pri drugih predmetih si učitelji pomagajo pač kakor vedo in znajo. Sami prevajajo – kakor gimnazijo v celoti pa tudi vsakega posameznika pri delu vodi vzgojna filozofija šole, da dijakom pomagajo pri naravnem vraščanju v dva kulturna svetova; matični slovenski in avstrijsko-nemški, med katerima ni nasprotij, ampak povezovalje in medsebojno bogatenje. Slovensko in nemško govoreča mladina se med seboj kar lepo ujema. Ampak... o tem in še o čem v naslednjih decembrskih številkah TV-15.

Živa Drole

Tisti v domovih so na boljšem, saj gredo lahko opoldne v dom na kosilo (šola namreč nima kuhinje, kakor tudi ostale avstrijske šole ne), popoldne pa se vrnejo v šolske prostore k neobveznim predmetom; to so jeziki, informatika, glasbena dejavnost pa razne športne dejavnosti.

Politkomisar Sime zbira in komentira

Sporočilo Švabiću: Ne bom se izselil!

Mihajlo Švabić je na mitingu v Beogradu prav velebojstrsko zllil golido gnojnice na slovensko vodstvo (Stanovnik, Smole), ob burnem ploskanju navzočih, seveda, ob tem pa je še modro dodal, da mora Jugoslavija zagotoviti svobodo in razvoj vsem narodom in narodnostim, ki v njej živijo. Kako pa to dvoje sodi skupaj, ve samo Švabić...

S Švabićem je težko polemizirati, ker nikdar ne veš, pri čem si. Po mitingu je zatrjeval, da je govoril kot Mihajlo Švabić – torej zasebnik – in da sam odgovarja za svoje izjave. Vendar je na mitingu velikokrat uporabljal izraz »mi«, pri čemer ni pojasnil, niti tedaj, niti kasneje, kdo so to »mi«!

Sicer pa je ta skrb povsem odveč; menim namreč, da so bili na odlično pripravljenem in zrežiranem mitingu prav vsi govorniki zelo skrbno izbrani, govori pa lepo usklajeni – uspeh je bil tako zagotovljen.

Švabić je med drugim dejal (navajam): »Mi smo danes na prilici da se izjasnimo za Savez komunistov ali i tražimo od njega da se on preporodi, za avnojevsku Jugoslaviju ali i za jedinstvenu. Srpski narod je največji u ovoj zemlji, ali njegovi zahtevi nisu hegemonizam. Mi nismo za diktat po broju, ali ni onaj po konsenzusu i onaj

po koalicijama. Jugoslavija nije zbroj nezavisnih država, ali je zemlja koja je strašno zaduzena upravo na osnovu republičkog dogovaranja. Oni koji ne prihvaćaju takvu Jugoslaviju imaju izlaz u Grazu, Philadelphiji a mogu da odu kuda već hoće.« (konec navedbe)

Švabiću odgovorjam javno in nedvoumno: kot Slovenec sem se boril v NOB zvesto in pošteno po svojih najboljših močeh in sposobnostih in seveda nimam najmanjših želje, da bi se izselil iz svobodne domovine! S sedanjo Jugoslavijo pa nisem zadovoljen in se zavzemam, da bi v avnojski Titovi federativni Jugoslaviji čimprej zmagala ideja socializma po meri svobodnih ljudi!

Kot slovenski in seveda jugoslovanski partizan otihtem sem se uspešno boril proti Hitlerju in Mussoliniju, ki sta me hotela izseliti, sedaj pa se od nekdaj pojavi Švabić in mi, meni nič, tebi nič, javno grozi nič manj kot z izselitvijo, samo zato, ker se ne strinjam z njegovim pogledom na ureditev Jugoslavije!

Pri tej svoji raboti pa Švabić prav nič ne upošteva dejstva, da SR Slovenija ni beograjski pašaluk pod njegovo komando in da »oče slovenskega naroda« Janez Stanovnik, vsaj kolikor ga poznam, ne bi bil za nobeno ceno pripravljen prevzeti vloge srbskega patriarha Arsenija IV. Jovanovića, ki je v 18. stoletju uspešno izpeljal selitev Srbov na sever...

Ob tem sem trdno prepričan, da bo slovenski narod na svoji rodni grudi preživel še tudi Švabića, kateremu spriču njegove blazne ideje svetujem takojšen obisk v bližnji beograjski posvetovalnici za mentalno higieno ali v sorodni ustanovi... Prepričan sem, da mu kot srbskemu velmožu tam ne bo treba čakati v vrsti.

Edina stvar, o kateri se popolnoma strinjam s Švabićem, je njegovo vprašanje: »Ljudi su zabrinuti i pitaju što se to događa. Kako su se dobri komunisti mogli toliko moralno iskvariti?« Na to vprašanje pa mora prvenstveno odgovoriti med drugimi veljaki tudi sam Švabić, ki je bil dolga leta v jugoslovanskem in srbskem vrhu in navsezadnje tudi predsednik zveznega odbora jugoslovanskih borcev. TV-15 Naš tovariš mu nudi priložnost, da to pojasni...

Švabić je še postregel s trditvijo, da »je Jugoslavija strašno zaduzena upravo na osnovu republičkog dogovaranja«, pri čemer je pokazal neverjetno veliko mero licemerja in pozabljenosti. Udeležencem beograjskega velemitinga in vsem ostalim prebivalcem Jugoslavije je namreč zamolčal in tako prikrikl svojo vlogo pri graditvi Metalurškega kombinata Smederevo (MKS), ki ga štejejo za največjo jugoslovansko zgrešeno naložbo!

V beograjski Dugi sem našel z mastnim tiskom napisano, da so Draža Marković, Dino Sto-

janović in Mihajlo Švabić »isforsirali tu našu nesreću«. Da bi Švabiću olajšal delo, naj zapišem, da sem to prebral v Dugi št. 373 (od 11. do 24. junija letos) na 26. strani. Švabić te izjave ni zanimal ali kako drugače proti njej protestiral.

Tudi po Švabićevi zasluzi so MKS začeli graditi že daljnega 1963. leta, po najnovejših vesteh naj bi ga dokončno dogradili čez pet let. V Južni Koreji pa so – seveda brez Švabićeve pomoči – v petih letih zgradili najsodobnejšo jeklaro na svetu!

Da je MKS mlinski kamen na vratu srbskega gospodarstva, dokazuje dovolj zgovorno že podnaslov članka »MKS opet na popravnom« (beograjski Intervju 13. februarja lani), odkoder navajam: »Umesto gvozda i čelika, Metalurški kombinat Smederevo proizvodi gubitke. Spoljni dug narastao na 1,4 milijardu dolara, što je, otprilike, polovina srpskog deviznog duga.«

To navajam zategadelj, ker se bojim, da bo jugoslovanska skupnost v kratkem dobila tudi račun za MK Smederevo, kajti že sem prebral, da »Metalurški kombinat Smederevo potreban je Srbiji i Jugoslaviji«.

Razmisleka vredna je tudi naslednja Švabićeva izjava na mitingu: »Kako oni (Stanovnik, Smole) misle da žive u bratskoj zajednici ako ne poštuju čast i dostojanstvo srpskog naroda.« Kolikor sem mogel ugotoviti, Stanovnik in Smole nista nikoli žalila srbskega naroda. Če Švabić trdi drugače, naj to dokaže, vendar

ne s publicami, temveč s konkretnimi njihovimi izjavami (kdaj in kje)! Da ima Švabić včasih izreden spomin, je že dokazal v polemiki z Mitjo Ribičićem.

In kako je s spoštovanjem časti in dostojanstva slovenskega naroda? Da je vsak napad na slovenščino obenem napad tudi na čast in dostojanstvo slovenskega naroda, je jasno že vsakemu povprečnemu državljanu SFRJ. Vendar doslej še nisem zasledil, da bi srbsko vodstvo s Švabićem vred kdaj nastopilo v obrambo slovenščine ali se vsaj ogradilo od napadov nanjo! Pa menda ne postajam že preveč zahteven...

Na mitingu v Požarevcu so nosili tudi parolo »izbace stlašice iz skupštine«. To sta po mojem mnenju javni napad na proklamirano enakopravnost jezikov narodov in narodnosti SFRJ in povsem odkrita protijugoslovanska in obenem protidržavna zahteva! Nisem zasledil, da bi v tem primeru kdorkoli protestiral v Srbiji, kjer se tudi javni tožilci niso ob tem zganili...

Videti je, da so mitingarji presodili, da je slovenščina že dovolj »enakopravna«, saj da pride takoj za srbohrvaščino. Na mitingih izraženo »narodovo voljo« pa je treba spoštovati, pravijo v Belemgradu.

Naj še navedem, da na vseh dosedanjih mitingih niso šli niti mimo žaljivih parol o številnih slovenskih voditeljih, kar pa bi organizatorji mitingov lahko zlahka preprečili, če bi le hoteli. Ob tem pa me zanima, kako bi v Srbiji reagirali, če bi

v Sloveniji nosili tako številne parole z žaljivimi napisi o Miloševiću, Ljubičiću, Gračaninu, Trifunoviću in drugih srbskih voditeljih.

Različna merila presoje enakih ali zelo podobnih dejanj mi vsiljujejo mnenje, da v Belemgradu zelo spoštujejo star latinski pregovor »Quod licet Iovi non licet bovi«, ali po naše: »Kar je dovoljeno Jupiteru, ni dovoljeno volu«. Dokazi so na voljo...

Ker je Švabić na mitingu govoril brez dlake na jeziku, naj mi bo dovoljeno, da v enakem stilu zaključim to pisanje z zgodbo:

Srb in Slovenec sta družno kopala zlato. Ko sta našla veliko kepo zlata, je Srb dejal: Ajde da bratski podelimo! Slovenec pa mu je odvrnil: Jok brate, svakome po pola!

Za čiste račune v avnojski federativni socialistični Jugoslaviji dejansko enakopravnih narodov in narodnosti, kjer so izsiljevanja in še zlasti grožnje z izseljevanjem že vnaprej onemogočene, je še vedno

Vaš Sime

Pripis: Uredništvo TV-15 Naš tovariš prosim, da ta komentar pošlje v objavo tudi uredništvu Četrtega julija, glasila ZZZB NOV Jugoslavije. Komentarja ni treba prevajati.

Menim namreč, da je Četrty julij dolžan objavljati vsaj občasno tudi mnenja in stališča slovenskih borcev. Ob tem pa moram iskreno zapisati, da nisem docela prepričan, da bo glasilo vseh jugoslovanskih borcev objavilo ta komentar. Hvala!

Spametujmo se danes – v dobro prihodnosti

Predsedstvo Zveze prijateljev mladine Slovenije je obravnavalo položaj otrok v današnji družbi in ugotovilo, da so življenjske razmere že tako zaostrene, da ogrožajo osnovno pravico otrok do otroštva in razvoja. Zato naslavlja

odprto pismo javnosti.

Razmere, v katerih se nahaja naša družba in gospodarstvo, so iz dneva v dan težje, kriza vse večja. Posledic tega ne občutimo le odrasli, ampak predvsem otroci, ki bi jim morali v obdobju razvoja in rasti zagotavljati najboljše možnosti. Zaradi omejitve sredstev, ki jih družba namenja vzgojnoizobraževalnim dejavnostim, ukinjajo celodnevne osnovne šole, podružnične šole in oddelke podaljšanega bivanja. Torej vse več otrok ostaja brez organiziranega varstva, prepuščeno samim sebi.

Poseben problem postaja šolska prehrana. Vedno več otrok ostaja brez toplega obroka v šoli, saj so šolska kosila po ekonomski ceni, kakovost pa vse slabša. V delovnih organizacijah imajo delavci regres za prehrano zagotovljen. Kaj pa otroci? Ugotavljamo, da je število prosilcev za socialno pomoč vsak dan večje. Zdravstveni delavci pa opozarjajo na podhranjenost, preobremenjenost, preutrujenost, slabše zdravstveno stanje otrok, na porast

psihosomatskih obolenj... Ob vsem tem pa brez večjih pretresov v družbi marsikje ukinjajo šolo v naravi, smučarske in plavalne tečaje...

Tudi možnosti za otrokov psihofizični razvoj so zožene, kulturne dobrine so zanj vse težje dosegljive. Dobre knjige ostajajo na policah knjigarn, zmanjšuje se število naročnikov mladinskih in otroških revij, otroci si dobre igrače lahko le ogledujejo v izložbah. Na šolah ukinjajo interesne dejavnosti in s tem zmanjšujejo možnosti razvijanja interesov in sposobnosti otrok.

Tudi standard predšolskega otroka je prizadet: ponekod ukinjajo že utečene cicibanove urice, drugod se praznijo in ukinjajo oddelki vzgojnovarstvenih organizacij. Mnogih starši zagotavljajo otrokom lahko le osnovne življenjske pogoje, posebne vzgojne spodbude in kulturne dobrine pa lahko nudijo vse redkejši. Tako so socialne razlike med otroki poglobljajo.

To, kar dajemo otroku in za otroka, ni darilo, to je potreba in nuja in naša obveza. To je naš dolg do prihodnosti. Zato opozarjamo vse, ki sprejemajo družbene odločitve (družbenopolitične skupnosti, družbeno-politične organizacije in društva, samoupravne interesne skupnosti, šole, predvsem pa starše), naj ne spregledajo interesov in pravic otrok.

Predsednik ZPM Slovenije
Dušan Semolič

Pionirji za dan republike

Po vsej domovini, tudi v Ilirski Bistrici, so v predprazničnih dneh cicibani postali pionirji. V osnovni

šoli »Dragotina Ketteja« so jih v pionirsko organizacijo z imenom Lojzeta Masla sprejeli kar sto petdeset. Čestitali so jim starši, ravnatelj njihove šole in sekretar občinske konference ZSMS.

Peter Nikolič

Cicibani na plavalnem tečaju

Zveza telesno-kulturnih organizacij občine Ljubljana Vič-Rudnik že nekaj let pripravlja v bazenu v Tivoliju plavalne tečaje za cicibane, ki obiskujejo malo šolo. Namen teh tečajev ni, da bi otroci postali plavalci, ampak da bi na njih izgubili strah pred vodo in, kot strokovno pravijo, »pridobili plovnost«.

Cicibani so zelo radi hodili na tečaj, ki sicer traja deset šolskih ur. Pripravljen je bil namreč tako, da so na začetku delali pod vodstvom trenerjev iz Plavalnega kluba Ljubljana, večji del časa v bazenu pa je bil namenjen igri in zabavi otrok.

Med cicibani, ki so konec novembra preživljali prijetne ure ob in v bazenu, so bili tudi cicibani iz VVE Angelca Miklavc Mami z Vrhovc. Posebno doživetje za njih pa je bil zadnji dan plavalnega tečaja, ko so pred starši, tovarišicami in vaditeljem, predvsem pa svojimi sovrstniki morali pokazati, kaj so se naučili. Vsi cicibani so se junaško pognali v vodo in pokazali in dokazali, da čas in denar, ki sta bila vložena v tečaj, nista vržena stran.

B. K.

Nove knjige

Neverjetnih 60 tisoč izvodov

Ivan Bizjak, glavni urednik in upravnik Prešernove družbe, je na tiskovni konferenci, namenjeni slavnostni predstavitvi redne zbirke za leto 1989 (bila je v gosteh pri glavnem mecenu Prešernove družbe – Ljubljanski banki), – malo v šali malo zares – izrazil zaskrbljenost spriču nenehnega večanja naklad same redne zbirke pa tudi drugih izdaj. Teh šestero knjig pojde namreč v šestdeset tisoč slovenskih domov. In čemu zaskrbljenost? Pač zato, ker se večanje tega števila zanesljivo ne bo moglo nadaljevati v nedogled. Slejkoprej se bo moralo ustaviti, ali pa se bo začelo celo zniževati.

Dobre knjige, kot so Prešernove, se za svojo usodo ne smejo bati. Ljudje jih imajo radi, si jih želijo in jih naročajo, ker jih ne želijo pogrešati.

Poleg Prešernovega koledarja so izšla tri leposlovna dela ter ob njih dvojice poljudnoznanstvenih. To so: sodobni – prekmurski – roman Ferda Godine »Nada, vrni se«, Petra Stoparja »Kave, kavice, kofetki« (pripoved o zgagah naše urbane sedanosti, kot jo doživljajo pripadniki mlajšega rodu – avtor, čigar roman je bil nagrajen na lanske letnem natečaju Prešernove družbe in je njegov prvenec – je eden izmed njih), Janeza Staniča »Grad kralja Matjaža« (svojevrsna, vedro popisana potopisna reportaža o dogajanjih na Madžarskem, namenjena predvsem mladim bralcem), »Sto naravnih znamenitosti Slovenije«, kot jih je izbral in popisal Peter Skoberne z Zavoda za varstvo naravne dediščine – z imenitnimi fotografskimi ponazoritvami – ter priročnik, ki pa je celo več kot samo to: »Vrt in letni časi« izpod peresa znanega vrtnarja Izidorja Goloba.

Vse knjige Prešernove redne zbirke so lepe, lične, vredne pozornosti, ki so jo tudi deležne. Naslovnice je, kot že nekaj let doslej, opremil Julijan Miklavčič, za natis na visoki ravni je poskrbela tiskarna ČGP Delo.

Poleg knjig je tokrat – v počastitev Prešernovega imena, s katerim se založba ponaša – izšla tudi glasbena kaseta z novimi šansoni, ki jih je na Prešernova pesniška besedila uglasbil Jani Golob, zapela pa igralka Jerica Mrzelova. Za primerjavo so na drugi strani kasete »natisnjeni« posamezni starejši samospevi na Prešernova besedila.

Mi, ki smo prejeli lepi dar Prešernove knjige, ob vsem naštetem nismo prav nič zaskrbljeni. Prav nasprotno!

V. K.

Deda in Izo – v risbi Mihe Vipotnika

Bogatejša Matjaževa knjižnica

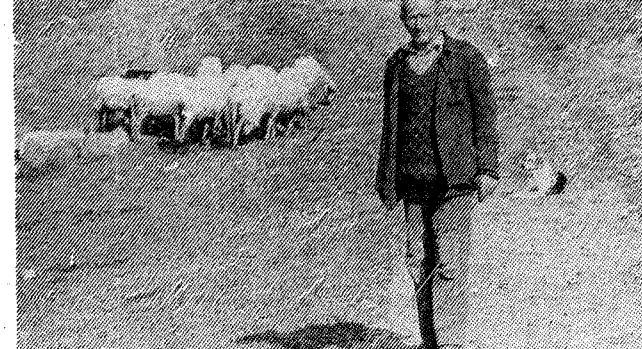
Založba Partizanska knjiga goji izvirno leposlovje za otroke in mladino z rednim vsakoletnim dopolnjevanjem Matjaževe knjižnice. Te dni so izšle štiri nove knjige: Zgodbe o Izotu izpod peresa Janeza Vipotnika (tokrat kot dedka, ki pripoveduje hudomušne o svojem pedenpedastem vnučku), dve »pesnitvi v prozi« Andreja Brvarja: Mala odiseja in Zimska romanca ter Vitana Mala Poletje v školjki – drugi del.

Vendar z navedbo avtorskih imen še zdaleč nismo povedali vsega. Te knjižice niso zgolj in samo natisi literarnih besedil, ampak v enaki in enakovredni meri tudi predstavitev soustvarjalnih likovnih prispevkov, kar velja še posebej za obe Brvarjevi pripovedni »ekskurziji«, ki ju je z risbami, gvaši in fotografijami s svojimi avtorskimi sredstvi izrazil Zmago Jeraj. Ni namreč mogoče govoriti zgolj o ilustracijah, temveč že kar o nekakšni skupni avtorski stvaritvi dveh umetnikov: mojstra besede z ene in mojstra podobe z druge strani.

Nekaj podobnega se je zgodilo tudi z Vipotnikovo pripovedjo, ki stopa pred nas z besedo Janeza Vipotnika in z risano govorico Mihe Vipotnika.

Zakladnica slovenskih knjig za mladino je spet bogatejša za štiri lepe avtorske stvaritve.

V. K.

Mala Odiseja – V Jerajevi fotografski leči

Tri gledališka dela z ljubljanskih odrov

Preteklost in sedanost se opozorilno prepletata

»V Guernici se dviga drevo svobode, ki je ušlo opustošenju mesta«, je leta 1959, ko je napisal enodejanko o Guernici, napisal Fernando Arrabal, v času, ko je bil mračni moralni krivec še vedno na čelu njegove dežele in je mladi avtor »v azilu« z uspehom deloval v Franciji. Na svojstven način je Arrabal porabil univerzalno temo o brezbriznem in nesmielnem uničenju, ki ga je pretanjeno vpeljal skozi osebi dveh starih Baskov Fanchuja in Lire. Po drami ne razmešča herojskih junakov, ampak išče in kaže kako je bebavo početje vojne odsevalo med najnavadnejšimi ljudmi, blizu dna, ki nikoli niso imeli ne velikih idej ne velikih življenjskih hotenj. Gre torej za izrez, za fokus, usmerjen v razdrapano hišo ob robu zgodovinskih dogodkov, kjer pa se vendar na tisti temeljni, občečloveški ravni še toliko bolj zrcali velika krivda vseh, ki v imenu najvišjih ciljev uničujejo celo starce; ker je že zdavnaj prekorajena meja sprejemanja, ker nihče nikogar več ne more objokovati, kajti smrt je nastopila v tropih. Groza, strah in nemočno čudenje, ki so elementi temeljne stiske, preplavljajo življenje »brez-

Fernando Arrabal

prizornih» starcev in prav zato njihov sfokusirani izrez spreminjajo v obči krik, v univerzalno pisateljevo obsodbo prekletstva moči.

Dve Arrabalovi enodejanki, Guernici in Krvnika, je na oder ljubljanske Male drame postavil režiser Jurij Souček, ki je ob Štefki Drolčevi, Branetu Grubarju, Vojku Znidarju in Andreju Nohigalu tudi zaigral. V Krvnikih gre za problem »ovadim te, preden me ovadiš ti«, združen v vprašanju ljubezni in zaupanja. Obe igri, čeprav ne ravno novi, se sve-

že umeščata v naš čas, Souček, dober poznavalec Arrabala še iz časov postavitve Asirskega cesarja, pa je vse korektno postavil pred gledalca.

Meta Hočvarjeva, ki se je polotila režije nove Šeligove drame Volčji čas ljubezni, je v gledališki list zapisala, da so s pripravi za postavitev tega dela na deske Drame slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani sicer začeli že spomladi, vendar je spričo junijskih dogodkov na Slovenskem nastalo »novo branje« tega besedila, saj se je postavilo vprašanje ali kaže zaradi močne in zavezujoče, srhljive realnosti le-tej delati konkurenco z dramo takšne vsebine. Kasneje, pravi Hočvarjeva, se ji je dilema razrešila, ko se je izluščilo, da ne gre za tekmo med življenjem in teatrom, ampak predvsem za zgostek tega življenja, postavljen na oder.

Volčji čas ljubezni se fabulativno začne v času pred prvo vojno, razplet pa seže v čas med 1921 in 1922; tega avtor poimenuje volčji čas, to je čas strašljivega vztrajanja za vsako ceno in neskončnega sumničenja, ker »nihče ni v bistvu čisto naš«. Lastna misel, človečnost, po-

nos in kar je še tega intimno individualnega morajo izginiti. Vendar se pojavi tudi dvom.

V tej drami tri ženske predstavljajo tri generacije, pa tudi tri faze, tri stanja v razvoju krutega teka revolucije, ki seveda je tudi lastne otroke. Gre za pogled na razsežnosti in človeška udejnjanja faz stalinizma, ki ga Šeligo označi za čas brez ljubezni posameznika do posameznika, oziroma čas, ko mora imeti vsaka ljubezen še en »pravi« namen. Šeligo na drugi ravni nadaljuje svojo misel iz drame Ana, kjer se je postavil v dušo junakinje sredi revolucije.

Nekateri so ob precejšnjem številu gledaliških del, ki se nam v zadnjih letih med slovenskimi in jugoslovanskimi novitetami pred-

stavljajo prav kot razmišljanja o revolucionarnem času in človeku v njem, že nekoliko utrjeni od tematike, ki ji pridno prilagamo svežega političnega dogajanja; s širšega vidika pa gre brez dvoma za samoočiščenje neke družbe, za zdravilno samorefleksijo, ki je predrla ledene oklepe sprenevedanja in zagovedne »še karnaprežadovoljnosti«.

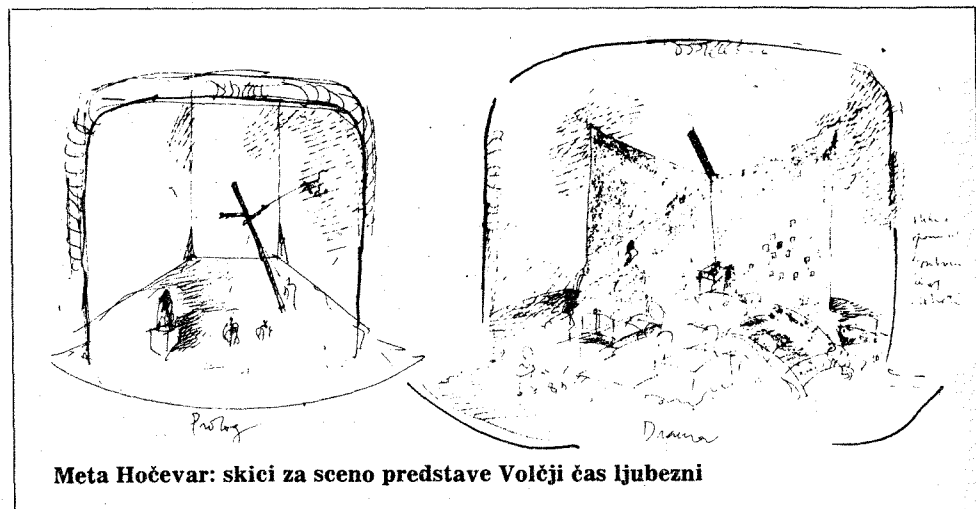
To seveda ne pomeni, da je Volčji čas ljubezni očiščen faktografije neposredne sedanjosti, jo pa prevede na dovolj univerzalen jezik, ki ne odgovarja le domači publiki, tukaj in zdaj.

Tretja odrska postavitev, ki jo je pripravil Žarko Petan skupaj z Majdo Hostnik-Šetinc v Mestnem gledališču ljubljanskem, temelji na javnosti že predstavljenem ori-

ginalnem dokumentacijskem gradivu iz Dachauskih procesov. Petan je zbral in izbral tisto, kar je dramaturško potreboval za delo, ki se v temelju sprašuje o tožilčevi krivdi. To pa presega golo dokumentarnost, ko se pred gledalcem slika življenjski problem nekdanjega tožilca v samosprejevanju in obžalovanju. Dramo sta poleg omenjenih dveh sooblikovali scenografinja Špela Puc in lektorica Majda Križaj, v igalskih vlogah pa nastopajo člani ansambla MGL, med katerimi še posebej izstopa Evgen Car v vlogi tožilca.

Tej predstavi v MGL na rob je v foyerju gledališča dodana tudi razstava risb iz Dachaua iz risarske skicirke inženirja Vlasta Kopača.

B. Ž. J.

Meta Hočvar: skici za sceno predstave Volčji čas ljubezni

Ob 70-letnici rojstva Boga Flandra-Klusovega Jože

Partizanski pisatelj s posebnim stilom

O Bogu Flandru – Klusovem Jožu vemo veliko, ne zavedamo pa se, da bi bila brez njegovih proznih upodobitev literarna podoba slovenskega borca prav gotovo mnogo slabše orisana.

Rodil se je pred sedemdesetimi leti, 8. decembra 1918 v Ljubljani, v družini malega trgovca. Šolal se je na gimnaziji, na kateri pa je po treh letih prekinil študij. Poskušal se je kot trgovski vajenec, nato je služil vojaški rok v Požarevcu. Spomladi leta 1941 se je zaposlil kot telegrafist na železniški postaji v Brestanici. Bil je zelo nemiren duh, ki se je zanimal za vsa področja življenja. Že kot mladenič je rad zahajal v planine, zlasti v Kamniške in Juljske Alpe. V tem obdobju je začel tudi pisati (1935, 1936), prvo pesem pa je objavil leta 1940 v Planinskem vestniku.

Po opisu soborcev je bil »suhljat, svetlih las in za čepico si je rad zataknil poljsko cvetico. Kjer so peli, tam ni manjkalo; lep glas je imel in njegova bojna enota ni bila nikoli brez pevskega zbora.«

Drugo svetovno vojno je dočakal na službenem mestu, vendar se je še pred nemško zasedbo umaknil v Ljubljano. Prvega decembra 1941 je kot član prvega aktivna Osvobodilne fronte na železnici izobesil na zgradbi železniške direkcije slovensko zastavo. Zaradi vse pogostejših preiskav in racij je začel premišljevati o odhodu v partizane. Prvič je poskusil aprila 1942, vendar je bila skupina dobrovoljcev pri Dobrovi razbita. Več sreče je imel s skupino Ljubljancanov maja 1942, ko je z njo odšel v partizane na Gorenjsko. O tem je pisal Emil Cesar v Obzorniku, letnik 1983. Flander je ob prihodu na Gorenjsko pisal ma-

teri: »Čeprav se bomo vrnili pozneje, kakor smo si zamisljali, naša volja in pogum ne kloneta. Zvesti našim nacionalnim, človeškim idealom bomo stopili med prihajajočo jesen in končni zmagi in vrnitvi.«

V primerjavi s prvimi pesmimi o prirodi je zato Klusov Joža našel v partizanih svoj najustreznejši partizanski izpovedni izraz. Čutil se je odgovornega za to, da kot pisatelj oblikuje pomembna in z vsestranskimi junaštvi obogatena dogajanja, da se

ohranijo upodobljene svoješke oblike partizanskega življenja, dobro se zavedajoč pomena velikega prelomnega zgodovinskega časa (E. Cesar).

Iz Dolomitov je na lastno željo odšel v Cankarjevo brigado, s katero se je že po treh dneh udeležil znamenitega boja z italijanskim bataljonom divizije Macerata – v Jelenovem žlebu. Postal je četni komisar, pred smrtjo pa pomočnik političnega komisarja v drugem bataljonu. Pot ga je vodila skozi boje za

Prikaz o Klusovem Joži bi bil enostranski, pravi v svojem zapisu Emil Cesar, poznavalec njegovega življenja in dela, če ne bi hkrati poudarili, da je bil predvsem borec in politični delavec in šele potem pisatelj in pesnik. Bil je nosilec dobršnega dela političnega in vojaškega življenja v svoji enoti in se je vse-skozi udeleževal vseh bojev z brigado. Šele po teh odgovornih nalogah je sledilo leposlovno oblikovanje, ki je šlo čisto na škodo prepotrebne kratkega počitka po dnevnih hudih bojih ali pa je nastajalo v kratkem zatišju na pohodu. Za njegovo delo v celoti veljajo verzi, ki mi jih je v spominskem posmrtnem natisu zbirke Bataljon (1944) posvetil Matej Bor:

Kadar spet bitka je bila za nami
in drugi pozaspali so po trdih tleh,
ti nisi spal. Pod buke v mah si legel,
v tišini srca njihova obredel,
ki potonila v sanjski so omami,
in pisal o teh velikih in divjih dneh.

Bil je pisatelj, ki je opisoval svoje osebno doživetje sveta tako nazorno, da opis ni bil značilen samo zanj, temveč je z njim ponazoril doživetje okolja, rodu in dobe, kar daje njegovim delom trajno vrednost.

Lep primer povezovanja

V novi poslovni stavbi LIP Bled je bila na ogled razstava likovnih del, ki so nastala na oktobrski slikarski koloniji Bled-Bohinj '88. To je novost, ki vzbuja upanje o začetkih tesnejšega povezovanja združenega dela s kulturo. Delovne organizacije Almira iz Radovljice, Hotelsko turistično podjetje Bled, škofojloški Alpetour, ter gostitelj razstave LIP Bled so namreč letošnjo slikarsko kolonijo podprli s sredstvi za natis petih novoletnih voščilnic z motivi s kolonije. Na razstavi so bila na ogled dela uslužbencev kolonije: Bonija Čeha, Črtomira Freliha, Alenka Kham-Pičamnove, Vinka Tuška in Melite Vovkove.

Razstavo bodo prenesli še v blejsko Pristavo ter v dom Jožeta Ažmana v Bohinjski Bistrici.

JR

Čatež, Žužemberk, Sela Šumberk, Trebnje, Ilovo goro, Novo mesto. Ni bil le propagandist, temveč tudi dober borec. V Cankarjevi brigadi je pisal na Stenčas in v brigadni glasilo Borec, Mlade sile.

V partizanih je Klusov Joža zbral svoje črte v brošurah: Iz dni Cankarjeve brigade, Gorenjski junaki, Tovarši (1944), Bataljon (1944), Trebnje, Borba za most. Zadnja je med redkimi deli te zvrsti ohranila umetniško svežino in življenjsko prepričljivost do današnjih dni. Pripravljal je tudi zbirko črtic Blegoš, ki s svojo tematiko sega v prve mesece njegovega partizanstva v Poljanski četi na Gorenjskem. Rokopis te zbirke pa je bil žal uničen in se ni ohranil...

Klusov Joža je padel ob napadu na nemško-ustaško postojanko v Bosiljevem. Napad se je začel ob drugi uri zjutraj 30. junija 1944. Istega dne je v poznih popoldanskih urah bil v boju ranjen Klusov Joža. Prvo pomoč so mu nudili v ambulantnem previjališču v gozdu za Bosiljevem, še pred prihodom v partizansko bolnišnico pa je bo enajstih zvečer – dobri dve uri po padcu Bosiljevega – v neki kmečki hiši v Drnovcu umrl. Pokopali so ga v Vinici, junija leta 1947 pa je dala mati Berta Flander njegove posmrtno ostanke prepeljati na ljubljanske Zale.

Dušan Mevlja

V idrijski galeriji

Pregledna razstava del Ivana Seljaka-Čopiča

Cene Logar je napisal v sestavku Naša Štirinajsta na Štajerskem (Slovenski zbornik 1945): »... Tedaj zagrmijo na vseh straneh: Juriš! Juriš! Prvi jurišajo komandanti in politkomisari. Juriša tov. Rudi, namestnik politkomisarja glavnega poveljstva, tovarš Vasja, komandant divizije, in drugi. Med njimi pa slišimo »gromoviti« glasek malega Čopiča: Juriš, tovarši, juriš!«

Tako je jurišal pogumni, komaj 16-letni kurirček poveljnika danes že legendarne Štirinajste, sedaj znani akademski slikar Ivan Seljak-Čopič.

Rojstna Idrija, 7. decembra 1927, ko se je umetnik v njej rodil, je bila še trdno knapovska, se je svojemu sinu od njegovi 60-letnici oddolžila s skrbno urejeno pregledno razstavo njegovih del v domači galeriji, ki jo je pripravil idrijski muzej.

Tudi dan otvoritve – dan republike – so dobro izbrali. Številnim udeležencem je spregovoril idrijski rojak Sergej Pelhan, predsednik Kulturne skupnosti Slovenije, ki tudi tokrat ni mogel mimo vloge kulture kot gibal družbenega napredka. Zelo trpko je učinkovala Pelhanova ugotovitev, da slovensko kulturo sedaj »žrtvujejo« z raznimi intervencijskimi zakoni in resolucijami v jalovih prizadevanjih za rešitev gospodarstva. Umetniku se je zahvalil za njegov pomembni delež v kulturi in mu zaželel še obilo ustvarjalnih let.

Slavljenčevo življenjsko pot, njegovo šolanje, zorenje in iskanje lastnega umetniškega izraza je podrobno orisal prof. Janez Kavčič, kustos idrijskega muzeja. Obžaloval je le, da zaradi prostorskih omejitev niso mogli predstaviti v vsej velikosti in monumentalnosti tudi številnih umetnikovih stenskih dekoracij, ki so raztresene po vsej domovini.

Pregledno razstavo del Ivana Seljaka-Čopiča so (z majhno zamudo) pripravili ob njegovi 60-letnici. Za to priložnost je Mestni muzej idrijski izdal bogat katalog, v katerem je kritik Marjan Tršar v poglobljeni analizi pripravil doslej najboljše študijo umetnikovega opusa na kakih desetih likovnih področjih.

Tršar zaključuje: »... Oplojen s temeljnimi spoznanji likovne moderne se Čopič ni hotel »modno« predajati hitro menjajočim se smerem planja svetovnih umetnostnih tokov, marveč je na teh zgodovinskih prelomnih spoznanjih gradil svoj lastni pogled na svet in nanj se odzivačje umetnost.

Njegov obsežni življenjski opus je najlepše potrdilo njegovega likovno občutljivega in domiselnega ustvarjalnega napora.

Prof. Janez Kavčič pa je prispeval obširni sestavek o sami življenjski poti jubilarca-umetnika, ki smiselno dopolnjuje Tršarjevo študijo.

Tekstovni del kataloga zaključuje odlomek iz Pogovora s slikarjem Ivanom Seljakom-Čopičem kot ga je marca 1968 v idrijskih Kapljah zapisal prof. Vinko Cuderman.

Sledijo številne barvne in črnbobele fotografije Čopičevih umetnin, Janez Kavčič pa je skrbno zbral Preglednico del (partizanska leta, vojna tematika, ilustracije, monumentalna dela – stensko slikarstvo in spomeniki – ter razna dela), podatke o samostojnih in skupinskih razstavah ter o številnih nagradah in priznanjih, ki jih je bil deležen umetnik.

Slavnostne otvoritve bogate pregledne razstave, ki bo odprta do konca leta, so se udeležili tudi umetnikovi soborci iz Vojkove čete, Štirinajste divizije in iz Centralne tehnike KPS v Starih žagah.

Jože Oblal

Osrednji odbor prekomorcev

Premora ni

Sredi novembra je bila v Kopru seja osrednjega odbora prekomorcev-borcev NOV Jugoslavije. Udeležil se je tudi Arturo Calbria, predsednik pokrajinskega odbora ANPI-VZPI iz Trsta, da je obrazložil program novembrskega srečanja prekomorcev-borcev NOVJ iz bližnjega zamejstva v Boljuncu; iz bližnjega zamejstva je bilo namreč v prekomorskih brigadah prek 1500 borcev.

Po izčrpnem poročilu o de-

lu, opravljenem v letu 1988 (ko so sestavili in izvajali enoten program prekomorskih brigad, proslavili sredi oktobra – 45-letnico njihove ustanovitve ter formiranja baze NOVJ v Bariju, predstavili knjigo Cite Lovrenčič-Boletove »Prekomorke«, sodelovali pri izpeljavi petdnevnega izleta Tržaškega pevskega zbora Pinko Tomažič iz Bazovice vzdolž Jadrana, pomagali pri izvedbi pohoda mladincev iz Splita

»Po poteh 3. prekomorske udarne brigade«, organizirali tridnevni avtobusni izlet k odkritju spominskega obeležja sremse fronte pri Sidu, predstavili Peratov roman »Krokarjeva jesen« avtorjevim soborcem iz 1. in 2. tankovske brigade, sodelovali v pripravi televizijske dokumentarne oddaje »Čas, ki živi«, posvečene poti primorskih Slovencev in istrskih Hrvatov v NOVJ, pomagali odboru skupnosti borcev 1. odreda NOVJ na Bližnjem vzhodu pri postavitvi spominske plošče 65-padlim borcem in borkam 5. bataljona 11. dalmatinske udarne

brigade ter pripravili dokumentarno razstavo »Po sledovih narodnoosvobodilne vojne v južni Italiji 1943–1945«).

Prihodnje leto načrtujejo proslave v počastitev 45-letnice ustanovitve 1. in 2. tankovske brigade (13. maja v Sežani), 1. in 2. letalske eskadrilje in letalskega odreda (21. maja v Sečoveljah), štirinajstih artileirirskih divizionov in artileirirskih brigad 8. korpusa, 4. prekomorske brigade in pevskega zbora NOVJ »Srečko Kosovel« 2. septembra v Ajdovščini ter 5. prekomorske brigade (v Ptuj).

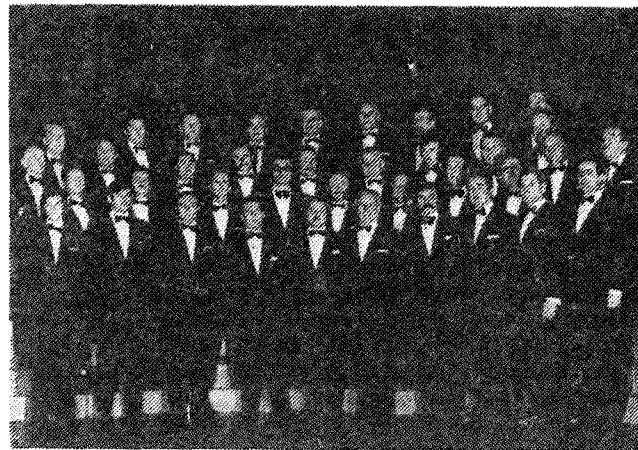
Albert Klun

Z njimi ostaja pesem borcev partizanov

Moški pevski zbor Partizan Maribor je praznoval 25-letnico svojega obstoja. Praznovanje je zaokrožil s slavnostnim koncertom v Unionski dvorani: predstavil se je s celovečernim programom partizanskih in narodnih pesmi. V imenu mariborskih družbenih organizacij je zboru čestital

kolektivih, v šolah in krajevnih skupnostih, 44 nastopov na komemoracijah in poslovitvah borcev NOV.

Zbor je postal nedvomni glasnik partizanske borbenosti in pesmi v vsej severovzhodni Sloveniji. Ni pa znan samo v naši ožji domovini, temveč po vsej Ju-

Moški pevski zbor »Partizan« Maribor. Prvi spredaj na desni strani pevovodja prof. Milko Homer.

Jože Berce, predsednik mestnega odbora ZZZB NOV.

Zboru so izročili državno odlikovanje red zaslug za narod s srebrno zvezdo, najzaslužnejšim pa so podelili zlate, srebrne in bronaste Gallusove značke.

Zbor že dvajset let vodi prof. Milko Homer, pred njim pa ga je pet let vodil Tine Colnarič. V vsem tem času so pripravili: 95 samostojnih koncertov, 13 radijskih in televizijskih snemanj, 164 nastopov na tekmovanjih, revijah in pomembnejših proslavah, 173 nastopov v delovnih

goslaviji in tudi prek njenih meja. Že 25 let goji tesno prijateljstvo s pevskim zborom Teutonia v Mannheimu v Zahodni Nemčiji: mariborski »partizanovci« so člani tamkajšnjega zbora.

Začetki moškega pevskega zbora Partizan Maribor segajo v november 1963; pobudo so dali vojaški vojni invalidi, organizirani v kegljaškem klubu Invalid. Ni odveč omeniti, da zbor že več kot dve desetletji brezplačno vadi v mariborskem Domu JLA.

Drago Miklavc

Škofjeloška borčevska misel

Razum je edino upanje

»Ko človek prebira časopise in posluša poročila o razmerah pri nas, si ne more kaj, da ne bi bil vznemirljen. Položaj se iz dneva v dan poslabšuje. Ekonomske razmere se slabšajo že nekaj let. Posledica pa je stalna ogroženost precejšnjega dela prebivalstva,« je na razširjeni seji občinskega odbora ZZZB v Škofji Loki razmišljal njegov predsednik Stane Pečar – in nadaljeval:

»Pot iz krize je po našem mogoča le s sodelovanjem strpnih in napredno mislečih ljudi vseh narodov in narodnosti. Prav zaradi takšnega iskanja poti iz krize dajemo borci vso podporo slovenskemu političnemu vodstvu.«

Škofjeloški borci so medse povabili podpredsednika republiške konference SZDL Viktorja Žaklja, svojega rojaka, da jim je z jasno in objektivno besedo predstavil naše družbene razmere.

»Zaradi slabšanja ekonomskih in socialnih razmer, ki izhajajo iz prezadol-

ženosti države in vpletanja partije v državne odločitve, se slabšajo tudi mednarodni in medčloveški odnosi,« je med drugim dejal ter izrazil upanje, da bo sprememba ustave omogočila prestrukturiranje gospodarstva ter vključevanje tujega kapitala v naš razvoj.

V razpravi, ki je sledila, so borci izpostavili vprašanja dizintegracije naše družbe, ki se je začela že, ko je bil tovariš Tito živ, po njegovi smrti pa so se ti procesi še izraziteje nadaljevali; izrazili so pomislek glede možnosti izhoda iz krize »prek noči«, zavračali neodgovorno obnašanje posameznih funkcionarjev, se zavzemali za strpnost med narodi v Jugoslaviji; izražali podporo slovenskemu in političnemu vodstvu; se zavzemali za demokratično razreševanje nakopičenih družbenih problemov ter izražali skrb za življenjski standard ljudi ob nenehno naraščajoči inflaciji.

Sklenili so:

»Borci se zavedamo zao-

strenih družbenopolitičnih razmer, vznemirjeni smo nad sedanostjo in zaskrbljeni nad prihodnostjo. Ekonomske razmere so takšne, da povzročajo socialno ogroženost precejšnjega dela prebivalstva, kar zbuja nezadovoljstvo ljudi, mednarodnega trenja in nestrpnosti. Tako se slabšajo tudi varnostno-politične razmere v državi. Borci nismo zagovorniki trde roke in represije, pa tudi ne metod uličnih pritiskov.

Pozivamo vse borce v Jugoslaviji, da si bolj prizadevajo za enotnost v svojih vrstah in za povečano družbeno-politično aktivnost v okolišjih, kjer živijo in opravljajo svoje funkcije.

Obsojamo osebna obračunavanja med vodilnimi tovariši v borčevskih vrstah, ker se zavedamo, da nam to povzroča nepopravljivo politično škodo.«

Na seji so spregovorili tudi o problematiki same borčevske organizacije v občini. Poročevalci iz Lenarta, Poljana, Rateč, Selca, Žirova, Bukovice, Virmaš–Sv. Duha, Gorenje vasi, Hotovelj, Škofje Loke, Sovodnja, Puštalca in Česnjevice so omenjali slabo

vzdrževanje spominskih obeležij NOB, neustrezno zdravstveno varstvo borcev, življenje vedno večjega števila borcev na robu življenjskega minimuma (kar velja zlasti za tiste, ki ne prejema borčevske pokojnine in so odvisni od občinske priznane), upadanje zavzetosti pri prenašanju revolucionarnih izročil na mladi rod, vse pogostejše napade na vrednote NOB (predvsem v krajih, ki med vojno niso bili na strani NOV), osipanje družbenopolitične aktivnosti borcev (predvsem v nekaterih mestnih in primestnih predelih), visoke najemnine za uporabo sejnih dvoran (v zadružnih domovih), plahnečo voljo do pisanja vojaških kronik, nezadovoljivo izvajanje pogrebnih storitev s strani tozda »Komunala« v Škofji Loki, težave glede domskega varstva borcev NOV, (borci bi morali imeti prednost pri sprejemanju) in podobno.

Občinski odbor nad vsem tem ne misli stati sklenjenih tok – kot nemi opazovalec. Kajti želi si, da bi razpoloženje v združenjih borcev ostalo tudi posebej kolikor mogoče dobro in tvorno. F. G.

Naš portret – Maistrov borec

Vojak po sili

Brke ima že od takrat, ko je moral, še pobič, na vojsko v Tirole. Morda so ga spominjali na očeta, ki je tudi nosil dolge mustače, namazane z neko, takrat slavno dalmatinsko žavbo...

Viktor Koritnik, Maistrov borec iz prve vojne in član Osvobodilne fronte iz druge vojne, sedi danes v topli sobi na Mirju in skozi okno opazuje zimski vrvež na cesti. Komaj deset let manj kot stoletje je minilo, odkar se je rodil očetu gozdarju in materi gospodinjici v petčlanski družini v Lukovici pri Domžalah. Zgodba, kakor toliko drugih iz tistega časa: tri otroke je pobrala škrlatinka, ki je razsajala. Le dva otroka sta preživela.

Njegova šolska leta so minovala na Brdu, na Grabnu (na Čojzovi cesti v Ljubljani) in na klasični gimnaziji v Ljubljani. Potem pa je bil doberšen del njegovega življenja zaznamovan z vojnama. Iz pete gimnazije je moral naravnost na nabor – potem na urjenje v Judenburg in v podoficirsko šolo v Gradec. Utrinki lepega iz mladostnih dni se dotikajo predvsem ugodja, ki ga je bil deležen za kratek čas. Kajti, družina je bila revna in iz najbolj zgodnjih dni mu je ostajalo v spominu le neneh-

no materino varčevanje ter slavnostno pričakovanje nedeljskih kosil, ko je bila tu in tam na mizi goveja juha z malo govedine... Tam v Gradcu je imel strica, ki ga je malo bolje nahranil in mu priskrbel zastojnske tramvajske vozovnice.

Toda to fantovsko ugodje je bilo res le trenutno – potem je šel kot korporal triin- tridesetega maršbataljona, Sedemnajstega pešpolka na vojsko v Tirole.

Bila je pasja zima tam nekje pri Monteroveru. »Schwarmlinija« je bila vkopana v trimetrskem snegu in komaj petdeset metrov stran je potekala italijanska linija. Takrat je pokadil prvo cigareto in jih kadi še danes. Hudo domušno pripomni, da se ima za to zahvaliti »kajzerju Pepiju«. Kot kurir je moral večkrat v dolino tja do Bolzana, včasih celo z nevarno tovorno gozdarsko žičnico...

Dva mlada fanta iz njegove ljubljanske družine sta v Tirolah padla, devet jih je bilo

ranjenih...

Peš se je ob koncu vojne pomikala Avstroogrska vojska skozi Trient v Bolzano, kjer so bili že Italijani, ki so pripravili razmejitveno črto: na levo so uvrščali tiste, ki so bili namenjeni za v ujetništvo, na desno pa tiste, ki so smeli z vlakom domov. Viktor se je zmuznil na ono stran proti vlakom in splezal na streho, ker je bilo po vagonih že vse vrhano polno. Mnogi drugi so se zdrenjali na streho z njim, pa so žalostno izgubili že pri prvem predoru, ker niso poslušali navodil, da morajo leči.

Pot čez Jesenice bi pomenila italijansko ujetništvo, zato je moral narediti ovine prek Lienza na Donavi in Dunaja ter čez Maribor do Ljubljane.

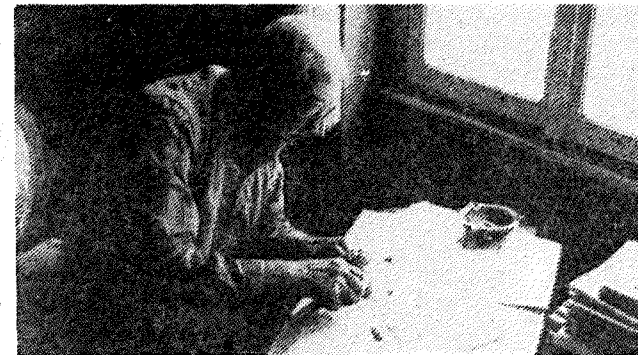
Samo tri dni je bil doma. Le toliko, da je poslušal očeteve očitke, češ, »a še nimaš zadosti vojske?« Viktor pa je odgovarjal, da gre za nekaj drugega, za narodno zavest. Odzval se je pozivu generala Maistra in se javil v šempetrski vojašnici. Od onod je odkorakal s prvim maršbataljonom v Področje na Koroskem. Tam so postavili linijo do Šentjakoba. Ker jih je bilo premalo, so jih v prvem naletu Nemci pogladi nazaj. Takrat je dobil Viktor strel v ramo in zanj se je vojna končala – v jeseniški ter končno v ljubljanski bolnišnici. Njegovi bojni tovariši

so dobili kasneje pomoč in so spet pogladi Nemce tja do Drave in čez.

Še v bolnišnici je okrevajočim prostovoljcem zdravnik svetoval, naj napišejo prošnje za zaposlitve, saj je bilo pričakovati, da bo družba ob pravkar končani vojni naklonjena svojim junakom. Tako se je Viktor Koritnik zaposlil pri finančni direkciji in imel poslej s financami opravka vse življenje. Poročil se je, si ustvaril družino in skupaj z ženo sezidal hišo na Mirju, kjer živi še danes. Le da je v tej hiši zadnji prebivalec svoje generacije, kajti sostanovalci so že njegovi vnuki in pravnuki.

V pohištvu ima celo intarzirano letnico 1933 in vse ostalo, kar ga obkroža, spominja na minule čase. Vendar po stenah visijo priznanja in odličja s povsem svežimi datumi. Kajti, Viktor je bil dolga desetletja strasten lovec in ribič, blagajnik pri ribiški zvezi, pri lovski zvezi, pa pri kinološki zvezi in kdove kje še... Tudi danes je častni član medvoške lovske družine in dolomitske ribiške družine. Pridnega moža, ki zna ravnati s financami, so bili povsod veseli.

Sam pa pravi, da sta mu prav ribištvo in lovstvo, tako neposredno povezana z naravo, zagotovo podaljšala življenje. Le sem ter tja si je privoščil kozarček, z ženo ter družino pa je živel složno.

Dva otroka sta imela, Ambroža in Polonco. Polonca je umrla, prav tako tudi njegova žena. Zato je prava sreča, da hišo napolnjujejo mladi, s katerimi se zna poveseliti. V veliko veselje pa mu je tudi radijski sprejemnik, saj rad ostaja v toku dogodkov, pa tudi po taktih vesele glasbe se še vedno rad zavrti.

V življenju se je samo enkrat peljal z letalom in to v Banjole – oziroma v Pulj – kamor ga je popeljal njegov vnuk – pilot.

Viktor Koritnik je hudo mušen mož, o življenju in smrti govori nekam z lahko to kot to delajo ljudje, ki so že prehodili vso dolgo življenjsko pot. Pravi, da jih je bilo lani, ob odkritju Maistrovega spomenika še 220, letos pa, da jih je le še 180, Maistrovih borcev. Starost kosi njihove vrste, čeprav je tudi res, da se nekateri med njimi še prav krepko držijo – če pomislimo, da imajo komaj kakšno leto pod stotimi.

V Ljubljani se dobivajo vsako prvo sredo v mesecu, v pisarni, na viški občini. Tam poklepetajo, si med seboj tudi potožijo, največkrat pa obujajo spomine na stare čase. Naš sogovornik, devetdesetletnik Viktor Koritnik pa se ne spominja le kratkega junaškega časa z Maistrov, ampak tudi let druge vojne in časa, ko sta bila skupaj z ženo aktivista Osvobodilne fronte na Mirju. Prestala sta mnoge dni strahu, v domači hiši skrivala znane- ga aktivista Ceneta Kranjca... Večkrat so se morali, ko so vrgli s sosedom, pisateljem Finžgarjem, karte, na hitro poskriti zaradi racije... Toda to so že drugi spomini.

Viktor Koritnik živi umirjeno, prijetno in se, kljub visoki starosti, dobro sam »uštima«. Na kosilo hodi v bližnji dom upokoencev, zaradi pešajočega vida pa prav rad pokuka na ulico – kar z daljnogledom v roki.

B. Ž. J.

V občini Lenart:

Domicilna listina zadnjemu Maistrovemu borcu

23. novembra pred sedemdesetimi leti je general Rudolf Maister s svojimi borci razorožil nemški Schutzwehr v Mariboru in s tem dejanjem rešil severovzhodno Slovenijo v Jugoslaviji. Na ta zgodovinski dan je Vida Šavli, predsednica Skupščine občine Lenart izročila Zmagu Porekarju, predsed-

strov razgledni stolp in v obnovljeni vili (kamor je prvi slovenski general rad zahajal in spesnil še živeči Katrci ponarodelo pesem Završki fantje) tudi Maistrovo sobo ter gostinsko Maistrovo klet, so se poleg Porekarja udeležili še Maistrovi borci: Friderik Kralj, Metod Lesjak, prof. Anton Osterc, Franc

na domu.

Maistrovi borci so obiskali tudi Zavrh in bili gostje sa-

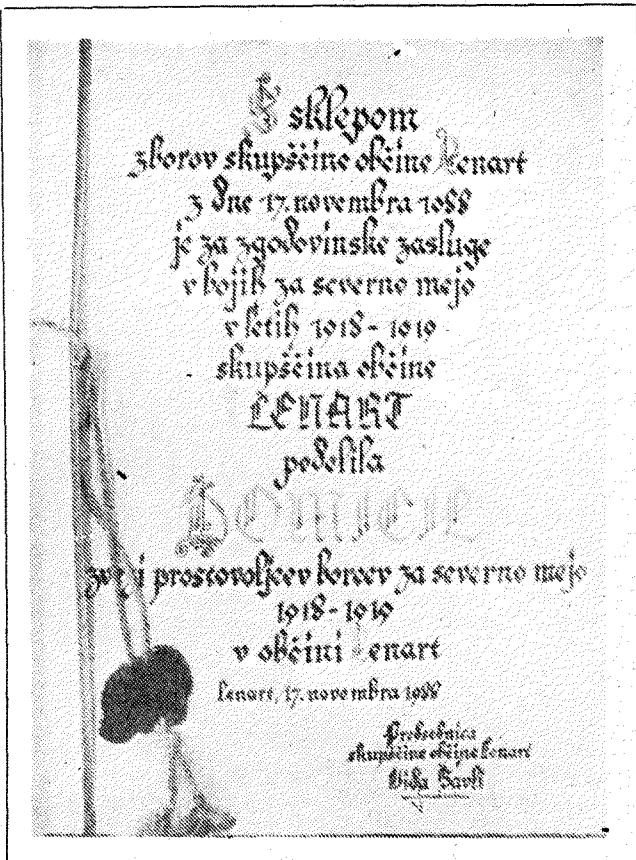
mostana Svete Trojice v Gra-dišču v Slovenskih goricah. Obisk v Lenartu, ki ga je priredila občinska skupščina, sta omogočila pokrovitelja Centrovod in turistična agencija Klopotec.

Janko Kuster

niku mariborskega odbora Zveze prostovoljcev borcev za severno mejo 1918-1918, listino o podelitvi domicila Maistrovim borcem v občini Lenart. Sprejema v občini, kjer imajo na Zavrhu Mai-

Plavec in Jože Sonaja iz Maribora ter Alojz Vidmar iz Ptuja. Edinega še živečega od triintridesetih Maistrovih borcev iz lenarške občine Franca Laha, starega 89 let, pa so v Župetincih obiskali

Jubilej Prve makedonsko-kosovske proletarske brigade

Spomini na skupen boj

Letošnja jesen je bogata obletnic, ki nas spominjajo na dogodke iz narodnoosvobodilne vojne. Prav po kapitulaciji Italije se je narodnoosvobodilno gibanje močno razmahnilo po vsem jugoslovanskem ozemlju. Tudi v zahodni Makedoniji so že obstajali posamezni partizanski odredi, s septembrskimi dogodki 1943. pa so se njihove čete iz dneva v dan bolj množile. Vsak dan je bilo več prostovoljcev, pridruževali so se tudi nekateri interniranci. Med makedonskimi partizani so bili tudi Slovenci, ki so se že pred razpadom italijanske vojske vključili v Kičevsko-debarski partizanski odred, pozneje so se partizanom pridružili

tudi nekateri italijanski vojak. Vsi ti procesi so kar silili k ustanovitvi večje enote, ki bi bila sposobna širšega manevrskega prostora in bi imela večjo udarno moč. V snovanju je sicer posegla sovražna ofenziva proti osvobojenemu ozemlju Debrce in Kičevo, toda po drugi osvoboditvi Kičeva je vendarle prišlo do ustanovitve večje partizanske enote, se pravi brigade.

11. novembra 1943 so se v vasi Slivovo razvrstili: makedonska bataljona »Mirče Acev«, in Debarsko-Kičevski bataljon, kosovska bataljona »Ramiz Sadik« in »Boris Vukmirovič« ter spremeljalna četa, imenovana Slovenska četa.

Pred borce omenjenih enot je takrat stopil član vrhovnega štaba NOV in POJ Svetozar Vukmanović-Tempo in postroj poimenoval 1. makedonsko-kosovska narodnoosvobodilna udarna brigada. Tiste dni so v brigadi prihajali novi in novi borci, med njimi tudi primorski rojaki – Slovenci in istrski Hrvati iz Grčije. Z njim se je številčno okrepila Slovenska četa, ta naša enota, ki je obstajala vse do osvoboditve Makedonije.

Tradicije 1. makedonske-kosovske NOV brigade nadaljuje Proletarska brigada v Prištini. Prav z njo so letos proslavili 45. rojstni dan matične brigade. Na praznova-

nje je prišla tudi delegacija skupnosti slovenskih borcev v NOV Makedonije, Grčije in Albanije, ki je zastopala nekdanje borce Slovenske čete.

Med borci te brigade je bilo blizu štirideset narodnih herojev. Iz nje sta se razvili dve novi brigadi: 1. makedonska in 1. kosovsko-metohijska, njeni kadri pa so šli tudi v 18. makedonsko brigado in druge enote oziroma štabe.

Brigada je bila za svoje bojne podvige večkrat odlikovana in med drugim razglašena tudi za »narodnega heroja«. Tudi v povojnem času je bila deležna številnih priznanj. Najbolj izstopata plaketa JLA, ki ji je bila dodeljena kot najboljši enoti naše armade, ter imenovanje brigade za »brigado bratstva in enotnosti«.

Bruno Čermelj

Borci – železničarji se ne dajo

Na letni skupščini aktiva ZB NOV železničarjev Gošenjske so največ govorili o socialni pomoči šibkim, o brezplačnem letnem oddihu, ki ga daje tozda za železniški promet borcem, o udeležbi na spominskih slovesnostih, izletih ter predvsem o današnjih razmerah oziroma poslovanju na železnici. Direktor Aleksander Willewaldt je navzoče seznanil z gospodarjenjem v železniškem gospodarstvu ter v njihovi temeljni organizaciji in dejal, da letos kljub podražitvam ne bodo odpravili vseh izgub. To se bo zgodilo šele, ko bodo zagotovljeni trajni viri financiranja. Povprečni osebni dohodek je znašal v septembru 520 in v oktobru 620 tisoč din. Prizadevali so si predvsem za večjo storilnost. Veliko so naredili v prid modernizacije železnice: na železniški postaji Jesenice so zgradili centralno postavljalnico signalov in kretnic, vpeljali brezžično

sporazumevanje ter računalniško vodenje prometa in komercialne, pripravljajo pa se tudi na računalniško prodajo vozniških karat in obračun potniškega prometa.

Zaostriili so nadzor nad prevozom nevarnih snovi, nafte, plina, eksploziva, saj so avstrijske železnice te pošiljke zavračale že pri najmanjših napakah. Zaradi

modernizacije naprav so za 37 odstotkov zmanjšali nadurno delo, 45 kretničarjev in nadkretničarjev so prekalificirali na drugo delo. Razveseljivo je dejstvo, da so se na delovna mesta na železnico začeli zopet prijavljati domačini, in to ljudje z ustrezno srednjo izobrazbo. Obžalujejo ukinitve proge proti Planici, po kateri bi sedaj, ob navalih v Sežani in Novi Gorici, lahko pošiljali tovor v Italijo prek Trbiža.

Sploh bi železnica morala razbremeniti cestni promet s prevozom tovara, pa tudi potnikov. Marsikaj bi bilo treba racionalizirati in uskladiti. Skupščina je pomenila tudi srečanje borcev, ki so dolga leta delali skupaj. Zato so se tudi pomenili o svojih osebnih družinskih zadevah ter zdravju, ki si ga vsak najbolj želi, posebno ne stara leta.

Branko Blenkuš

V Sežani o Kosovu

Občinska konferenca ZRVS Sežana skrbi za izobraževanje rezervnih starešin z najrazličnejšimi oblikami. Eno takih je bilo predavanje o problematiki na Kosovu. O najhujših problemih kosovskega ozemlja je razmišljal Marjan Drobež, novinar ljubljanskega radia, ki že dvajset let redno zahaja na Kosovo. Kot dober poznavalec razmer je povedal marsikaj, kar ni bilo slišati v naših dnevno-informativnih sredstvih.

Trenutno najhujši problem Kosova pa so izredno zaostreni mednarodni odnosi med vsemi narodi in narodnostmi, ki naseljujejo to pokrajino. Krivdo za to vidi v na-

cionalizmih, saj vsi ljudje Kosova trpe zaradi njih. Albanci so znani tudi po tem, da imajo izredno rodnost. Letno se rodi 55 tisoč otrok oziroma en otrok vsakih 12 minut. Tako je bilo 1928. leta na Kosovu 439 tisoč ljudi, leta 1981 že 1,584,440, lani pa se je prebivalstvo povzpelo na 1,843.000.

V razpravi so spregovorili tudi o financiranju Kosova, za katerega gre 90 odstotkov denarja od drugod, o kakovosti šolanja na univerzi, ki bo drugo leto praznovala 20 let obstoja in še o marsičem. Zaskrbjujoč je podatek, da letno zaprejo 150 tisoč oseb, zlasti mladih: vendar pa na tak način prihodnosti pokrajine ne moremo graditi, so poudarili v Sežani.

Olga Knez Stojković

Dogajanja pred sedemdesetimi leti

V mariborskem Muzeju narodne osvoboditve so v sodelovanju s celjskim Muzejem revolucije pripravili razstavo Boj za slovensko severno mejo 1918-1920. Predstavil jo je dr. Milan Ževart. Zasnovala sta jo muzejska svetovalca Zdenko Rogelj in Lojze Penič, oblikoval pa arhitekt Rudi Zupan. Dragocene eksponate so prispevali Pokrajinski muzej Maribor, Janez Švajncr ml. in svojci borcev za severno mejo.

Razstava prikazuje vzdušje časa pred razpadom avstro-ogrske monarhije ter neposredne priprave na prevratniške dni v letu 1918, ko je šlo za zagotovitev slovenske samoodločbe. V tej zvezi so prikazani deklaracijsko gibanje in posebaj tabori, ki pomenijo najbolj borbeno obliko tega gibanja. Prirejali so jih od januarja do junija 1918. In se je na nekaterih zbralo tudi do sedem in več tisoč ljudi. Takih taborov je bilo kljub prepovedi štiriindvajset.

Razstavljenega je precej gradiva, ki priča o bojih za severno mejo. Veliko je tudi pričevanj o dogodkih, ki so vplivali na razplet boja za mejo, med drugim o ustanovitvi slovenske vojske, ki so jo potem vključili v kraljevsko jugoslovansko vojsko.

Zadnji del razstave nas opozori na nesrečni koroški plebiscit. Pri tem se razstavljalci niso omejili le na politična in vojaška dogajanja. Ta del razstave je neizbrisen spomin na junake, ki so v tistih dneh zgrabili za orožje in s svojim pogumom bistveno pripomogli, da slovenski narod, ki smo ga po prvi svetovni vojni razkosali na štiri države, ni doživel še večje nesreče. Spomnimo se, da so po odločitvi Vrhovnega sveta, ki so ga sestavljali predstavniki ZDA, Velike Britanije, Francije, Italije in Japonske (na pariški mirovni konferenci v avgustu 1919.) ostali zunaj meja kraljevine Jugoslavije Slovenci v Porabju (okolica Monostra) in v petih občinah na levem bregu Mure pri Gornji Radgoni, domala vsa Koroška (z izjemo Jezerskega, Mežiške doline in Dravograd z okolico) ter velik del Primorske.

Razstava bo od 9. decembra dalje gostovala v prostorih celjskega muzeja revolucije.

Drago Miklavc

Petindvajsetletno delo revirskih likovnikov

Leta 1963, ko je na pobudo nekaterih že znanih revirskih likovnikov nastala likovna sekcija Relik pri Svobodi-centru v Trbovljah, si njeni pobudniki: Miloš Vastič, Franc Vizovšek, Oto Hočevar, Janez Knez in Milan Rijavec najbrž niso predstavljali, da bo ta dejavnost pritegnila

ju sodi tudi pred petimi leti zastavljena tradicija srečanj Extempore v Trbovljah.

Pred letošnjim dnevom republike so v trboveljskem Delavskem domu z neprikritim samozadovoljstvom odprli jubilejno razstavo del članov Relika. Predstavili so se: Vinko

Rudar na odkopu premoga

Jože Potokar

tolikšno število privržen- cev in obrodila tolikšne sado-ve, kot jih beležijo ob petindvajsetletnici.

Bera teh let je: 178 skupinskih in 207 samostojnih razstav s približno 8500 razstavljenimi deli – ob čeli vrsti priznanj.

Med kroge razmaha likovnega snovanja v Zasav-

Hrovatič, Iztok Perme, Ivan Žgalin, Helca Krasnik, Ivanka Uršič, Nada Debelič, Marjana Holešek, Karel Kozole, Miloš Vastič, Rudi Špan, Stanko Leskovšek, Jože Potokar, Jernej Kreže, Metod Lavrini, Mojca Kurnik, Dragi Račič, Milan Kuhar in Jernej Kreže.

A. J.

V spomin

Do zadnjega diha

Ko je leta 1912 v Mariboru prišel na svet, je zanj skrbela njegova teta, slabe gmotne razmere pa so ga prisilile, da se je že kot 14-letni deček šel učiti za peka. Zgodaj se je vključil v delavsko gibanje na Pobrežju; prijateljaval je namreč s pekovskim pomočnikom Miošem Zidanškom. Spomladi 1935. je bil sprejet v partijsko celico. Bil je med ustanovitelji kulturnega društva »Vzajemnost«, sodeloval je pri ustanovitvi športnega društva »Slavija«, bil član Zveze mladih intelektualcev in se ukvarjal s športom.

Na začetku 1936. je šel prakticirati za tkalskega mojstra v Mariborski tovarni svile v Radvanju. Tam so ga izvolili za predstavnika delavskih zaupnikov. Kot član stavkovnega odbora je Vilko sodeloval v veliki tekstilni stavki, zaradi česar je bil odpuščen z dela. Nato se je zaposlil kot tkalec v tovarni svile »Toma« v Melju.

Na pobudo partijskega sekretarja Leona Novaka se je junija 1937 Vilko odločil za odhod v Španijo. Potni list si je priskrbel kar sam, in se s Putnikovim izletom odpeljal na svetovno razstavo

Vilko Divjak kot vojak španske republikanske vojske

v Pariz, od koder je prišel na španska tla.

V Španiji se je Vilko Divjak dve leti bojeval v internacionalni brigadi. Narodni heroj Danilo Lekić, s katerimi je Vilko sodeloval v vseh bojih, je leta 1973 med drugim zapisal tudi tole: »V bojih je

bil hraber in pri tovariših je užival zaupanje.« Februarja 1939 je Vilko skupaj s številnimi borci prestopil Pireneje in prišel na francoska tla. Tu pa so jih pričakali francoski orožniki in jih odpeljali v taborišča. Po dveh letih je Vilko skupaj s tremi tovariši pobegnil, v Lyonu pa jih je jugoslovanski konzul napotil na delo v Nemčijo. Po nekaj mesečni zaposlitvi v kraju Rosslau je Vilku uspelo priti v Bruck, kjer je potem delal na posredovalnici za delo. Tam je našel več Slovencev in se je z njimi povezal. Maja 1942 so ga aretirali in po nekaj mesecih izpustili. Nato se je zaposlil v valjčnem mlinu v Salzburgu. Aktivno je delal v salzburškem jugoslovanskem odboru. Po propadu Nemčije je skrbel za organizacijo naših ljudi, ki so se vračali v Jugoslavijo.

Jeseni 1945. se je Vilko Divjak vrnil v domovino. Zaupali so mu delo ravnatelja vseh mestnih pekarn in slaščičarn v Mariboru. Toda, oktobra 1947. ga je aretirala UJV. Pred tem so namreč zaprli inž. Barleta, kasneje obsojenega na dahauskem procesu, pri katerem so našli Vilkoovo fotografijo. Divjak je bil obsojen na pet let strogega zapor. Po štirih letih trpljenja so ga iz ambulate ljubljanskih zaporov vseh v mavcu prepeljali v bolnico za kostno tuberkulozo Šempeter pri Novi Gorici, kjer je bil dve leti nepokreten. Ko se je končno začel gibati, so ga premestili v Valdoltro, od koder je bil marca 1953. odpuščen.

Ko se je vrnil v Maribor, je bil sprejet na delo v mariborski bolnišnici, takoj pa si je začel prizadevati za sodno

rehabilitacijo; pri tem ga je podpirala jugoslovanska organizacija prostovoljcev španske republikanske vojske. Oktobra 1982. leta mu je bilo na sedežu republiškega odbora ZZB NOV v Ljubljani podeljeno odlikovanje »Red bratstva in enotnosti s srebrnim vencem«. Toda šele po ponovnih vlogah je marca 1987 temeljno sodišče v Ljubljani razveljavilo sodbo Vrhovnega sodišča v Ljubljani z dne 29. 7. 1948. Po sodni rehabilitaciji se je Vilko preporodil. Lani in letos je imel več predavanj za osnovnošolsko in visokošolsko mladino v Mariboru o bojih v Španiji. Gmotne razmere so se mu bistveno izboljšale. Toda v boju z zavratno boleznijo je španski borec Vilko Divjak v nekaj mesecih omahnil.

Dušan Spindler

Priljubljena borka

V začetku novembra se je v Mariboru tiho poslovila od nas znana revolucionarka, priljubljena partizanka in nosilka spomenice 1941 Antonija Sagadin-Zenka. Pred več kot 88 leti se je rodila v Majšperku, pozneje pa je živela s starši na Ptujski Gori. Poročila se je v Ormož, kjer je imel njen mož Jože Sagadin mizarstvo delavnico. Takoj po prvi svetovni vojni, leta 1922, sta z možem kupila hišo na Vrazovem trgu v Ptuj, kjer je Sagadinova družina bivala do začetka druge svetovne vojne. Tu je Antonija Sagadin kot skrbna žena in prizadevna mati ob napredno usmerjenem možu razvijala svoje sposobnosti in gojila ljubezen do slovenske zemlje, kar ji je vcepil oče Anton Kupčič, ki je bil učitelj in znan drevesničar.

Antonija Sagadin-Zenka

V napredno revolucionarno gibanje so bili vključeni vsi člani Sagadinove družine že pred vojno, predvsem v Ptuj, kjer je bilo delovanje komunistov zelo živo. V Sagadinovem stanovanju so se zbirali ilegalci in aktivisti ter se prirejali skojevski in partijski sestanki, sodelovali pa so tudi z Jožetom

Lackom, Olgo Meglič in drugimi. Sagadinova je bila od leta 1939 sekretarka okrožnega odbora Rdeče pomoči, od leta 1940 pa članica Komunistične partije Jugoslavije.

Kmalu po prihodu okupatorja so se mož Jože in oba sinova (Zvonko ter komaj trinajstletni Miran) umaknili v ilegalo. Zaradi terorja Nemcev je bila v ilegali tudi Antonija Sagadin, ki je sledila programu OF in pridobivala ljudi za odpor proti okupatorju na Ptujskem in Dravskem polju ter v Haložah. Bila je soustanoviteljica prve slovenskogoriške Lackove čete, za katero je zbirala pomoč in sodelovala v oskrbi borcev te čete.

Že od začetka okupacije se je Sagadinova potegovala tudi za politične zapornike na Borlu in posegala tudi v reševanje iz njihovega nemočnega položaja. Izdali so jo,

jo aretirali in poslali v ptujske zapore. V brezupnem stanju so jo prepeljali v ptujsko bolnišnico in ji po delnem okrevanju pomagali, da je ponoči zbežala iz bolniške sobe.

Sagadinova je srečno prispela v svoje okolje in se v strogi ilegali ponovno vključila v oborožen odpor. Delovala je tedaj na mariborskem, slovenjebistriškem in ptujskem območju, bila pa tudi med drugim nekaj časa kurirka Pokrajinskega komiteja KPS za Štajersko in Koroško. Bila je borka Pohorskega bataljona in Lackovega odreda ter članica okrožnega komiteja KPS, tudi članica okrožnega odbora OF in AFŽ. Že tedaj je odgovarjala za Rdeči križ in socialno skrbstvo, kar je bila njena glavna usmeritev po vojni. Med partizani so jo zaradi njene izkušenosti, poguma in doslednosti vsi visoko ce-

nili in občudovali. Na območju ptujskega okraja so ji ilegalci iz spoštovanja nadelili ime »mamika«.

Kljub težkim okoliščinam, v katerih je Sagadinova živela v ilegali, ji usoda ni prizanašala. Mlajši, komaj šestnajstletni sin kurir Jožek v Lackovi tehniki ptujskega okraja, je bil pozno v jesen 1944 težko ranjen. Najtežji udarec pa jo je prizadel tri tedne pred osvoboditvijo, ko so nemški fašisti sežgali v Srecah pri Makolah hišo, v kateri so bili partizani. Zgorelo jih je sedem, med njimi tudi Zenkin mož Jože-Očka in mlajši sin Miran-Jožek. Čeprav je bil ranjen, se je iz goreče hiše rešil le njen starejši sin Zvonko Sagadin-Tine, ki je ostal njena edina opora. Po vojni sta uredila v Srecah muzej, posvečen tragično padlim partizanom, med katerimi so bili najožji člani njune družine.

Po osvoboditvi se je Sagadinova preselila v Maribor. Zagrizla se je v delo in premagala bridkosti, ki so jih prinesle grozote vojne. Bila je predsednica Rdečega križa za mariborsko okrožje, sekretarka okrožnega odbora AFŽ in obenem članica glavnih odborov AFŽ, OF in RK. Kot revolucionarka in aktivistka je prejela več visokih odlikovanj, med njimi red za hrabrost, red bratstva in enotnosti II. stopnje, red za slug za narod s srebrno zvezdo ter red bratstva in enotnosti z zlatim vencem.

Vrata njenega doma v mariborski Ribniški ulici številka 4 so bila široko odprta za vse. Svež spomin je ohranila do zadnjega in nekatere dogodke iz NOB tudi zapisala. Tudi zato se je bomo pogosto in spoštljivo spominjali, ob priložnosti pa obiskali njen grob na Ptujski Gori.

dr. Štefka Cobelj

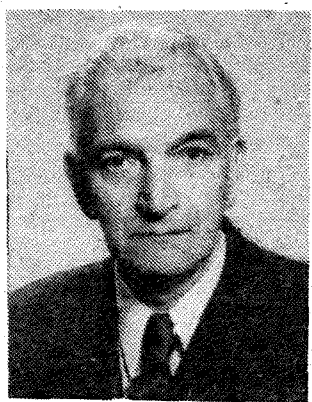
Neumorni zdravnik

Na ljubljanskih Žalah smo se borci iz vrst partizanskega zdravstva, prijatelji in znanci ter stanovski tovariši poslovili od dr. Ivana Pintariča. Rojen je bil leta 1910 v Bogojini v Prekmurju. Za zdravnika je promoviral leta 1934 in potem služboval, volontiral, bil zdravnik pripravnik v Mariboru in v Celju; marca 1941 se je časno zaposlil pri Vzajemni zavarovalnici v Ljubljani. V racijah, ki so jih izvajali italijanski okupatorji, je bil zajet. Junija 1942 je bil v vlaku v transportu, namenjenem v italijanska taborišča, ki so ga napadli partizani pri Verdru, da bi osvobodili zapornike. Čeprav v dvomih in slabega zdravlja, se je sam odločil, da ostane v partizanih, še posebno iz

prepričanja, da lahko v NOB veliko pomaga, saj je bil že izkušen kirurg. Po razpadu italijanske vojske je bil određen zdravnik v Krimskem in Krškem odredu, nato v konspirativnem oddelku Laške centralne bolnice v Rogu, v letu 1943 pa upravnik bolnice v Toplicah in sanitetne šole ter šef kirurške ekipe 15. divizije. Do osvoboditve je bil najdlje upravnik bolnice »R«, nato premične bolnice 7. korpusa, bolnice »S« in slovensko-hrvaške bolnice, član sanitetnega oddelka Glavnega štaba in do julija po osvoboditvi še načelnik sanitetnega oddelka komande mesta Trst.

V snovanju naše zdravstvene službe je delal na odgovornih dolžnostih najprej

za organizacijo bolnišnic, zdravilišč in lekarn v Sloveniji in do 1951. leta načelnik oddelka za organizacijo

dr. Ivan Pintarič

zdravstvene službe v zveznem komiteju za zaščito narodnega zdravja v Beogradu. Po vseh teh napornih letih v partizanih in po vojni se je

dr. Pintarič šele od leta 1953 do upokojitve 1976 posvetil svoji ortopedski stroki – zopet na ustvarjanju zavoda SR Slovenije za rehabilitacijo invalidov, kasneje pa je bil več let predsednik invalidske komisije II. stopnje pokojninskega in invalidskega zavarovanja Slovenije.

Tako zaslužnemu zdravniku, potrebnemu počitka, kruta narava ni prizanesla. Zadnja leta življenja se je boril z zahrbtno boleznijo; nego in upanje sta mu nudili družina in življenjska tovarišica, tudi sama prizadevna in skrbna v vojnem in povojnem obdobju. Dr. Pintarič je svoje zdravniško poslanstvo opravljal izredno disciplinirano, s požrtvovalnostjo in velikim razumevanjem za ureditev našega zdravstva.

dr. Pavla Jerina-Lah

Z vedrino skozi boje

Konec oktobra so v ožjem družinskem krogu v Kranju pokopali 87-letnega Edvarda Zorka iz Radovljice.

Bil je izredno družaben, zagnan in delavec v raznih društvih in organizacijah, ukvarjal pa se je tudi s pisanjem kronik in celo s poezijo; z njemu lastno vedrino in optimizmom si je pridobil številne prijatelje in znance doma in v vseh krajih Slovenije.

Pred vojno je služboval

v Vrnjački banji. Med NOB je bil v artilerijski brigadi VII. korpusa. Konec leta 1943 so ga ujeli Nemci in odgnali v Taborišče pri Salzburgu, odkoder se je vrnil po osvoboditvi in zaposlil v bolnišnici Begunje kot ekonom. Obenem je vestno opravljal številne funkcije v krajevnih občinskih organizacijah, zlasti pri upokojevcih, rezervnih starešinah, v ZB NOV in RK. Vsa leta je bil tajnik občinskega združenja borcev

Edvard Zorko iz Radovljice

prostovoljcev za severno mejo, organizator proslav in srečanj, ki se jih je udeleževal tudi zadnja leta, vzlic starosti in bolehnosti.

Z njegovo smrtjo se je skrčilo število Maistrovih borcev v občini Radovljica na troje preživelih – z nekaj desetih, kolikor jih je šlo združenje po osvoboditvi. V Lescah tako živi Miloš Kelih, na Bledu Valentin Perc na Lipnici pri Lancovem pa Valentin Zupan.

Jošt Roč

Izšla je 11. številka revije

BOREC

Iz vsebine:

● dr. Janko Prunk: Slovenci in suverenost

● Bogdan Melihar: Sonet za žico

● dr. Janko Pleterški: Zgodovinska vprašanja ob dnevu vstaje 1988

● Danica Lovrečič: Zgodilo se je... Prijateljstvo z doktorjem Vladimirom Kantetom Pisma iz Rima Uprava policije v Ljubljani in organizacija Osvobodilne fronte na kriminalističnem oddelku

● Željko Anžel: Zabeležke člana policijske straže v Ljubljani

● dr. Dušan Biber: »Strogo poverljivo...« (1939–1941)

● Vladimir Kavčič: Slovenska vojna proza (1941–1980)

● dr. Bratko Kreft: Zapis o antologiji Borove lirike

● Franček Bohanec: Ob pripovedi Janeza Vipotnika Druga stran medalje

● Matej Bor: Iz pomenka na TV Ljubljana

Revijo Borec lahko naročite na naslovu: Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28.

JAVOR

LESNA INDUSTRIJA PIVKA

Človek – del narave

Človek je del narave, del njenega čudovitega sveta. Izšel je iz narave in je zato čustveno in telesno povezan z njo. Narava pa je človeku lahko ogledalo, ki mu pomaga razumeti samega sebe in druge... Same lepe besede.

Pa je človek res čustveno in telesno povezan z naravo? Čustveno bi morda še nekako rekli DA, saj na primer

zdajšnja jesenska otožnost melanholično vpliva tudi na človeka. Glede telesne povezanosti z naravo pa bi bil DA zelo težko iztisnjen iz grla. Kako pogosto se skušamo izogniti naravi! Vse bi naredili, da bi popoldne lahko preživel pred televizijo ali pa bi na postelji sanjarili ob poslušanju glasbe. Pa še okna in vrata bi trdno zaprli, da bi tista mikavnost narave ne

prodrla v naše življenje.

»Ne, gob ne bomo nabirali; to je delo za stare... Sprehod? Lepo te prosim, kaj ti pride na misel! Saj nisem star tri leta. Grem že raje na nekaj dirk z motorjem ali pa v kavarno.«

Takšni so vse pogostejši odgovori – predvsem mladim. Pa niso samo mladi takšni. Tudi starejši se raje vsedejo v udoben stol, prižgejo cigareto... Kaže, da gre do vsa tista gesla »Vabi nas sonce, voda, zrak, svoboda,

razgibano življenje« mimo naših ušes.

Ljudje se zapiramo v svoj svet. Naravi se vse bolj odtujujemo. Gluhi smo za njeno lepoto. Menda pa je tudi v tem nerazumevanju do narave vzrok za naša posebna počutja: malomarnost, nejevoljo, nuja do vseh stvari... Toda, zavedati se moramo, da je narava večna, ustvarjena pa absolutno točnem načrtu in premaga vsakogar.

ANDREJA FURLAN, 8. b
OŠ Boris Kidrič, Ajdovščina

Linda Cotič in njene pesmi

Linda Cotič po poklicu ni pesnica. Dela v Tomosu na oddelku za raziskavo trga. Pisanje pesmi ji je v zabavo. Že od malega je rada kovala verze, toda ti so pristali v smetišču. V prostem času se Linda ukvarja s poezijo. Izdala je dve zbirki pesmi v 2000 izvodih. Prva zbirka Takim kot jaz je namenjena predvsem mladim, pač takšnim, kot je sama. Druga zbirka pa je napisana za otroke in starše. Posvetila jo je svoji hčerki April. V tej zbirki opisuje svojo hči, vse od njenega rojstva pa do šestega leta starosti. Ta živ deklič je svojo mamo rad poslušal pri branju pesmi. Zelo je bistra in pri svojih šestih letih že zna brati, pisati in računati. Rada bi posnemala svojo mamo.

Linda Cotič se mi zdi simpatična, še bolj pa so mi všeč njene pesmi; še posebej tiste o April. Ko nas je obiskala, smo se tudi precej nasmejali, saj nam je povedala veliko zabavnih dogodkov. Nimaš vsak dan priložnosti spoznati takšno pesnico.

NATAŠA ABRAM, 8. c
OŠ Antona Ukmarja
Koper

Novinarski krožek

Letos sem začela obiskovati tudi novinarski krožek. Obiskujemo ga učenci in učence iz šestih, sedmih in osmih razredov. Pri krožku, ki ga vodi tovarišica Irena Šinkovec, se pogovarjamo in pišemo razne spise. Krožek je vsak petek šesto šolsko uro. Rada in z veseljem hodim h krožku, saj se bom naučila kaj novega, kar mi bo v življenju prav prišlo. Rada primem v roke svinčnik in začnem pisati, a večkrat opazim, da ne najdem pravih besed, da bi se natančno izrazi-

la. Takrat pomislim, da bi morala vaditi, nabirati znanje in bogatiti besedni zaklad.

Naš materin jezik je slovenski in treba ga je ljubiti ter ohranjati iz roda v rod! LEA KRAVOS, 6. a OŠ Boris Kidrič Ajdovščina

P. s.: Če ti lahko svetujem, Lea, beri dobre knjige, pa si boš kar precej obogatila besedni zaklad. Katere knjige so dobre? Za nasvet vprašaj vašo tovarišico mentorico ali pa knjižničarko. Živa.

Mama skrbi zame

Vsako jutro me nekdo pokliče z nežnim glasom. Kdo je to? To je moja mama. Ko si pomanem oči in se oblečem, me v kuhinji na mizi že čakajo topel čaj in piškoti. Če se v kopalnici predolgo zamudim, me zopet pokliče. Popijem čaj, vzamem torbo in zdrvim čez prag. Med vrati čez ramo zakličem: »Adijo, mama!« Mama mi še nekaj naroča, najbrž naj bom priden, vendar je ne slišim več.

Ko se vrnem iz šole, že čaka kosilo, pospravljena soba, oprano perilo in še in še. Vse to naredi mama. Kdo je mama? Stroj? Ne! To je človek z velikim srcem. V njem je prostor za vso družino, pa še za kaj.

Kaj pa jaz? Ne znam vedno razumeti mamine skrbi. Jezim se, da je mama sitna, tečna... Mamine skrbi bom razumel – ko bom velik.

SIMON RUPNIK, 6. razred
OŠ Janko Premrla-Vojka
Črni vah nad Idrijo

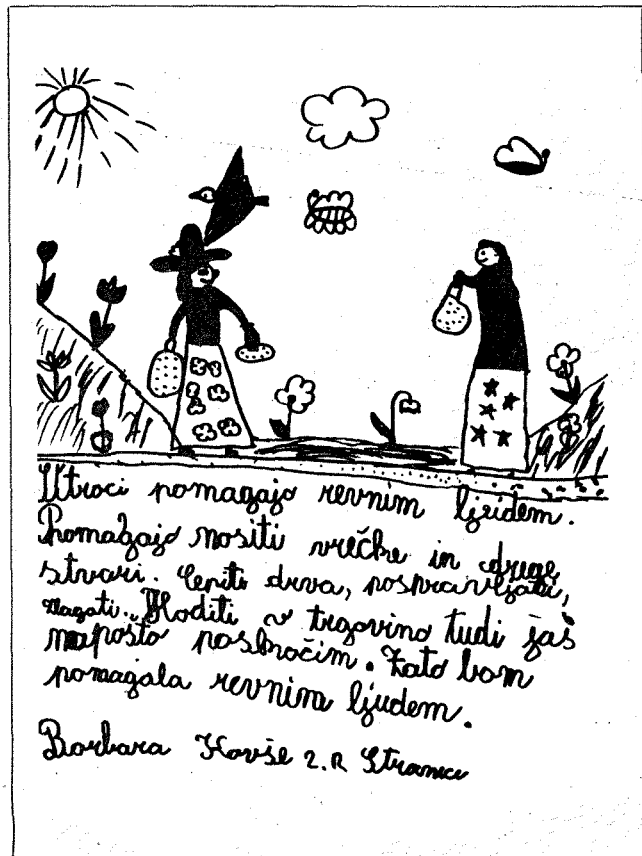
Solze v očeh

Stara mama mi je pripovedovala o Dragu Bajcu

Stara mama mi je povedala, da je bil Drago Bajc, po katerem nosi naša šola ime, njen bratranec. Bil je devetnajst let starejši od nje. Rekla mi je, da je nosil njeni mami, svoji teti, razne knjige in otroške časopise, da bi učila svoje otroke slovenskega jezika, da ga ne bi pozabili. Študiral je v Padovi. Po končani vojaščini so ga fašistične oblasti nadzirale, saj je v časopisih »Edinost« in »Čuk na palici« objavljaj domoljubne pesmi. V njih je izpovedoval svojo ljubezen do zaslužnjene primorskega ljudstva in ga klical k upor. Ko so ga podivjani fašisti zastrupili, so »kvešturini« prepovedali pogreb za javnost. Ljudje so se poskrili. Ko je naslednjega dne pogreb začel, so ljudje začeli trumoma prihajati na pokopališče.

Moja stara mama se še spominja, kako je šla na pogreb Draga Bajca. V solznih očeh ljudi so fašisti videli poleg žalosti tudi sovraštvo do njih, ki so prišli k nam, da bi nas uničili.

MAJA PREMRL, 3. a
OŠ Drago Bajc, Vipava

Srečanje z umetnikom

Obiskal nas je akademski slikar Miroslav Kugler iz Brežic. Zelo zanimivo je bilo preživeti z njim čas, ki nam je bil odmerjen. Pokazal nam je tudi veliko svojih slik in nam ob njih razložil razliko med portretom in tihožitjem. Njegova priljubljena tema so pokrajine. Motive izbira najraje v Krški vasi in na Malencah. Pravi, da porabi za sliko včasih več, včasih pa zelo malo časa. Vse je precej odvisno od razpoloženja. Še vedno ima zelo mirno roko za delo. Zelo je ponosen tudi na to, da ima izkaznico evropskega združenja likovnih umetnikov. Zaželeli smo mu še veliko uspehov in zadovoljstva pri likovnem ustvarjanju.

MOJCA VUČAJNK, 7. b
Nov. krožek, OŠ Artiče

Umetnostna zgodovinarka med nami

Srečanje z umetnostno zgodovinarko Jožico Vrtačnikovo je bilo zelo zanimivo. Prvič smo slišali marsikaj o naši kulturni dediščini. Zvedeli smo, da se deli na premično in nepremično. K prvi spadajo npr. slike, k drugi pa cerkve, gradovi, stare stavbe... Predstavila nam je tudi pomen Posavskega muzeja v Brežicah. Zdaj si vsaj malo predstavljamo, kakšno pot prehodi neka najdba, preden pride do arheološke zbirke v muzeju.

Dejavnost Posavskega muzeja je zelo bogata. Škoda, da ga tudi mi ne izkoristimo dovolj. Marsikaj bi si lahko ogledali kakšno razstavo ali prireditve v njem, če ne bi bili nekateri učenci tako oddaljeni že od samih Artič.

ANDREJA PETERKOVIČ, 7. a
OŠ Artiče

Indijska glasba v Artičah

Mislím, da smo v Artičah prvič slišali zvoke prave indijske glasbe. Predstavil nam jih je študent glasbe Martin Lumbar iz Ljubljane.

Hitro smo lahko ugotovili, da ima zelo prijeten glas. Zvedeli smo tudi, da ga je nekoč celo posodil Kekcu, ki nas je razveseljeval s svojimi norčijami. Dve leti je prebil v Indiji in se tako spoznal z njihovo glasbo in glasbili. S sabo je imel sitar in table. Ob njunih prijetnih zvokih nam je žapel v sanjskrtu. Lepo je zvenelo, razumeli pa seveda nismo ničesar. Povedal nam je, da traja študij v Indiji kar osem let, poteka pa na poseben način. Učenec obljubi učitelju zvestobo, ki traja ves čas študija in tudi živi na njegovem domu. Pravi, da se bo on tudi še vrnil v Indijo.

Nekaterim se je zdela ta glasba smešna, večina pa je preživela prijetno urico z Martinom. Prav je, da slišimo tudi tisto, kar je našim ušesom tuje in daleč, da bomo še bolj znali ceniti svoje.

GORAZD BALAS, 7. b
OŠ Artiče

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAM

»Molčalci«

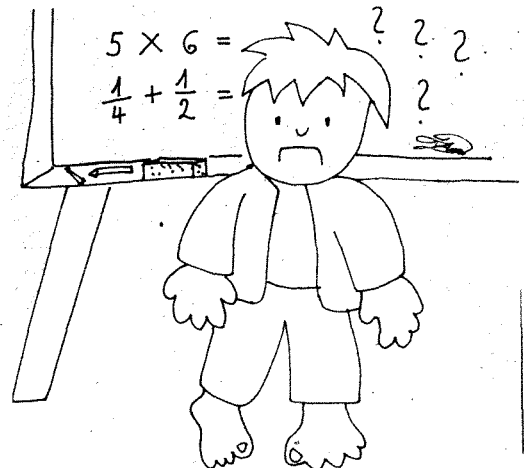
Dragi mladi prijatelji, ste že slišali za to besedo? Priznam, da sem jo jaz prvič, ko sem prebrala sestavek Katje Sodnik iz 4. razreda osnovne šole Matija Valjavec iz Preddvora. Zelo zanimivo, sem si mislila, saj doslej sploh nisem premišljevala, kako bi rekli ljudem, ki ob tej ali drugi priložnosti molčijo. Ste vi že kdaj? Premišljevali ali bili molčalci? Sicer ne vem, kaj bo na to reklo jezikovno razsodišče, ampak... no, najprej preberimo, kaj piše Katja:

Vsi ljudje niso enaki. Nekateri so zgovorni, nekateri pa molčijo, kamorkoli pridejo. Takim pravimo »molčalci«.

Poznam nekega dečka, ki se vse nauči, ko pa pride pred tablo, stoji kot bi bil brez jezika. Tovarišica ga je vprašala, če se je naučil, a odgovora ni bilo. Potem je vprašanje ponovila in dodala, da bo dobil cvek, če ne pove. Odgovora spet ni bilo, zato mu je tovarišica napisala v ređovalnico nezadostno oceno.

Molčalci so tudi tisti, ki so raje tiho, kot da bi povedali resnico; tisti, ki so naredili kakšno napako, pa so jo zamolčali; tisti, ki še na sodišču stojijo, kot bi jim jezik odrezali in tisti, ki so sramežljivi.

Katja pravi, da pozna takšna molčala. Pa vi? O, nič ne tajite. Včasih tudi najbolj zgovornim »muca poje jezik«. Spomnite se, če ste bili kdaj v takšni zadregi in nam napišite, kako ste se počutili. Če vam samo nekaj priznam: ko sem bila majhna, mi je bilo zelo nerodno srečevati ljudi in izdajati tisti »dober dan«, še posebej, če me je mama, ob kateri sem drobencljala, opozorila: »Kaj ne boš pozdravila?« Živa

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAM

Sonce

Sonce vsak dan sije in greje, izza oblakov se veselo smeje.

Najboj nas zjutraj pogreje, ko nas priklíče izpod odeje.

Vsako jutro nam vzame nekaj spanja, saj nas neusmiljeno v šolo preganja.

Spremlja nas pri učenju, igranju, pri vseh opravilih in klepetanju.

Zvečer pa nas sonce spat napodi in se samo potem nekje na nebu izgubi.

Kaj je prijateljstvo

Prijateljstvo je sreča, ki v meni lepe nitke tke, zato prijatelju pomagam, če le morem – vse.

Prijateljstvo je zadovoljstvo, ki ga vsak pozna, zato tovarišu pomaga, kolikor se da.

Prijateljstvo je lepa reč, ki ni kar za v peč. Kdor prijatelje zgubi, ne more med ljudi.

DANICA STRGAR, 6. b
OŠ Artiče

Ivan Jan: Iz kronike Gorenjskega odreda

Tretje obdobje odredovega bojevanja

To obdobje zajema čas od konca leta 1942, natančneje od 26. decembra 1942 do 12. julija 1943.

V tej slabi polovici leta je gorenjsko partizanstvo (in z njim Gorenjski odred) doživljalo velike spremembe. Prišlo je do ukinitve 1. grupe odredov – in tudi Kokrškega odreda. Ta podatek je pomemben zaradi tega, ker je odlejel, od 26. decembra 1942, delovanje Gorenjskega odreda zajemalo vso Gorenjsko. Tako je bilo do 12. julija 1943. Tistega dne je bila namreč iz bataljonov Gorenjskega odreda ustanovljena Gorenjska brigada, pozneje, v septembru, preimenovana v udarno brigado Franceta Prešerna.

Gorenjski odred je že od pomladi 1943 hotel izpolnjevati svoj dolg tudi do Koroške. Najprej je tja poskušala priti majhna četa, da bi pomagala političnemu delovanju Matije Verdника – zdaj Tomaža, ki je bil v Rožu od januarja 1943. Verdnik je bil dotlej politkomisar Gorenjskega odreda. Ker je njegov rod izhajal s Koroškega, je bil za delo in začetke OF tam najprimernejši. Vendar je bila to trda ledina in so priprave na širši obseg OF potekale stežka in v pogojih močnega hitlerizma. Zato tudi prva četica ni mogla ostati tam.

Večji uspeh je bil enkratni poseg skupine Gorenjskega odreda, ki sta jo tja vodila komandant in politkomisar GO Franc Biček-Bruno in Evgen Matejka-Pemc. Ta skupina, pravzaprav že četa, je 17. in 18. maja 1943 vdrla na Koroško, zasedla Bistrice v Rožu in izvedla več uničevalnih akcij v tovarni ter iz ujetniškega taborišča rešila 42 mladoletnih Rusov. Akcija je takoj odjeknila po velikem delu Koroške.

Konec decembra 1942 in v januarju 1943 je bil še vedno trd čas, a tedaj se je začelo spreminjati na bolje. Vztrajnost prvih gorenjskih partizanov in prvega odreda se je vedno bolj poplačevala. Tretjemu rajhu je začelo iti

za nohte s porazi pri Stalingradu in v severni Afriki, zato je začel z mobilizacijo tudi gorenjskih fantov, ki naj bi bili njegova rezervna topovska hrana. Začela se je mobilizacijska tekma. V Gorenjski odred pa je prihajalo vedno več novincev.

Spočetka in sredi zime (v prvih mesecih 1943. leta) sicer le po malem, a s spomladom in s povečano aktivnostjo odreda, predvsem pa z oživljenim delovanjem terenskih organizacij, je bil pritok novincev vedno večji. Vendar ne po vsej Gorenjski enako, kajti razmere so bile po različnih predelih zelo različne, pri tem se je vedno bolj poznalo pomanjkanje izkušenih organizatorjev in voditeljev, ki so v tako velikem številu padli v letu 1942. Tega ni manjkalo tudi še v januarju 1943, ko so padli

komandant razširjenega odreda Stane Starc-Fazan, njegov sodelavec Franc Ravbar-Vitez, pa politkomisar prejšnjega Kokrškega odreda Anton Štefe-Kostja ter še nekateri drugi.

Spomladi in še posebej poleti, v juniju 1943, pa je Gorenjski odred ob poživljenem terenskem delu narasel na devet bataljonov, ki so bili seveda različni tako po obsegu kot po udarnosti in uspehih. Štel je blizu 1000 borcev, čeprav veliko tudi neoboroženih. To je bilo v Sloveniji in najbrž tudi v Jugoslaviji nekaj enkratnega. Toliko več vredno pa je bio to delovanje zaradi tega, ker se je odvijalo na mejah tretjega rajha in v pokrajini, kjer so bile sovražnikove postojanke najgostejše razporedene.

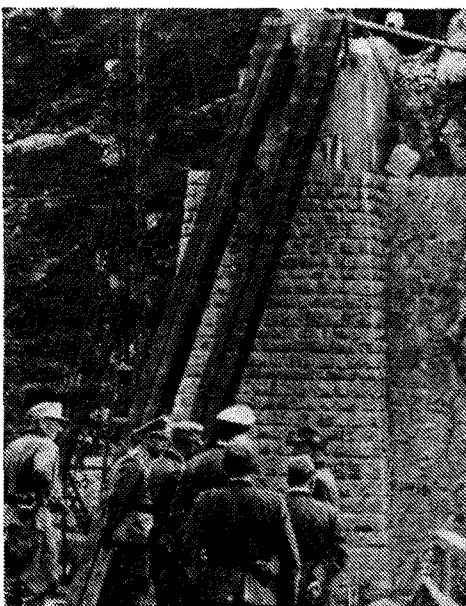
(O naslednjih obdobjih – v naslednji številki)

Begunje z mučilniško graščino. V ospredju je tovarna Elan, v ozadju se dviga Begunjsčica.

Iz fotografskega arhiva

Svojo prvo akcijo je 1. bataljon Gorenjskega odreda izvršil na dan svoje ustanovitve – 20. junija 1942. Tistega dne so med Jesenicami in Blejsko dobrovo razdrli železniško progo tako, da se je tovorni vlak zvrnil pod nasip.

Najpomembnejšo akcijo je 1. bataljon GO-Cankarjev izvršil že ponoči na 27. junij 1942. Tedaj je požgal cestni in železniški most v Mostah pri Žirovnici. S tem je bila pretrgana pomembna prometna arterija med Rajhom in južnim delom Slovenije. Nacistični okupator se je zaradi tega strahovito maščeval. Na kraju akcije je 1. julija 1942 postrelil 28 talcev, 29. – Karl Perdih-Žar pa jim je spretno ušel. Žrtve so pripeljali iz zaporov begunjske graščine. To so objavili z lepaki. Na ogled so prišli najvišji policijski generali: Daluge iz Berlina, Rösener in drugi.

Del zastrašujoče policijske in orožniške posadke na dvorišču begunjske graščine. S piko je označen razvpit mučitelj zapornikov imenovan »Konjska smrt«, ki je bil v Begunjah vsa štiri leta. A tudi ostali so bili večinoma sadistični mučitelji.

Objava

V noči od 26. na 27. junija 1942 so komunistični banditi s ognjem uničili železniški in cestni most pri Mostah, Kralje Radmanasodorf. V zgoditku so bili dne 1. julija 1942 naslednji komunistični nasilni zločinci:

usmrčeni:

1. ACHAC Anton, roj. 12. 6. 1893, stanujoč Neumarkt
2. AHCIN Franz, roj. 12. 1. 1912, stanujoč Feistritz Nr. 75
3. ARNAP Josef, roj. 26. 2. 1922, stanujoč Krainburg, Am Hang 91
4. DOLZAN Valentin, roj. 14. 2. 1907, stanujoč Pristava b. Neumarkt
5. DREU Anton, roj. 30. 12. 1909, stan. Wasche 2 b. Zwischenwässern
6. DRNOVSEK Alois, roj. 21. 7. 1912, stanujoč Wart 147
7. HAFNER Josef, roj. 6. 9. 1904, stanujoč Zwischenwässern 8
8. HROVAT Alois, roj. 5. 7. 1921, stanujoč Nakles Nr. 3
9. JENKO Vinzenz, roj. 16. 3. 1914, stanujoč Trboje 31
10. JUGOVIC Blasius, roj. 4. 2. 1902, stanujoč Wart 288
11. LAZAR Felix, roj. 18. 5. 1926, stanujoč Ali-Osalitz 7
12. MEDIC Viktor, roj. 22. 12. 1902, stan. Neumarkt, Platz der SA 25
13. MERŠOC Johann, roj. 29. 4. 1905, stanujoč Neumarkt, Am Bach 22
14. NOVAK Karl, roj. 14. 9. 1917, stanujoč Krainburg Falkendorf 28
15. PERDIH Karl, roj. 3. 6. 1920, stanujoč Krainburg Falkendorf 9
16. PROSEN Johann, roj. 13. 3. 1906, stanujoč Seftitz 56
17. RAKELJ Franz, roj. 6. 4. 1923, stanujoč Schuma 6
18. RAKAR Franz, roj. 16. 8. 1905, stanujoč Wart 34
19. REIS Karl, roj. 12. 11. 1923, stanujoč Krainburg Falkendorf 41
20. SISKI Alfons, roj. 23. 10. 1924, stanujoč Wart 199
21. SOLAR Stanislaus, roj. 3. 8. 1922, stanujoč Feistritz 67
22. SVELC Franz, roj. 27. 1. 1910, stanujoč Krainburg, Am Hang 62
23. STRITTO Cyril, roj. 29. 3. 1909, stan. Neumarkt, Krainburgerstr. 23
24. TRUKALJ Milan, roj. 25. 10. 1911, stanujoč Orschek 6
25. TUSCHKEK Johann, roj. 29. 10. 1904, stanujoč Althach 1
26. VALJAVEC Leopold, roj. 15. 11. 1902, stan. Neumarkt, Veldesersstr. 7
27. VODNIK Johann, roj. 30. 11. 1922, stanujoč Schuma 14
28. KOPERNIK Rudolf, roj. 31. 3. 1923, stanujoč Neumarkt
29. MAROLT Anton, roj. 21. 12. 1913, stanujoč Lees

Franjo Bavec-Branko: Iz zgodovine 30. divizije

Med Sočo in Nadižo

(nadaljevanje in konec)

Ker se 20. brigada (Beneška) ves čas svojega obstoja ni bistveno okrepila z novimi borci, jo je sklenil štab 27. divizije (Goriške) razformirati. Glavnino moštva brigade so dodelili k 18. brigadi, kjer so ustanovili dodatni bataljon, del borcev, predvsem Benečanov, pa je štab divizije poslal čez Sočo v 26. divizijo (Triglavska), kar pa se je izkazalo kot napaka, kajti domačini so začeli gojiti nezupanje do slovenskih partizanov.

Tako je ostala 27. divizija le z dvema brigadama 17. SNOB S. Gregorčiča je bila še vedno najštevilnejša. Štela je blizu tisoč borcev.

Brigada je prav tiste dni načrtovala in tudi izvedla ponovni napad na sovražnika v Špetru Slovenov. Vedel je, da komunikacije zaradi bližine močnih enot niso uporabne. V Furlanijo je poslal poleg 17. divizije še 162. Turkestansko divizijo, katere položaj je bil na območju Beneške Slovenije. Na desnem bregu Soče so bili ob štabu Goriške divizije: 17. SNOB S. Gregorčiča, štab 18. brigade in divizijska podoficirska šola, na Tolmin-

skem pa 2. in 3. bataljon 18. brigade.

Medtem se je sovražnik pripravljal, da sproži veliko ofenzivo proti partizanom. K temu ga je posebej spodbudilo uničenje posadke v Špetru Slovenov. Vedel je, da komunikacije zaradi bližine močnih enot niso uporabne. V Furlanijo je poslal poleg 17. divizije še 162. Turkestansko divizijo, katere položaj je bil na območju Beneške Slovenije. Na desnem bregu Soče so bili ob štabu Goriške divizije: 17. SNOB S. Gregorčiča, štab 18. brigade in divizijska podoficirska šola, na Tolmin-

Ofenziva v Vzhodni Benečiji

Obveščevalna služba 27. divizije (Goriške) je tiste dni dobila podatke o sovražnikovih pripravah na ofenzivo v Vzhodni Benečiji. Štab divizije je sklenil, da bo z napadom v Soško dolino v smeri od Plav do Tolmina preusmeril njegovo pozornost. Napad naj bi izvedli v noči s 17. na 18. november, nakar naj bi se vse enote naglo umaknile v Vzhodno Benečijo. S tem napadom bi sovražnika privlekli na območje ob Soški dolini, medtem pa bi enote divizije manevrirale po Beneški Sloveniji. Tako so deli divizije napadli sovražne postojanke v dolini Soče: 17. SNOB S. Gregorčiča je odšla na Plave, Anhovo in Ložice, 4. bataljon 18. SNOB Soške pa na Doblarje, Kozaršče in Čigjnj.

Napad so začeli vsi naenkrat, ob pol enih, trajal pa je vse do zore. Nobeni enoti ni uspelo v celoti uničiti postojank, močno pa so porušile železniško progo in cesto. Proti jutru so se izmučene vrnile na zborna mesta in takoj krenile v Vzhodno Benečijo.

Toda, sovražnik se ni zmešnil za partizanski napad v dolini Soče. 18. novembra zarana je začel dotlej največjo ofenzivo na območju Goriških Brd in Vzhodne Benečije.

Ko so se po vseh tamkajšnjih grebenih pojavile dolge kolone nemške in partizanske vojske, je sijalo sonce. Pri Oblici je prišlo do srečanja velike kolone 162. divizije Turkestancev s partizansko patruljo 18. brigade, ki pa se je po kratkem spopadu umaknila iz vasi in zasedla položaje zahodno od vasi Gornji Tarbilj. Turkestance so se zadovoljili z zasedbo Oblice in prodora niso nadaljevali. Kljub sovražnikovi premoči sta 17. brigada in štab divizije vzdržala na položajih vse do noči. Tedaj so se umaknili in krenili proti Matajurju. Brigada se je razdelila v dve grupi, medtem pa so se pojavile sovražne kolone iz smeri Livka in iz doline Nadiže ter jih obkolile.

Boj na življenje in smrt

19. novembra 1943 je bil usoden za obe obkoljeni skupini. Nemci so ju napadli že

ob svitu. Začel se je boj na življenje in smrt. Kako srditi so bili ti boji, pove podatek, da je pri Topolovem padel ves štab 17. brigade, ostal je le komandant in še en težje ranjeni borec, prav tako pa je padel tudi ves štab 27. divizije, živ je ostal le komandant. Iz obroča so se prebijali po skupinah in posamično. 17. brigada se je povsem razbila.

Večina skupin in posameznikov se je prebijala proti Goriškim Brdom, le skupina s komandantom Albertom Jakopičem-Kajtimirjem se je napotila proti Matajurju, čez Nadižo in Zapadno Benečijo nazaj na Tolminsko k 18. brigadi. Reorganizacija divizije je postala nujnost. Omejeno operativno območje nekdanje Kobariške republike je bilo premajhno in nepripravljeno za delovanje velikih partizanskih enot. To je uvidelo tudi poveljstvo 3. cone (Alpske). S svojim poveljem je 2. decembra 1943 razširilo območje delovanja 27. divizije (Goriške) tudi na levi breg Soče, in sicer na ozemlje med Tolminom-Kobaridom-Mostom na Soči-Podbrdom-Šentviško planoto-Banjšćico in Čepovanom.

Na ozemlju, ki ga je divizija zapustila, je štab cone organiziral Briško-beneški odred (BBO), za katerega naj bi dala kader 27. divizija.

Medtem ko so po Vzhodni Benečiji divjali najhujši boji, je komandant 18. brigade Anton Bavec-Cene napravil načrt: z 2. in 3. bataljonom brigade je napadel sovražnikovo postojanko v Tolminu v noči s 19. na 20. november. Uspelo jim je prodreti v kasanje, kjer so ujeli trinajst pripadnikov turkestanske divizije in osem italijanskih bersaljerjev z vsem orožjem. Ta napad je vsekakor razbremenil pritisk sovražnika v Vzhodni Benečiji.

Iz Benečije se je iz ofenzive vrnil štab brigade z okrepljenim 1. bataljonom.

Tako je 30. divizija dobila svojo končno obliko. Tudi brigade so ostale v njeni sestavi do konca vojne. Divizija pa se je opomogla od novembrskih udarcev v Vzhodni Benečiji in se takoj podala v ofenzivne napade. Osnovne naloge reorganizirane divizije pa so bili, kot smo že omenili, napadi na sovražne komunikacije v dolini Soče, Bače in Nadiže.

Albin Čotar

Na koprskem pokopališču smo se petega novembra številni sorodniki, znanci, sodelavci, prijatelji in sodelavci poslovili od Albina Čotarja-Jaduka, borca od leta 1941 in zaslužnega organizatorja na Primorskem in v Trstu. Rojen je bil leta 1917 v Hočah pri Mariboru. V Trstu se je izučil za trgovskega pomočnika, toda kot 17-letni je emigriral v Jugoslavijo in se zaposlil v Zagrebu. Ob italijanski okupaciji je bil v Ljubljani in se v trnovskem rajonu aktivno povezal v mladinskem delavskem gibanju, s katerim se je vključil v organiziran oborožen NOB. Avgusta 1941 je bil sprejet v KPS, že septembra 1941 je postal skupaj s Francetom Kimovcem-Zigo član tega rajonskega komiteja in opravljal dolžnost rajonskega sekretarja SKOJ. Udeleževal se je raznih mladinskih akcij vse do februarja 1942, ko je CK KPS sklenil, da zaradi aretacije Oskarja in Leona Kavčiča v Trstu, pošlje kot nadomestilo Albina skupaj z Brankom Marušičem in Stanetom Bidovcem, kamor sta odpotovala s ponarejenimi dokumenti le Čotar in Marušič. V Trstu sta uspešno širila organizacijo NOB in okolici. Znašla sta se v danih kritičnih razmerah po drugem tržaškem procesu, ko je bilo devet Slovencev obsojenih na smrt. Oktobra 1942 je bil zaradi izdaje aretiran in zaprt v Trstu. Aprila 1944 je bil svoboden, vrnil se je v Tatre v Brkinih, kjer je prevzel dolžnost sekretarja SKOJ v brkinskem okrožju, nato pa postal sekretar okrožnega komiteja KPS. Ob ustanovitvi odbora aktivistov OF za Južnoprimorsko okrožje leta 1974 je prevzel dolžnost predsednika in ga vodil do smrti.

Verona Ledinek

Oktobra smo se v Voličini poslovili od Verone Ledinek, rojene leta 1903 v Plintovcu pri Zg. Kungoti. Leta 1944 je moral njen mož zaradi sodelovanja OF v ilegalo v partizane. Verono so zaprli, otroka pa poslali v taborišče v Avstrijo. Mnogo je pretrpela po mariborskih zaporih in na Šternthalu. Odlikovana je bila z redom za sluz za narod in več drugimi priznanji.

Julius Nad

Na splitskem pokopališču so se konec novembra svojci, prijatelji, vojni tovariši in predstavniki DPO Splita poslovili od enainšestdesetletnega letalskega polkovnika JLA v pokoju Juliusa Nade-Branka. Komaj 15-letni je leta 1943 s svojim mladotnim bratom stopil v NOV v rojstnem kraju Slavonije v madžarski bataljon. Bil je hraber bореc in kmalu postal četni komandir. Bil je ranjen in januarja leta 1945 poslan za triletno vojaško akademijo v Sovjetsko zvezo. Po vrnitvi se je izpopolnjeval tudi v Sloveniji in končal višjo vojaško akademijo v Beogradu. Služboval je na odgovornih mestih po Jugoslaviji. Nazadnje je delal v Splitu v pomorskem letalstvu in v komandi pomorske vojne oblasti. Pred desetimi leti se je upokojil. V Travniku, rojstnem kraju svoje žene, si je ustvaril majhen dom, kjer je preživel jesen svoje življenja. Zapisan je v zgodovini letalstva, saj je svoje strokovno znanje vgrajeval v napredno letalstvo in vojno mornarico. Za sluzuge v NOB in v povojnem vojaškem delu je prejel številna visoka odlikovanja.

Ivan Krajnik

Sredi oktobra je umrl Ivan Krajnik, ki se je rodil pred sedemdesetimi leti v Slovenski Benečiji. Ob razpadu Italije je bil poslan kot bореc 17. brigade Simona Gregorčiča v Slovensko Benečijo in leta 1944 je bil dodeljen na teren in tako pomagal partizanom.

Anton Razgoršek

Velika množica krajanov KS Šmartno v Rožni dolini se je poslovila od Antona Razgorška iz Loč. Rojen je bil leta 1927. Bil je aktiven udeleženec NOV, bореc - vodja bojne skupine v Dolenskem odredu, za kar je bil odlikovan.

Srečko Pulko

Konec avgusta smo se na pobeškem pokopališču v Mariboru poslovili od borca Petre prekomorske in Gubčeve brigade Srečka Pulka. Rodil se je v Dražencih pri Ptujju leta 1922. Že pred vojno je sodeloval pri Sokolu. Spretno se je izmikal prisilni mobilizaciji v nemško vojsko in vendar je bil leta 1944 mobiliziran in se znašel na zahodni fronti v Franciji. Jeseni 1944 se je pridružil francoskim partizanom oziroma odporiškem gibanju. Nato se je priključil Peti prekomorski brigadi. Kot velik prijatelj mladine je bil vrsto let starešina taboriškega oddreda Pohorski bataljon. Za medvojne in povojne sluzuge je prejel tri državna odlikovanja in vrsto priznanj.

Marija Vesel

Na ljubljanskih Žalah smo se 8. novembra poslovili od dvainosemdesetletne Marije Vesel - Ivajve mame iz Travnika v Loškem potoku. Z vso družino se je kmalu vključila v delo OF. Aktivna je bila predvsem v antifašistični fronti žena. Njena hiša, na koncu vasi, ki je med redkimi ostala nepožgana, je dajala zavetje mnogim partizanom in aktivistom. Bila je vedno odprta za razne dejavnosti OF: sestanke, zbiranje materiala, hrane in sanitetnega materiala za bližnje partizanske bolnišnice ter kulturna izobraževanja travniških žena med NOB. Po vojni je pomagala pri obnovi požgane vasi. Ljubila je kmečko delo in dajala vzgled mladi generaciji. Za svoje delo med NOB je bila odlikovana z redom za sluz za narod.

Jože Sotošek

Oktobra je umrl Jože Sotošek. Rodil se je leta 1915 v Sevnici. Bil je aktiven bореc Kozjanskega oddreda od septembra 1941 do septembra 1942. Nato je bil v Mauthausnu in njegovih podružnicah.

V 74. letu starosti je v Kočevju umrl nosilec Partizanske spomenice 1941 Ivan Čampelj. Že pred vojno, od leta 1937, je bil vključen v naprednih sindikalnih organizacijah. Od junija 1941 je delal za OF v Grosuplju, oktobra 1941 pa se je priključil Grosupeljski četi, nato je bil od konca 1941 pa vse do osvoboditve v zaporu in internaciji v Italiji in Nemčiji.

V 76. letu starosti je v Ljubljani umrl nosilec Partizanske spomenice 1941 Viktor Mrak. Rojen je bil v Bači na Tolminkem. Kot Primorski Slovenec je leta 1931 ilegalno prešel v Jugoslavijo. Med narodnoosvobodilnim bojem je deloval na Hrvaškem, bil je v Glavnem štabu Hrvaške, v XXXII. diviziji, pa tudi načelnik prometnega oddelka X. Zagrebskega korpusa. Po vojni je ostal v JLA. Leta 1964 je bil upokojen v činu podpolkovnik.

Miloš Mlinar

Na žirovskem pokopališču smo se septembra poslovili od nekdanjega obveščevalca Miloša Mlinarja. Rojen je bil leta 1921 v Zireh. Izučil se je za čevljarja in sodeloval v naprednih organizacijah. V NOG se je vključil spomladi leta 1943 in postal bореc Žirovske čete. Kasneje je bil eden glavnih organizatorjev kurirskih postojank v okolici Žirov, ki so služile za zvezo med Primorsko in Ljubljansko pokrajino. Svobodo je dočakal kot obveščevalni oficir 31. divizije. Po demobilizaciji se je aktivno vključil v obnovo gospodarstva v Zireh. Vse od ustanovitve današnje Alpine pa do upokojitve je bil med njenimi aktivnimi vodilnimi delavci. Prejel je več vojaških in družbenih priznanj.

Miloš Sova

Spomladi leta 1943 je začel aktivno in organizirano delati za NOG, januarja 1944 pa je vstopil v NOV. Sodeloval je v več enotah od Kranjske čete do komande zračnega letalstva v Pančevu, najdalj pa je bil v Prešernovi brigadi. Po demobilizaciji je delal v organih za notranje zadeve in kasneje kot načelnik za narodno obrambo pri skupščini občine Tržič. Prejel je vrsto odlikovanj in priznanj, leta 1976 tudi zvezno plaketo SUB NOR. Pokopan je na tržaškem pokopališču.

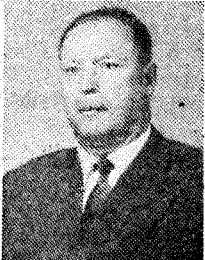
Zofija Kristan

V začetku avgusta je umrla Zofija Kristan. Rojena je bila v Saleku pri Titovem Velenju. Bila je aktivistka in kurirka. Odlikovana je bila z redom za sluz za narod s srebrno zvezdo. Od nje smo se poslovili na Ravnah.

Peter Tomšič-Kostja

Septembra je v Ljubljani umrl prvoborec Peter Tomšič, ki se je rodil leta 1912 na Baču pri Knežaku. Leta 1935 je pobegnil v staro Jugoslavijo. Ob vdoru Italijanov v Jugoslavijo je odšel v Prvo Loško četo. Prve mesece 1942 je bil kot organizator poslan na Primorsko. Vstopil je v Brkinsko četo, nato pa v Vojkovo četo. Kot komandant mesta Grgrar je svobodo dočakal v Idriji. Od njega smo se poslovili v Knežaku.

Mirko Komel

V Koprju smo se borci in številni krajanji poslovili od šestinsedemdesetletnega upokojenega voznika Mirka Komela, rojenega v Solkanu. Zgodaj je začel sodelovati z OF, pod Italijani pa je prestopal preiskovalni zapor. Nato je nadaljeval z delom za NOB, dokler se ni leta 1943 v Čepovanu prijavil štabu 9. korpusa. Večinoma se ga borci spominjajo, ko je s tovrnjakom na drva po partizanskem in tudi po okupiranem ozemlju skrajno tvegano prevažal vojaški material. Demobiliziral se je leta 1945 in bil dvakrat odlikovan.

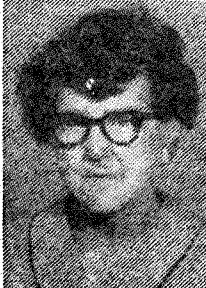
Albin Sušnik

Umrl je Dajnčev oče iz Gore pri Pečah. Rodil se je pred dvainosemdesetimi leti. Med prvimi se je vključil v NOG in bil že leta 1942 član odbora OF. Za svoje delo je bil odlikovan. Prejel pa je tudi posebno družinsko priznanje OF za delo med vojno in po njej.

Jožefa Lipušček

Na Pečinah pri Tolmini je umrla Jožefa Lipušček, rojena leta 1910. V NOG se je vključila leta 1942, junija 1943 pa je bila odpeljana v italijanske zapore, kjer je bila do razpada Italije. Februarja 1945 ji je v partizanih padel mož in ostala je sama s tremi otroki. Po vojni je kljub težkim razmeram delovala v raznih političnih in gospodarskih organizacijah.

Jelka Žagar

Rojena je bila leta 1899 v Katonari v Trstu, kjer je preživela mladost. Nato je živela v Tržiču kot učiteljica in kulturna delavka. Takoj po okupaciji je začela aktivno in organizirano delati za NOG. Bila je sekretarka AFŽ. Septembra 1944 sta z možem odšla v partizane, sin pa že prej. Iz Kozjanskega oddreda sta odšla v Cerkno, kjer sta bila razporejena na šole. Poučevala je na Orehku, Šentviški gori in na Krnicah. Po vojni se je vrnila v Tržič. Prejela je več priznanj med drugim tudi zlato plaketo mesta Tržič, umrla je oktobra.

Angela Vozelj

Septembra je umrla triinosemdesetletna Angela Vozelj. Spanova mama iz Širokaset pri Vačah. Med vojno je aktivno in organizirano sodelovala v vasi in bila članica vaškega odbora OF. Za svoje delo je bila odlikovana, družina pa je prejela družinsko priznanje OF okrožja Litija.

Banjska planota se spominja Po nedolžnem

Bilo je v nedeljo, 30. novembra 1930. leta. V vaški gostilni Štefana Močnika, po domače Primoža, v vasi Koprivšče pri Kalu nad Kanalom smo, kot ponavadi ob nedeljah, sedeli domači fantje in mošje pri kozarcu vina. Bilo nas je kakih petnajst; starejši so igrali karte, mlajši smo se pogovarjali, največ o zaposlitvi, saj je tedaj vladala množična brezposelnost. Jaz sam sem si na županstvu pridobil dovoljenje za izselitev v Francijo. Toda če nisi imel v Franciji zagotovljenega dela, so te na meji zavrnil, kljub veljavnemu potnemu dovoljenju.

Ker se je Primož ukvarjal tudi s trgovanjem mesa in kmečkih pridelkov, je vsako nedeljo prišlo k njemu tudi več gospodarjev, da so sklenili kupčije in da jim je plačal odkupljeno blago. Tudi tisto nedeljo je bilo pri njem več gospodarjev s takimi opravki, a so svoje posle k sreči odpravili že pred mrakom in odšli domov. Tisti, ki smo ostali in se nam ni mudilo, smo odšli šele po deseti uri, ko so gostilno zaprli. Pet nas je odšlo v bližnji zaselek Breg. Jaz sem imel tam deklo. Ker je njen brat Marko dobro igral na harmoniko, smo nekajkrat zaplesali. Dekle mi je povedalo, da so se skozi vas pripeljali financarji in da so zgoraj, na cesti proti Kalu, na ovinku imenovanem Na pesku, izstrelili kakih pet ali šest nabojev. Dogodka mi ni bilo mar, mislil sem si, da se pač zabavajo.

Ko smo sedeli v gostilni, je iz Kanala pripeljal osební avto. Financarji so prišli v gostilno in se ustavili v »salonu«. Zahtevali so vina. Primoževa hčerka jim je morala navojati gramofon. Ko so spili dva litra, so se poslovili in odšli, ne da bi bili plačali.

Po njihovem odhodu je Primož prisedel k meni in mi rekel: »Vidiš, tako naredijo vsakokrat; kaj moram, saj imamo sicer same sitnosti.«

Kako uro po tistem, ko smo bili v Bregu povsem pozabili nanje, so se odprla vrata v izbo, kjer smo veseljačili. Vstopili so trije orožniki in financarji (nadstrežnik) in zavpili: »Stojte, roke gor«. Mi smo osupli obstali in molčali. Pretipali so nas od nog do glave in nam preobračali žepe. Nič niso našli. Ko so končali, so šli stikat po drugih sobah. Zbudili so celo speče Primoževe starše. Sosedov fant, ki je stanoval v bližini, je medtem, ko so nas pretipavali, pobegnil. Brigadir je zahteval, naj mu pokaže njegovo domačo hišo, od koder je nato pripeljal pribežnike, pa še fanta, ki je vasoval pri njegovi sestri. Pri gostilniških vratih sta nas stražila dva orožnika z bajoneti na puškah, po dvorišču in cesti pa so patrolirali karabinjerji.

Zasliševanje v gostilni

Spravili so nas v »salon«, kjer so se bili prej mudili financarji. Od tam so nas skozi izbo enega po enega pošiljali v kuhinjo k »marešalu« (višjemu orožniškemu podoficirju). Tudi mene je zasliševal, kaj da sem iskal v gostilni in sploh počenjal ves dan. Vprašal me je tudi, po kaj sem šel v Breg. Odgovoril sem mu, on pa mi je odvrnil: »Ho, pridni fantje, po uboju se gredo še veselit.« Začudil sem se. »Financarja ste ubi-

li,« je nadaljeval. »Kakšnega financarja? Jaz ne poznam nobenega financarja, videl sem le tiste, ki so bili zvečer v gostilni in nato odšli, zdaj pa so spet tukaj,« sem se začudil.

»Ej, tiček, delaš se, da nič ne veš. Boš že govoril pred sodnijo, če tukaj nočeš,« je rekel. In me je poslal nazaj v salon k ostalim, toda na drugo klop, da se ne bi s kom pogovarjal. Čez čas je stopil brigadir k meni in zahteval, naj grem z njimi po hiši buditi vse tiste, ki so bili čez dan v gostilni. Zavrnil sem ga, češ da nisem iz te vasi, in ne vem, kje je kdo doma. Ker pa je vedel, da lažem, je vzel beležnico iz žepa in me zapisal, rekoč: »To je že eden izmed tistih.« Gotovo je imel v mislih morilce.

Sedel sem tik ob vhodnih vratih, ko je eden izmed financarjev prinesel v roki kroglo iz puške in jo pokazal brigadirju, ki nas je stražil. Rekel je, da jo je našel v avtomobilu, v katerem so se vozili financarji. Kroglo sem dobro videl in bil prepričan, da ni šla skozi puškino cev. Brigadir je vzel kroglo in rekel: »Kako to? Rekli ste, da ste bili napadeni s petimi strelji iz revolverja...«

Kmalu za tem je pridrvelo na dvorišče več policijskih avtomobilov. Iz njih se je vsula v gostilno množica policistov, ki so nas začeli zmerjati in spraševati, kaj smo počeli čez dan.

Postavljali so nas ob mizo in si nas ogledovali. Od enega izmed fantov so hoteli vedeti, ali se je preoblekel, potem ko je odšel iz gostilne. Ker ni znal druge italijanske besede, je odgovarjal: »Si, si«. Vmešal sem se in rekel: »Ni res, ves dan je bil v tej obleki, odgovarja pa tako, ker ne razume italijansko.« Tedaj mi je nekdo pripeljal nekaj zaušnic in siknil: »Ti boš govoril, ko boš vprašan.«

Umsko nerazvitega fanta, ki so ga spraševali in ni znal niti besedice italijansko, pač pa je samo prebledel, so neusmiljeno pretepli z žilavko. V meni je zagorelo. Rekel sem: »Pustite ga, kaj ne vidite, da ni pri pravi...« Spet mi je nekdo primazal nekaj krepkih in si zapisal moje ime.

Naposled so iz postelje vrgli vso družino. Ko je gospodar povedal, da je bila njegova gostilna vedno poštena in da med nami ne bodo našli zločinca, so se krepko znesli nad njimi.

Vso noč so gnali ljudi v gostilno, tudi tiste, ki so odhajali na vlak v Gorico, za Andrejev sejem, ki je vsako leto 1. decembra. Te so izpustili, druge pa so nas vse pobasali v avtomobile in nas v ranem jutru odpeljali na orožniško postajo v Kanal.

(dalje v naslednji številki)
Ivan Jug

Zapeljani v belogardizem

Nedolgo tega sem v intervjuju s škofom Leničem prebral njegovo izjavo, češ da so za ustanovitev bele garde na Dolenjskem »krivi komunisti in partizani«. Naj – namesto odgovora – popišem, kako je nastala in bila likvidirana prva belogardistična postojanka na Dolenjskem.

9. maja 1942 je Zidanškov bataljon na Hribu napadel karabinjersko postajo. Italijani so se s pomočjo motorizirane kolone umaknili. Loški potok je postal svobodno ozemlje.

Po umiku karabinjerjev iz Loškega potoka se je ROOF z ostalimi aktivisti pripravljala, da prevzame občinski urad. 15. maja dopoldne so se sestali v Dedniku pri Kapčevih: Ivan Vrtačnik, Ivan Zgonc, Ludvik Benčina, Janez Levstik in drugi. Župniku Pravharju, kaplanu Puharju in cerkvenemu odboru to ni bilo po volji. Tistega so dokončno sklenili, da organizirajo belo gardo. Ludvik Benčina se dogodka spominja takole:

»... 15. maja popoldne smo se zbrali v Kapčevi gostilni. Imeli smo poslovilni sestanek za odhod v partizane, kar iznenada zaslišimo plat zvona, kar naj bi pomenilo, da nekje gori. Gasilci in drugi vaščani so stekli na hrib. Ko smo prišli pred gasilni dom in ga hoteli odpreti, se je pri konzumu pojavil s puško v roki Stanko Knavs. Vprašal sem ga, kje gori. Stanko je odgovoril: »Nič ne gori«. Medtem je prišel pred konzuma učitelj Lado Vrtačnik. Nekdo je s Tabora ustrelil pred njega. Učitelj je začuden pogledal. Ko smo se umikali proti Travniku, so belogardisti še kar naprej streljali in vznemirjali prebivalce. Z mitraljezom so merili v vrata trgovine Ivana Lavriča.«

Vaščani iz Travnika so se zaradi belogardističnih groženj z otroki umaknili v gozdove. Prek izvidnikov so poizvedovali, kaj se dogaja z oboroženo skupino na Taboru. Ko so zvedeli, da se je tam utrdilo nekaj fantov s kaplanom na čelu, so se vrnili na svoje domove. Potem pa so zapeljani fantje zasedli Tabor, je župnik Pravhar poslal kurirja v Ljubljano do škofa Rožmana, naj prosi Italijane za pomoč. Škof je poslal kurirja k Natlačnemu in pomoč izposloval, to-

da šele 18. maja, ko je bilo že prepozno. V petek, 15. maja zvečer, po prvem napadu belogardistov na aktiviste, je odšla skupina članov OF v Matevrljak. O dogodkih so obvestili štab Zidanškovega bataljona, ki je bil tedaj na Otrobovcu.

Sestanek cerkvenega odbora

V soboto dopoldne je imel v gostilni Bartol sestanek cerkveni odbor. Vodil ga je župnik Pravhar. Sklenili so, da morajo postojanko braniti do prihoda Italijanov. Na sestanek so poklicali tudi podžupana Gregoriča iz Šegave vasi. Ko je dobil obvestilo, se je brž odpravil na pot in res prišel na sestanek cerkvenega odbora. Župnik Pravhar je vprašal, ali pozna kmečke upore, nakar mu je naročil, naj gre v Šegovo vas in obvesti moške, da naj ob štirih popoldne, ko bo začelo zvoniti, pridejo na Tabor. S seboj naj prinesejo orožje, če ga imajo, ali pa vzamejo vile, sekire, kose in podobno orodje, ki bi prišlo v poštev za boj proti partizanom. Člani cerkvenega odbora Franc Kordiš je župnika podprl. »Pošlji iz Šegave vasi vse brezdelneže, saj se imajo čas boriti proti partizanom« je rekel.

Ivan Gregorič je obvestil vaščane, kot mu je naročil župnik. Moški so se res sestali. Nekateri so bili za to, da gredo na Tabor. Oglašil se je Vinko Mohar in jim odvetoval, da bi se bojevali proti lastnim ljudem. Po njegovih zaslugi niso upoštevali župnikovih naročil. Enako so se odločili tudi v Srednji vasi. Za vas Retje je župnik zadolžil Turka (Todolinskega). Ko je pred Bašljivo hišo nagovarjal moške, naj gredo na Tabor v pomoč belogardistom, je prišla mimo Pavla Košmrl in jim dejala, naj ne hodijo na Tabor, ker jih bodo partizani polovili. Po njenem nasvetu jih je odšlo nekaj domov, skupina pa se napotila proti Taboru.

Maloštevilni partizani so

se tudi pripravili na plat zvona. V soboto popoldne so zavzeli pregleden prostor v bližini Tabra in čakali, koliko prebivalcev se bodo odzvalo pozivu cerkvenega odbora. Natančno ob štirih je začelo zvoniti, kot je bilo določeno. Iz vasi Retij, iz Travnika, iz Hriba in Malega loga so se moški odpravili proti Taboru. Ko jih je Cindrič, vodja partizanov, opazil, je z mitraljezom izstrelil nekaj kratkih rafalov. Moški so se prestrašili in zbežali. Belogardisti, ki so akcijo spremljali s pokopališča, so zbežali v utrjeno cerkev.

Ko je štab Zidanškovega bataljona dobil sporočilo, da so v Loškem potoku organizirali oboroženo skupino proti partizanom, je hitro ukrepal. 17. maja zjutraj smo šli na pot. Vodstvo sta prevzela komandant bataljona Smeli in komisar Florjan. Ko smo prišli v Matevrljak, so nas čakali predstavniki OF.

Štab bataljona je poslal belogardistom pismo z ukazom, naj se do desetih zvečer predajo, sicer da jih bodo napadli. Pismo je odnesel Franc Kordiš-Rusov in ga oddal županu Francu Bartolu.

Prebivalci Loškega potoka so nestrpnost čakali, kako se bo vse končalo. Najbolj je izstopal Matija Vesel-Korletov iz Travnika. V času, ko so partizani čakali na predajo pobožen, ob cerkvenih procesijah je nosil križ, bil pa je tudi zaveden Slovenec in zagrižen sovražnik fašizma.

Ko je stopal po cesti pod Kapčevo gostilno, je kar naprej ponavljal, da naj bi imela župnik Pravhar in kaplan Puha rajši mašo, ne pa da se ukvarjata z vojaškimi zadevami. Na Taboru so bili gluhi za svarila, saj jih je kaplan bodril, češ da bo prišla pomoč iz Ljubljane.

Bitka v cerkvi

Komandant Smeli nam je obrazložil načrt napada. Povedal je, da se beli nočejo predati, da so napravili bunker iz cerkve, od koder nameravajo ustrahovati naše ljudi in da hočejo biti predstraža okupatorja. Komandant je rekel, da ne nameravajo napasti cerkve, ampak bunker, iz katerega jih mora-

mo pregnati, prisiliti na predajo ali jih uničiti. Natančnih podatkov da nimajo, vendar jih ni več kot dvajset ali trideset. Določil je skupino partizanov, ki naj onemogoči umik belih proti Retjem in Hribu.

Po približno dveh urah boja so prišli partizani do vrat, ki so držala v zvonik. Borci so prinesli slamo in jo zažgali. Belogardistom se je začelo kaditi in so se umaknili v cerkveno ladjo. Metali so bombe, a vse niso eksplodirale, ker jih niso pravilno aktivirali.

Smeli je z bombo razbil cerkvena vrata. Iz oltarja se je vsula toča krogel. Komandant Smeli je ob napadu v cerkev rekel: »Jaz bom, kot nekdanji menih, prvi vrgel bombo, pa ne v cerkev, temveč v trdnjavo.« Zato so se belogardisti predali s kaplanom vred. V cerkvi so zaplenili veliko orožja, ki so ga prinesli iz skrivališč. Po zavzetju postojanke so partizani sklicali na Hribu sestanek. Udeležilo se ga je okoli petsto ljudi. Partizanski voditelji so jim obrazložili, da je Loški potok osvobojen.

Po zborovanju so morali zapeljani fantje s svojim belogardističnim vodnikom kaplanom Puharjem odnesti orožje in strelivo v taborišče na Peteljnjek. Kaplan, ki je nosil zaboj streliva, je vso pot govoril: »Saj vem, da bom Kristusov mučenec, kar tukaj me ubij!...«

»Hej, prijatelj,« mu je rekel komandant Smeli, »ali ne poznaš svetopisemske zgodbe, kako je Kristus preganjal iz templja vse mešetarje? Prav tako sem vas jaz preganjal iz cerkve.« Kaplan je molčal.

Brez večjih žrtev

V partizanskem taborišču je komandant Smeli pred bataljonskim zborom zbranim belim zapeljencem dejal, da so si sicer zaslužili hudo kazen, vendar so za svoje nepremišljeno dejanje oproščeni. Lahko odidejo na svoje domove ali ostanejo v partizanih. Vsi, razen kaplana, so se pridružili partizanskim borcev. Kaplana so izpustili. Vrnil se je na Tabor in počakal zaželeno italijansko pomoč. Prišla je naslednji dan – močno motorizirana.

Hitra partizanska akcija pa je vendarle preprečila, da ni že tedaj na Taboru nastala belogardistična postojanka.

Karel Mikulič

Slovensko slavlje slovenske svobode

Kljub mojim devetim križem me je srce gnalo v Maribor, kjer so obhajali slavnost sedemdesete obletnice osvoboditve severne meje Slovenije izpod črno-žoltega orla avstro-ogrske monarhije. Ob sončnem dnevu 19. novembra 1988 se je zbrala množica starih in mladih, ki so jim ob boku stale častna četa naše armade, godba na pihala in šolska mladina.

Ta množica je bila zbrana pred ponosnim spomenikom slovenskega generala in pesnika Rudolfa Maistra, ki je junaško, z umom in mečem osvobodil Maribor in severno Slovenijo izpod avstrijske stoletne oblasti.

Predstavniki prostovoljcev-borcev za severno mejo, sami sivolasi starci, so stali najbližje generalovemu spomeniku, njihov predsednik pa je najavil primarija dr. Cirila Porekarja. Ta je z vznemirjenimi besedami opisal juna-

ške podvige za določitev meje, ki je potlej postala meja Slovenije in najsevernejša meja naše skupne Jugoslavije. Posebni venec mesta Maribora in Maistrovih borcev je položila trojica Maistrovih borcev, predsednik Zmago Porekar, ki je bil glavni pobudnik za postavitve generalovega spomenika, njegov brat dr. Ciril Porekar, jaz sem bil pa posebej počaščen, da sem kot edini v Beogradu še živeči stari Maistrov prostovoljec pri samem polaganju venca sodeloval. Nato je častna četa naših vojakov izstrelila salvo v počastitev generalovih zaslug. Godba je zaigrala državno himno, prostovoljci-Maistrovi borci, povabljeni gostje in predstavniki vojske, oblasti in družbenih organizacij in celo mariborski škof Kramberger pa so se podali v veliko Unionsko dvorano, kjer je bila izredno slavnostna in umetni-

ško bogata akademija.

Slavnostni govornik je bil sam predsednik Slovenske republike Janez Stanovnik, ki je obširno in izčrpno opisal zasluge in dosežke generala Maistra in njegove prve slovenske vojske. Akademski zbor je odpel več Maistrovih uglasbenih pesmi, ki so ganile poslušalce skoraj do solz, dramski umetniki pa so recitali več generalovih in priložnostnih pesmi s posebno skrbjo in občutkom.

Za sklep vseh teh proslavilnih dejanj smo se predsednik Stanovnik, Maistrovi borci in povabljeni sešli še na slavnostnem sprejemu v hotelu Slavija.

V Beograd sem se vrnil v ponedeljek, 21. novembra – zdrav in izredno zadovoljen, da sem se udeležil te velike proslave bojev za severno mejo.

Vlado Vodopivec-Vito

NAGRADNA KRIŽANKA

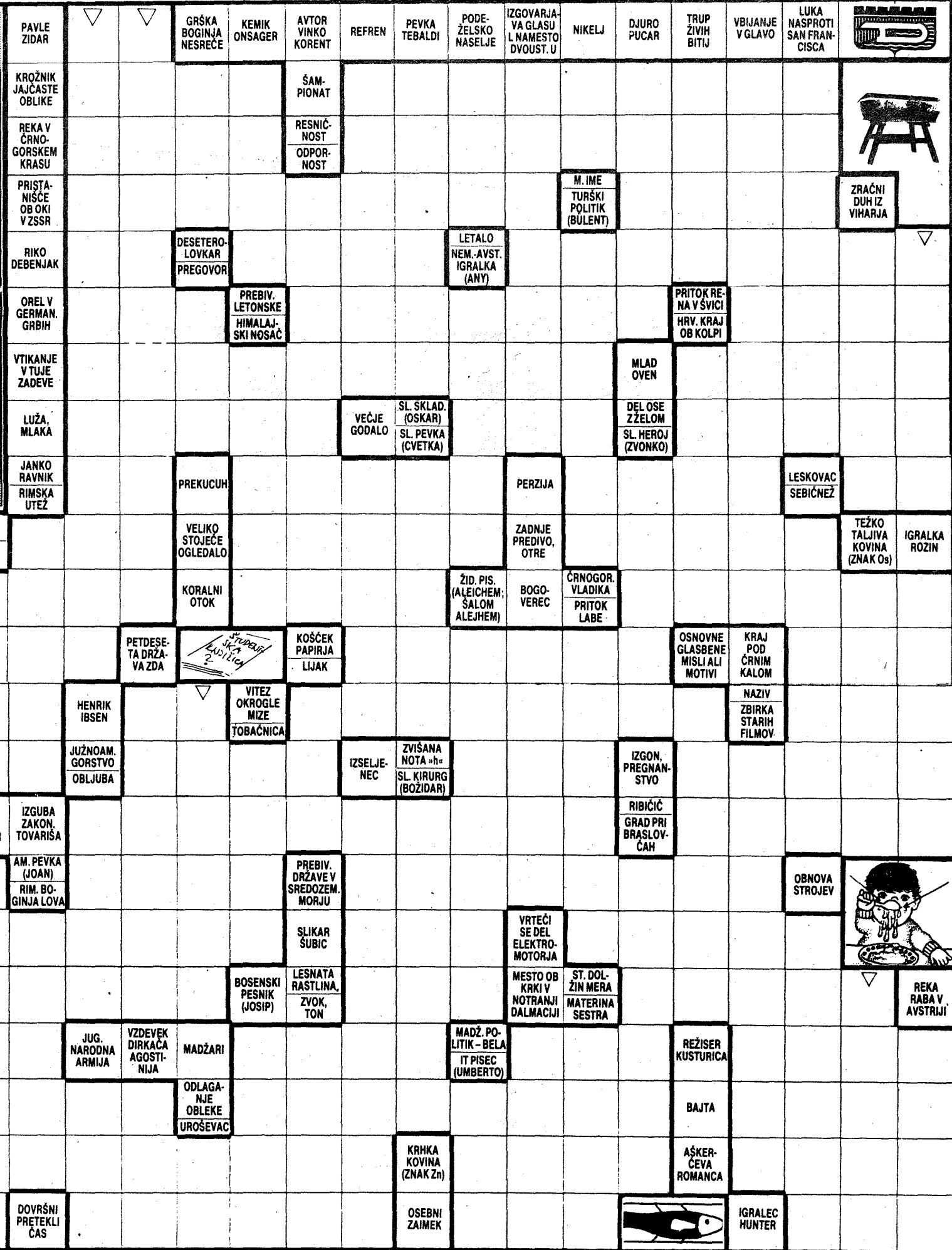
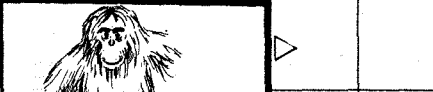
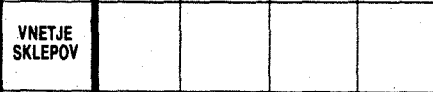
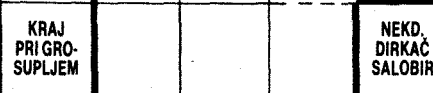
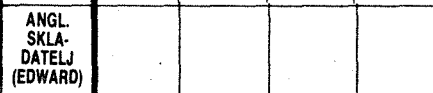
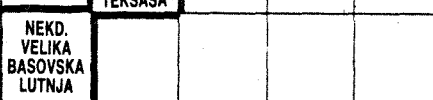
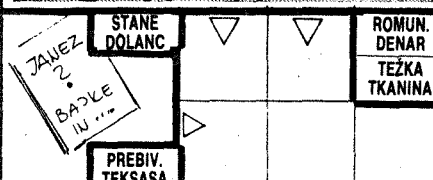

Križanko je prispevala Droga iz Portoroža. Rešitve pošljite najpozneje do ponedeljka, 19. decembra 1988, na naslov: Uredništvo TV-15 Naš tovariš, Miklošičeva 28, 61000 Ljubljana. V spodnji levi kot kuverte pripišite DROGA. Tri reševalce s pravilno rešeno križanko čakajo knjižne nagrade iz programa založbe Borec.

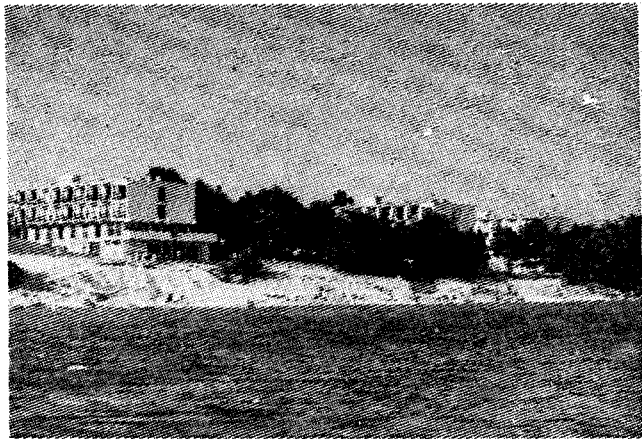
Nagradni kupon

Ime in priimek: _____

Naslov _____

Novo leto v Banjolah pri Pulju

Počitniški dom ZZZ NOV Ljubljana-Banjole vabi vse zainteresirane na silvestrovanje v Banjole:

- 10-dnevni paket od 24. 12. 88 do 3. 01. 89 za samo **300.000 din**
- 6-dnevni paket od 28. 12. 88 do 3. 01. 89 za samo **204.000 din**
- 4-dnevni paket od 30. 12. 88 do 3. 01. 89 za samo **160.000 din**
- Doplačilo za novoletno večerjo je 55.000 din.
- Otroci od 2. do 7. leta - 50% cene paketa in večerje.
- Otroci od 7. do 10. leta - 70% cene paketa in večerje.

- Nudimo:**
- bazen s toplo morsko vodo
 - kegljišče
 - veliko plesa in zabave
 - trim kabinet
 - domačo kuhinjo
 - zdravniške usluge.

Prijave in informacije od 20. 12. 1988 na recepciji tel. (052) 73-144, 73-124.

Informacije in vplačila tudi na OO ZZZ NOV soustanovitelj Počitniškega doma Banjole.

Na srečanje v Strunjan!

Doslej so se delegacije borčevskih organizacij in organizacij žrtev vojne iz Furlanije-Juljske krajine in iz SR Hrvaške ter Slovenije zbrale 1976. leta v Ljubljani, 1977. leta v Vidmu, 1987. na Reki, 1979. v Gorici, 1980. v Vidmu, 1981. v Celovcu, 1982. v Kumrovcu, 1983. v Mariboru, 1984. v Gradcu, 1985. v Vidmu, 1986. v Celovcu in 1987. v Zagrebu. Od leta 1980 sodelujejo na srečanjih tudi borčevske organizacije in organizacije žrtev vojne z avstrijske Koroške, od 1982. pa še organizacije z avstrijske Štajerske.

Srečanja, ki so nastala iz potrebe po dogovarjanju omenjenih organizacij o skupnem delu, pomenijo poglobljanje tvornega sodelovanja med borčevskimi in protifašističnimi organizacijami naših socialističnih republik, borcev iz avstrijske Koroške in Štajerske ter dežele Furlanije-Juljske krajine, predvsem v skupnem boju za mir, razorožitev v svetu, boju proti oživljanju fašizma in še posebej prenašanju izročil NOB in odpornišva na mladi rod, kakor tudi za uveljavljanje pravic narodnostnih skupnosti kot mostu

zdrževanja narodov, ki živijo na tromeji Avstrija-Italija-SFRJ.

Letošnje srečanje bo **10. decembra 1988 ob 8. uri** v hotelu Svoboda Strunjan. Delegacije sodelujočih organizacij se bodo zaradi priprav sestale že v petek zvečer. Organizator srečanja je Republiški odbor ZZZ NOV Slovenije ob pomoči organizacij ZZZ NOV obalnih občin.

Osrednja tema letošnjega srečanja bo »Fašizem in antifašizem danes.« Tema je aktualna, saj novejša odkritja kažejo, da so razni avtorji dosedaj v glavnem obravnavali le stranske pojave fašizma in so se premalo spuščali v njegovo boleče bistvo. Ljudje

pa so danes že preveč ravnodušni do fašizma pa tudi do protifašizma, saj ocenjujejo, da je nevarnost fašizma že minila. Na vprašanje, ali nevarnost fašizma še obstoji, bodo skušali odgovoriti referenti in diskutanti na letošnjem srečanju.

Na dogovorjeno temo bodo vodje delegacij imeli referate. Po referatih naj bi zavzeli stališče tudi do osnutka skupne izjave, ki bo sprejeta na tem srečanju.

Prosimo, da srečanje na primeren način obeležite.

Zveza združenj borcev Narodnoosvobodilne vojne Slovenije Republiški odbor Ljubljana, Vrtača 11

Kako je potekala akcija na Bukovju?

Šlo je h koncu druge svetovne vojne. V začetku aprila 1945 se je v Planini pri Rakeku nahajala polna sestava italijanskega bataljona Sv. Marco - italijanski vojaki in oficirji, ki so se po kapitulaciji Italije pridružili Nemcem. Zdaj pa so vse bolj javno izpričevali svojo skrb in nezadovoljstvo z nemškimi gospodarji in poskušali preko domačinov dobiti zvezo s partizani. Tako je bilo razvidno iz poročila nekdanjega šefa carinarnice v Planini Antona Simoniča, ki ga je poslal našemu obveščevalnemu centru 9. korpusa - točki B-12, ki se je tedaj nahajala nad Strmicco pri Postojni. V Planini je pisalo, se nahaja italijanski bataljon Sv. Marco, ki šteje okrog 400 italijanskih vojakov in oficirjev ter približno deset Nemcev s precej vozili, nekaj topov in več druge opreme.

Šef obveščevalnega centra Milan Abrahamsberg je po tem obvestilu dal v Postojni takoj izde-

Milan Abrahamsberg kot šef obveščevalnega centra

lati štampiljko, ki naj bi predstavljala partizansko divizijo. Po izdelanem načrtu za pogajanja je bil napisan dopis, opremljen s pečatom in podpisom komandanta divizije s pozivom za brezpogojno predajo in za dogovor o podrobnih pogojih predaje.

Pismo je odnesla terenka Amalija Rupnik iz Strmice v Planino do Franciške Lovrič, ta pa ga je od-

nesla ženi takratnega planinskega župana Lenassi-jevi, ki naj bi ga oddala naprej. Pismo naj bi po prvotnem načrtu odnesle v štab bataljona mladinke iz Planine. Ker bi bilo to bolj tvegano, so se Lovričeva in Lenassi-jeva odločile, da ga odneseta sami, kar sta tudi storili.

Komandant bataljona je odredil enega svojih oficirjev in ga zadolžil, da se na določenem mestu sestane s partizani in se dogovori o pogojih predaje. Tja ga je vodila Franciška Lovrič.

Milan Abrahamsberg pa je o nastalem položaju obvestil Komando mesta Postojna, ki je bila takrat nekje pod Nanosom. Komanda je odredila svoje ljudi za izvedbo te akcije, njihovi pogoji predaje so bili, da Italijani sami razorožijo deset Nemcev, da naložijo na tovarnjake vse orožje, razen oficirskih pištol, da gredo na čelu kolone vsa vozila z orožjem, vojaki skupaj z oficirji pa naj bi šli za vozili. K temu italijanske-

mu bataljonu je spadalo tudi okrog štirideset konj, deset raznih motor-nih vozil, dva topova - vse italijanskega porekla. Italijani so pogoje sprejeli s pripombo, da se jim omogoči po partizanskih zvezah prehod k italijanskim partizanom. Partizani so njihove pogoje sprejeli, pogajanje s partizanske strani pa je vodil Milan Abrahamsberg.

Določenega dne se je vsa italijanska kolona napotila proti Bukovju; tu so jih počakali partizani, ki so bili določeni za sprejem. Komanda mesta Postojne, ki jih je prevzela, jih je postopoma pošiljala naprej po zvezah proti komandi 9. korpusa.

Podrobnosti te akcije niso povsem znane. Zato prosimo vse, ki jim je karkoli znano o njenem poteku, ali zaključku, da nam kakršne koli podatke posredujejo na naslov ZZZ NOV Planina pri Rakeku.

Jože Simšič-Jelen

Ljubljancanom prehodni pokal

Strelstvo, balinanje, šah in kegljanje so najmnogičnejše športne aktivnosti med upokojenci in invalidi. Dvorane, kjer se odvijajo takšna srečanja, so prizorišča, kjer se poleg merjenja moči in znanja spletajo prijateljske vezi, ne glede na razdaljo in pripadnost. Takšna športna srečanja so posebej priljubljena pri invalidih, ne glede na njihove telesne sposobnosti.

Čeprav so invalidi Reke in Ljubljane podpisali listino o pobratenu na letošnjem srečanju obeh mest, zvezi invalidov Reke in Ljubljane že vrsto let sodelujeta na skoraj vseh družbenih aktivnostih, tudi športnih. Tako je bilo

tudi 2. decembra na Reki, ko so se invalidi športniki pomerili v kegljanju, strelstvu, balinanju in šahu. Izid dvo-bojev je bil izenačen, vendar

so pokal odnesli Ljubljanci, toda Rečani že zdaj napovedujejo povratno srečanje, ki bo prihodnje leto v Ljubljani. Na sliki: Ante Skitarelić, predsednik Zveze delovnih invalidov Reka izroča

pokal Tonetu Smoletu, predsedniku komisije za šport in rekreacijo pri Zvezi invalidov mesta Ljubljane.

Jože Čurin

Za naše smučarje

Slovesnosti 17. decembra 1988 v spomin na »Mrtvi bataljon« na Pokljuki bodo spremljala smučarska tekmovanja v biatlonu za vse kategorije, skakalci na 65-metski skakalnici za pionirje in tekih za pionirje, mladince in borce.

Borce-tekače vabimo, da svojo prijavo za tek z letnico rojstva pošljejo na naslov: TEKAŠKO-SMUČARSKI KLUB BLED, ZASIP - Sebenje št. 66, poštna številka 64260 Bled (lahko tudi po telefonu na številko 77 040). Prijave bodo možne tudi pol ure pred startom ob 9. uri pri spomeniku.

KATEGORIJE - I. kategorija: člani, rojeni 1925 in starejši

II. kategorija: člani, rojeni 1926 in mlajši

III. kategorija: ženske (skupaj v eni kategoriji)

PRIZNANJA - prvi trije vsake kategorije prejmejo posebne medalje Prešernove brigade, vsi ostali udeleženci pa spominske medalje.

ODOVED TEKMOVANJA - Sprememba ali odpo-ved tekmovanja zaradi pomanjkanja snega bo objavljena po radiu Val 202 in radiu Triglav Jesenice v petek, 16. 12. 1988.

PREVOZ - priporočamo, da udeleženci teka pridejo na Pokljuko z lastnim prevozom (s prijatelji), ker avtobusi, organizirani za prevoz udeležencev na slovesnost, ne bodo pravočasno prispeli.

O slovesnosti na Pokljuki 17. decembra pa morda še ta informacija, da bo najbrž na proslavi govoril tudi Janez Stanovnik. Sicer pa si oglejte koledar ostalih smučarskih prireditev.

DECEMBER 1988

sobota, 17. **Pokljuka** - tek »Zmaga mrtvega bataljona«

- pionirji 4 km

- mladinci 6 km

- borci NOB 4 in 2 km

- skoki, biatlon

- pionirji 60 m (skakalnica) za vse kategorije

JANUAR 1989

sobota, 14. **Cerkije** - tek »Po poteh Gorenjskega odreda«

sobota, 21. **Sr. Dobrava** - patrolni tek »Staneta Žagarja«

nedelja, 22. **Duplje** - tek »Po poteh Kokrškega odreda«

nedelja, 29. **Nova vas** - Bloški teki »Dakijev tek«

FEBRUAR 1989

sobota, 4. **Občice - Gače** - tek »TV - 15«

- veleslalom »TV - 15«

nedelja, 12. **Javorniški rovt** - veleslalom »Smuk Karavanških kurirjev«

nedelja, 12. **Črni vrh** - tek »Trnovski maraton«

MAREC 1989

od 2. do 4. **Zatrnik** - veleslalom »Lipanske bitke«

nedelja, 12. **Cerkno** - tek

- veleslalom »Partizanske smučine Cerkno«

Poleg navedenih smučarskih prireditev se bomo borci imeli možnost udeležiti še drugih tekmovanj, štartali pa bomo v ustrezni starostni kategoriji. Ker se lahko zgodi, da bo slab program treba tudi spremeniti, zaradi vremenskih razmer, priporočamo, da spremljate obvestila v časopisu TV - 15.

Zaradi starostnih razlik borcev komisija organizatorjem tekmovanj tudi priporoča, da jih razvrstite v dve kategoriji, in sicer rojene leta 1925 in starejši, ter borce rojene leta 1926 in mlajši.

Obvestilo

Prosimo udeleženke I. administrativnega tečaja primorskih deklet, ki je bil spomladi 1946 na Vrhpolju pri Vipavi, da zaradi srečanja, ki ga nameravamo organizirati, pošljejo svoje naslove tovarišici Srečki Vovk v Izolo.

Čim bomo imele naslove, bomo določile čas in kraj našega srečanja.

Posljite naslove na **SREČKA VOVK**
Ulica OF. 2
Izola 66310.

Dodatek k poizvedbi

V TV-15 št. 44 je bila obnovljena poizvedba za Zejnelja Ljužo, rojenega 1920 v Djakovici, Srbija, ki naj bi padel kot komisar čete marca 1945 v Poljanski dolini. Naknadno smo ugotovili, da je bil komisar 2. čete 3. bataljona (verjetno 2. čete 3. bataljona 15. SNOB, ki se je v koncu maja ali začetku junija 1945 vključil v X. SNOUB Ljubljansko. Takrat je bila razformirana tudi 18. divizija, v kateri je bila do tedaj X. SNOUB, tako da je brigada prišla v sestav 15. divizije) Komandir te čete pa je bil Franc Mulej.

Iz teh podatkov pa je moč sklepati, da je Zejnelj Ljuža verjetno padel že po osvoboditvi v spopadu z bando v okolici Lučin v Poljanski dolini, kjer se je nekaj časa zadrževala njegova enota.

Prosimo tovariša Franca Murglja, če še živi, da sporoči podatke o Ljuževi smrti in po možnosti tudi kraj pokopa, na naslov: Občinski odbor ZZZ NOV Škofja Loka.

naš TOVARIŠ

TV-15 je oznaka za kurirsko postajo, ki je delovala v vasi Občice v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semičem.

TV-15 je glasilo Zveze združenj borcev NOV Slovenije in Zveze rezervnih vojaških starešin Slovenije, ki sta njegova ustanoviteljici. Izdajatelj je Založba Borec s sedežem v Ljubljani.

Naslov uredništva: Ljubljana, Miklošičeva 28/I. Telefon: 327-780.

V uredništvu smo: glavni urednik - ZVONE KRŽIŠNIK, odgovorni urednik - VIKTOR KONJAR, novinarji-uredniki - ŽIVA DROLE, BOJAN KUNTARIČ, MILENKO STRAŠEK, BOJANA ŽOKALJ-JESI, redaktorica-lektorica - MIRANDA MRČELA, tehnični urednik-oblikovalec - DRAGO SETNIČAR, vodja uprave - IGOR MIRTIC, tajnica uredništva - MARA OKORN.

Uprava in naročniški oddelki: Ljubljana, Miklošičeva 28. Telefon: 327-780. P. P. 598. Žiro račun: Založba Borec (TV-15) 50101-603-45772.

Člani časopisnega sveta TV-15: predsednica - MIRA SVETINA, DUŠAN BENKO, RASTKO BRADAŠKA, MILAN FILIPIČ, TONE GOŠNIK, FRANC KONOBELJ, MARIJAN LAH, FRANJO MAROŠEK, IVO OREŠNIK, JOŽE OBLAK, ZORKA PERŠIČ, IVAN REPINC, JOŠT ROLC, VANDA ŠKODNIK, BLAŽ LAVRIČ, VLADIMIR DEJAN, MARIJKA LEVIČNIK.

TV-15 izhaja kot tednik. Cena izdoda: 700 din.

Tisk in korektura: CGP Delo, Ljubljana.

TV-15 je oproščen temeljnega prometnega davka po mnenju Sekretariata za informacije IS SRS (42/1-72 z dne 12. 4. 1974).